

Miljökravställning samt uppföljning i offentlig upphandling

- fallstudier från 7 skånska kommuner

Projektnamn: Den hållbara upphandlingsprocessen i Skåne

Finansierat av Energimyndigheten inom programmet Lokal och regional kapacitetsutveckling

Projektnummer: 47346-1

Energikontoret Skåne
en del av
Kommunförbundet Skåne

Studien genomförd av Goodpoint AB på uppdrag från Energikontoret
Skåne
Anna Persson
Arne Wallin
Malin Hansson Reuter

Förord

Väl genomtänkt miljökravställning i offentlig upphandling är ett skarpt verktyg för att kommuner ska nå sina hållbarhetsmål. Kraven verkar nämligen som drivkraft och vägledning för marknaden att arbeta i utsatt riktning. För att lyckas måste man dock arbeta med upphandlingsprocessen på en strategisk nivå i kommunen. Förståelsen för betydelsen av miljökravställning i upphandling måste in i verksamheten och kompetens måste finnas som kan formulera kraven för att önskad effekt ska uppnås.

I de fall miljökrav inte följs upp riskerar de att endast bli symboliska. Marknadens respons i form av satsningar på miljöanpassade produkter/tjänster och produktutveckling uteblir. Oseriösa företag kan lägga anbudssvar som är fingerat miljöanpassade utan risk att bli upptäckta. Om upphandlingens miljökrav dessutom i någon mån påverkat prisen i form av ett högre pris finns det en risk att man får betala mer utan att motsvarande kvalitet i form av hållbara produkter/tjänster har levererats. Dessa dubbla konsekvenser – bromseffekten för utvecklingen av miljöanpassade produkter/tjänster och högre kostnader utan mervärden utgör ett hot för offentlig verksamhet att nå sina hållbarhetsmål.

Att ställa och följa upp miljökrav i offentlig upphandling för att minska samhällets miljöpåverkan är alltså av största vikt, men hur får man in det i den kommunala verksamheten? Skånes kommuner har lyft att de önskar stöd i frågan (Strand & Subrizi Wessling, 2015) och i denna rapport så belyses och ges råd hur man kan tänka och arbeta både i specifika upphandlingar och på generell kommunövergripande nivå.

Rapporten hade inte varit möjlig att sammanställa om inte tjänstepersoner involverade i upphandlingsprocessen i Helsingborgs stad, Klippans kommun, Kristianstads kommun, Lunds kommun, Malmö stad, Simrishamns kommun, Tomelilla kommun och Ängelholms kommun tagit sig tid att sammanställa material och intervjuas. Stort tack för ert engagemang och er vilja att ta upphandlingens miljökravställning och uppföljning framåt.

Tack också till de leverantörer som kommit in med kommentarer. Utan leverantörsdialog blir utvecklingen av miljökravställning i upphandling inte lika effektiv.

Det stöd och de goda råd som kommer från Helena Nilsson, Hållbar Utveckling Skåne, och Camilla Alfredsson, Helsingborgs stad, genom er medverkan i ”Den hållbara upphandlingsprocessen i Skåne” referensgrupp ska också lyftas. Tack vare er kompetens blir projektaktiviteterna så mycket vassare.

Till sist vill vi tacka Anna Pettersson, Malin Hansson Reuter och Arne Wallin på Goodpoint AB för ert gedigna genomförande av studien, framtagandet av rapporten och formulerandet av de goda råden. Med höga ambitioner och i löpande dialog med projektets styrgrupp har ni tagit er an uppgiften metodiskt och med stort engagemang.

Styrgruppen för ”Den hållbara upphandlingsprocessen i Skåne”,

Peter Ahlqvist, Kommunförbundet Skåne
Marja Boström, Energikontoret Skåne
Ulf Jobacker, Energikontoret Skåne

Innehållsförteckning

Sammanfattning	6
Summary	7
1. Inledning	10
2. Bakgrund	11
2.1 Kemiskt innehåll i varor - upphandling för giftfri miljö	12
2.1.1 Leksaker och varor riktade till barn	12
2.1.2 Elektriska produkter	13
2.1.3 Kemiska produkter	13
2.2 Klimatanpassad upphandling av transporter	13
2.3 Miljöanpassad upphandling av livsmedel	13
3. Genomförande	15
3.1 Kartläggning av miljökrav från förfrågningsunderlag	15
3.2 Enkätstudie	15
3.3 Intervjustudie med berörda kommuner	16
3.4 Intervjustudie med berörda leverantörer	16
3.5 Sammanfattande analys	16
4. Resultat	17
4.1 Kartläggning och bedömning av miljökrav utifrån förfrågningsunderlag	17
4.1.1 Kemiskt innehåll i varor	19
4.1.1.1 Helsingborgs Stad	19
4.1.1.2 Lunds kommun (1)	21
4.1.2 Fordonstjänster	23
4.1.2.1 Klippans kommun	23
4.1.2.2 Kristianstads Kommun	24
4.1.2.3 Lunds kommun (2)	25
4.1.2.4 Simrishamns/Tomelilla/Ystads kommuner	27
4.1.2.5 Ängelholms kommun	28
4.1.3 Livsmedel	30
4.1.3.1 Malmö stad	30
4.2 Enkätstudie	31
4.2.1 Varför, vem och hur ställer/ställs miljökrav?	32
4.2.2 Miljökravens utformning i anbudsfrågan/avtalet	32
4.2.3 Uppföljning	32
4.2.4 Kunskapsdelning	33
4.2.5 Öppen fråga	33
4.3 Intervjustudie med berörda kommuner	33
4.3.1 Kemiskt innehåll i varor	33
4.3.1.1 Helsingborgs stad	33

4.3.1.2 Lunds Kommun (1)	35
4.3.2 Fordonstjänster	37
4.3.2.1 Klippans kommun	37
4.3.2.2 Kristianstads kommun.....	40
4.3.2.3 Lunds kommun (2).....	42
4.3.2.4 Simrishamns/Tomelillas/Ystads kommuner	45
4.3.2.5 Ängelholms kommun.....	46
4.3.3 Livsmedel	47
4.3.3.1 Malmö stad	47
4.4 Intervjustudie med berörda leverantörer.....	51
4.4.1 Kemiskt innehåll i varor	51
4.4.1.1 Helsingborgs stad.....	51
4.4.2 Fordonstjänster	51
4.4.2.1 Simrishamns/ Tomelillas/Ystads kommuner.....	51
4.4.2.2 Kristianstads Kommun	52
4.4.2.3 Ängelholms kommun.....	52
4.4.3 Livsmedel	53
4.4.3.1 Malmö stad	53
5. Analys och diskussion	54
5.1 Politisk styrning och förankring i organisationen.....	54
5.2 Tillgång till kompetens.....	55
5.3 Behovs- och marknadsanalys för effektiva miljökrav	57
5.4 Relevans hos produktspecifika miljökrav	58
5.5 Uppföljning och mätbarhet.....	60
5.6 Organisationens roll för att skapa effektiva miljökrav.....	61
6. Summering och rekommendationer	64
6.1 Organisationsspecifika rekommendationer för att främja en effektiv miljökravställning	67
6.2 Produktspecifika rekommendationer för att främja en effektiv miljökravställning	69
Referenser.....	72
Bilaga 1. Frågor, enkätstudie.....	75
Bilaga 2. Underlag, intervju med berörda kommuner.....	78
Bilaga 3. Underlag, intervju med berörda leverantörer.	81
Bilaga 4. Sammanställning av miljökrav från förfrågningsunderlag.....	82
Bilaga 5. Svar, enkätstudie.....	99

Sammanfattning

Hållbar upphandling anses idag vara ett kraftfullt verktyg för att organisationer som företag, myndigheter och kommuner ska nå sina miljömål. Energikontoret Skåne har genom projektet ”Den hållbara upphandlingsprocessen i Skåne” (finansierat av Energi-myndigheten inom programmet Lokal och regional kapacitetsutveckling) fått möjlighet att stödja och utveckla de skånska kommunernas arbete med att ställa miljökrav i upphandling.

Åtta skånska upphandlingar genomlystes; fem olika fordonstjänster, en om gymnastik-utrustning, en om järnhandelsvaror och en om livsmedel. Denna genomlysning utmynnade i tips för hur kommunerna ska kunna förbättra sitt arbete med att ställa effektiva miljökrav i upphandlingar som driver marknaden att utveckla mer hållbara produkter och tjänster.

Genomlysningen gjordes med tre olika verktyg. Först kartlades miljökraven och utvärderades enligt nio olika kriterier. En enkät skickades ut till upphandlare och/eller miljö-/hållbarhetsstrateger i berörda kommuner. Dessutom genomfördes djupintervjuer med personer som arbetat med just de åtta upphandlingarna. Fokus för upphandlingarnas miljökrav var utmaningarna minskad klimatpåverkan, begränsning av skadliga kemikalier i varor och kemiska produkter, och att öka andel ekologiska livsmedel.

Nedan följer en lista på framgångsfaktorer för ett effektivt arbete med miljökrav i upphandling (observera att det inte är någon rangordning mellan punkterna):

- Ha tydliga rutiner och ansvarsfördelning kring upphandlingsarbetet.
- Det är viktigt att personen som har kompetensen att ställa miljökrav finns med i upphandlingens referensgrupp från början så att hen får tid att ta fram krav som är relevanta.
- Ställ miljökrav som bygger på kommunens miljöpolicy och mål. Det ger större tyngd åt arbetet inom organisationen.
- Gör en marknadsundersökning/leverantörsdialog för att se hur mogen marknaden är. Ställs för höga krav får inte kommunen in några anbud.
- Ställ bara krav som ni har resurser att följa upp. Uppföljning är viktigt för både kommunen och leverantörens fortsatta miljöarbete.
- Dokumentera utvärderingen av anbud och uppföljningen av kraven i avtalet för att andra inom kommunen ska kunna lära sig av detta till nästa gång en upphandling inom samma område ska göras.
- Har ni vetskap om att andra kommuner har avtal med samma leverantör och har ställt liknande krav, kan ni samarbeta ifråga om uppföljningen för att undvika dubbelarbete.
- För fordonstjänster är det viktigt att miljökraven följer en mycket föränderlig marknad och pågående teknikutveckling, där det ibland är brist på vissa bränslesorter och miljöklassningen på bilar ändras.
- För begränsning av skadliga kemikalier är det bra att miljökraven grundar sig i EU:s kemikalielagstiftning och att kommunen har en bra dialog med leverantörer om vilken möjlighet de har att byta ut skadliga kemikalier.
- För livsmedelsupphandlingar innehållande många olika produkter kan man använda databaser t.ex. Dabas för kontroll av exempelvis ekologisk produktmärkning. I Dabas laddar leverantören själv upp intyg och information om produkten, vilket underlättar insamling av information för upphandlare.

Summary

Sustainable procurement is today regarded as a powerful tool for organizations such as companies, authorities and municipalities to achieve their environmental goals. Through the project "The sustainable procurement process in Skåne" (funded by the Swedish Energy Agency within the Local and Regional Capacity Development Program), Skåne Energy Agency has been given the opportunity to support and develop the work of the Scanian municipalities in setting environmental requirements in procurement.

Eight Scanian procurement specifications were studied; Five different vehicle services, gymnastics equipment, hardware store products and food. The analysis resulted in tips to municipalities in how they can improve environmental requirements in procurement to drive the market to deliver more sustainable products and services.

The study was done using three different tools. First, environmental requirements were mapped and evaluated according to nine different criteria. A questionnaire was given to purchasers and/or environmental strategists in the municipalities concerned. In addition, in-depth interviews were conducted with people involved in the eight procurements. The focus of the procurements' environmental requirements were the challenges of reducing climate impact, limiting harmful chemicals in goods and chemical products, and increasing the proportion of organic foods.

Below follows a list of success factors for good work with environmental requirements in procurement (note that there is no ranking between the items):

- Implement clear procedures and division of responsibilities regarding the procurement process.
- Included people with competence to set environmental requirements in the procurement reference group from the outset, so that they are given time to develop relevant environmental requirements.
- Set environmental requirements based on the municipality's environmental policy and goals. This ensures impact on the work process in the organization as a whole.
- Do a market research/supplier dialogue to assess the maturity of the market. If the demands are set too high, the municipality will not receive any tenders.
- Only set requirements that you have resources to follow up. Follow-up is important for both the municipality and the supplier's continued environmental work.
- Document the evaluation of tenders and the follow-up of the requirements in the agreement, so that others within the municipality can learn from it. Documentation also facilitate the process the next time a procurement of the same product or service is due.
- If you know that other municipalities have agreements with the same supplier and have set similar requirements, collaborate on the follow-up to avoid doing the same job twice.
- For vehicle services, it is important that the fuel requirements follow the fast changing market and technical development, where there also sometimes is a shortage of certain types of fuels and the requirements for environmental classes on motors change over time.
- To limit harmful chemicals, it is appropriate that the environmental requirements are based on EU chemicals legislation and that the municipality has a good dialogue with suppliers about the possibility of replacing harmful chemicals.

- In food procurement that involve many different products various databases, for example the Dabas database, can be used for checking for example organic product labelling. In Dabas the supplier uploads certificates and information about the product itself, which facilitates the retrieval of information for buyers.

Läsanvisningar

Studien är gjord med syftet att ta fram organisationsspecifika och produktspecifika råd och tips för framtagning, uppföljning och effektutvärdering av miljökrav i offentliga upphandlingar, för i första hand de som ställer miljökrav, men även beslutsfattare och beställare.

För en mer övergripande bild av resultatet rekommenderas att läsa följande kapitel:

- Kapitel 1. Inledning
- Kapitel 6. Summering och rekommendationer.

För vidare fördjupning hänvisas till kapitel 2. Bakgrund, kapitel 3. Genomförande och kapitel 5. Analys och diskussion.

Kapitel 4. Resultat läses med fördel av dem som vill fördjupa sig ytterligare i det som framkommit i kartläggning och bedömning av miljökraven, intervjuer med berörda kommuner, enkätsvar samt intervjuer med berörda leverantörer.

1. Inledning

Betydelsen av upphandling som drivkraft för att uppnå hållbarhetsmål betonas mer och mer samtidigt som både hållbarhetsfrågan och upphandling lyfts till en mer strategisk nivå i företag, myndigheter och kommuner. I projektet ”Den hållbara upphandlingsprocessen i Skåne” (finansierat av Energimyndigheten inom programmet Lokal och regional kapacitetsutveckling) ska EnergiKontoret Skåne utveckla de skånska kommunernas kapacitet för internt och interkommunalt samarbete och samordning. Detta för att energi-och klimataspekter i större utsträckning ska integreras och följas upp i upphandlingar.

Inom ramen för projektet har åtta upphandlingar från sju skånska kommuner samlats in för en djupare analys. Fokus låg på följande frågor:

- Hur ser miljökravställnings-och uppföljningsprocessen av miljökraven ut i de olika kommunernas upphandlingar?
- Hur är behovsanalysen gjord?
  - Vad grundas den på?
  - Vem ställer kraven?
- Går miljökraven att mäta och i så fall hur?
- Finns det viktning av miljökraven och vad har i så fall premierats?
- Följer kommunen upp miljökraven på ett effektivt sätt?
- Blev effekten av miljökraven som beställaren avsett?

Upphandlingarna är i denna rapport uppdelade utifrån gemensam nämnare med tanke på produktgrupp, tjänst alternativt miljöfråga.

Kemiskt innehåll i varor

- Helsingborgs stad: Ramavtal för gymnastikutrustning
- Lunds kommun 1: Järnhandelsvaror

Fordonstjänster

- Klippans kommun: Bilpool och tillhörande bokningssystem
- Kristianstads kommun: Skolskjuts och övriga extraturer med buss
- Lunds kommun 2: Planering och utförande av skolskjuts för elever i grundskolan
- Simrishamns kommun/Tomelilla kommun/Ystads kommun: Transporttjänst för livsmedel, förbrukningsmaterial och inventarier
- Ängelholms kommun: Samordnad varudistributionscentral för livsmedel och förbrukningsvaror

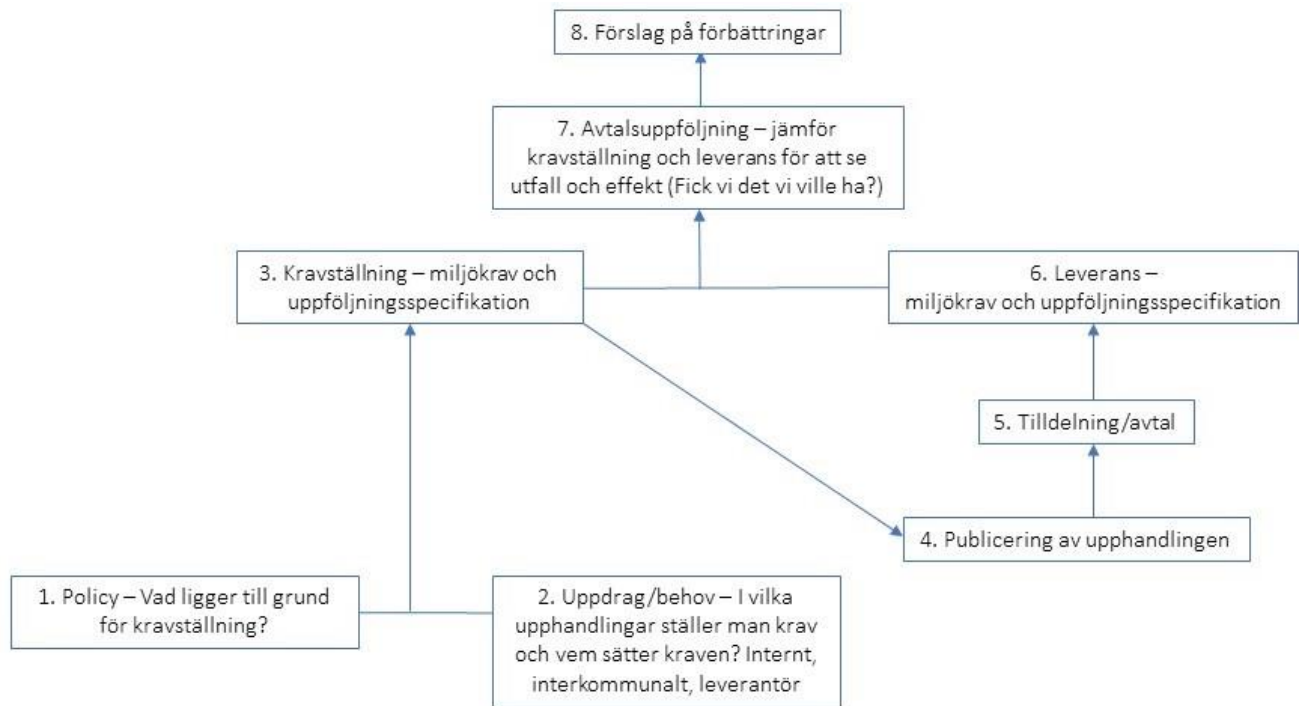
Livsmedel

- Malmö stad: Ramavtal för livsmedelsgrossist

Studiens resultat ska användas i läroprocesser där upphandlingarna kan visas upp som goda exempel, alternativt hur strategier för miljökravställning och uppföljning generellt kan effektiviseras och förbättras.

2. Bakgrund

Offentlig upphandling i Sverige omsätter årligen cirka 683 miljarder kronor och över 18 000 upphandlingar annonseras ut varje år (Upphandlingsmyndigheten, 2019a). Skåne är en av tre regioner som genomför flest upphandlingar per år. Offentlig verksamhet i Sverige, och Skåne, har alltså stor möjlighet att genom sina avtal ställa miljökrav och på så sätt driva marknaden mot ett hållbarare utbud. Arbetsprocessen för att ta fram, ställa och följa upp miljökrav kan visualiseras på följande sätt, se Figur 1 (Energikontoret Skåne, 2019).

Figur 1. Schematisk bild över upphandlingsprocessen skapad av Energikontoret Skåne (2019).

Hållbar upphandling är ett erkänt verktyg för att nå hållbarhetsmål och FN:s Globala Mål pekar ut hållbar upphandling (eng: sustainable procurement) som en viktig faktor i måluppfyllnaden för mål 12: Hållbar konsumtion och produktion:

”12.7 FRÄMJA HÅLLBARA METODER FÖR OFFENTLIG UPPHANDLING
Främja hållbara offentliga upphandlingsmetoder, i enlighet med nationell politik och nationella prioriteringar.”
(UNDP, 2015)

Att ställa krav för ökad hållbarhet i offentlig upphandling är även ett steg i att nå Sveriges nationella miljömål (Upphandlingsmyndigheten, 2017a). Sveriges nationella upphandlingsstrategi lyfter vikten av en helhetssyn, där ett livscykelperspektiv och en miljöhänsyn ingår i upphandlingens olika faser (SKL Kommentus, 2019a). SKL Kommentus (2019a) beskriver vidare att en stor risk vid en bristande helhetssyn är att produkter med lågt inköpspris premieras före kvalitet och hållbarhet, vilket i sin tur kan leda till ökade kostnader under produktens driftstid. Ett högre pris vid enskilt upphandlingstillfälle behöver utvärderas och jämföras med ett långsiktigt samhällsekonomiskt perspektiv (SKL Kommentus, 2019a).

Trots att miljökrav varit närvarande i offentliga upphandlingar under en relativt lång tid (jämfört med sociala krav) är kunskapen om deras effekter mycket begränsade. Det kan försvåra den samhällsekonomiska analysen som lagstiftningen efterfrågar (Dalhammar & Leire, 2017). Kunskapsbristen beror på många olika faktorer, exempelvis bristande uppföljning av krav, få genomförda utvärderingar av långsiktiga effekter och bristfällig statistik. De långsiktiga effekterna som ställda miljökrav har på marknaden i stort är också ofta diffusa och svåra att mäta. För att säkerställa en effektiv långsiktig miljökravställning i offentlig upphandling är Dalhammar & Leires (2017) slutsats att det finns ett antal viktiga främjande faktorer:

- Samverkan mellan upphandling och andra styrmedel
- Samspel mellan utveckling i en viss bransch och upphandlande myndighet
- Upphandling kombineras med branschdialoger
- Upphandling kombineras med märknings- och kvalitetssystem
- Samverkan mellan olika upphandlande organisationer
- En låg omsättning av personal inom upphandling ger kontinuitet i arbetet

Att driva långsiktigt upphandlingsarbete med fokus på miljökravställning kan ge positiva effekter, exempelvis förändringar i produktionsprocesser, substitution och utfasning av kemikalier, ökat utbud av miljöanpassade produkter på marknaden och ett ökat inköp av mer hållbara råvaror (Dalhammar & Leire, 2017).

2.1 Kemiskt innehåll i varor - upphandling för giftfri miljö

Begränsning av skadliga kemikalier är en viktig fråga för att skapa en giftfri miljö och ett resurseffektivt kretslopp, som det som beskrivs i konceptet ”cirkulär ekonomi”. Kretsloppen innebär att material återanvänds och återvinns i så stor utsträckning som möjligt. För att kretsloppet ska vara säkert för människor och miljö behöver skadliga ämnen fasas ut från de material vi använder idag (Olofsson, 2019).

Kemiska produkter och förekomsten av kemikalier i varor är reglerade inom EU:s kemikalielagstiftning Reach (EG) 1907/2006 och CLP (EG) 1272/2008. Reach-förordningen behandlar registrering, utvärdering, tillstånd och begränsningar av kemiska ämnen samt har även bäring på hur information om kemiska ämnen ska spridas i leverantörskedjan. CLP-förordningen innehåller regler för att klassificera, märka och förpacka kemiska produkter. Kemikalielagstiftningen är omfattande och lägger ansvaret på dokumentation och kartläggning av innehåll på den som importerar och/eller säljer varan (Kemikalieinspektionen, 2019). Vissa produktgrupper är mer reglerade än andra och man kan med fördel använda den dokumentation som lagstiftningen kräver i miljökravställning inom offentlig upphandling, speciellt för varor som produceras utanför EU (Upphandlingsmyndigheten, 2018a).

2.1.1 Leksaker och varor riktade till barn

Barn är en grupp i samhället som är extra känsliga för påverkan av olika kemiska ämnen. Därför begränsar Leksaksdirektivet (2009/48/EG) vissa ämnen i produkter som riktar sig till barn. Ämnen som begränsas är bland annat, nirosaminer, allergiframkallande doftämnen, tungmetaller vissa organofosfater m.m. Upphandlingsmyndigheten har kriterier som omfattar detta område samlade under rubriken ”Giftfri förskola” (Upphandlingsmyndigheten, 2018b).

2.1.2 Elektriska produkter

Elektriska och elektroniska produkter innehåller många olika typer av material, där riskmaterial bland annat är tungmetaller och olika plaster med miljö- och hälsoskadliga additiv. Inom EU regleras det kemiska innehållet i elektriska och elektroniska produkter inom RoHS-direktivet (2011/65/EU). Där begränsas innehållet i elektriska komponenter med avseende på vissa tungmetaller, bromerade flamskyddsmedel och mjukgörare. Upphandlingsmyndigheten inkluderar stöd till miljökrav för elektroniska produkter i området ”IT och telekom”. Där ingår datorer och bildskärmar, dokumenthanteringsprodukter och AV-produkter (Upphandlingsmyndigheten, 2019b).

2.1.3 Kemiska produkter

Leverantörer som saluför kemiska produkter för professionellt bruk (exempelvis städ- eller bilvårdsprodukter) måste tillhandahålla ett säkerhetsdatablad för de kemiska produkter som innehåller hälso- och miljöfarliga ämnen enligt EU:s kemikalielagstiftning Reach (EG) 1907/2006. Säkerhetsdatabladet är ett dokument som beskriver produkten och hur den som använder den ska bete sig för att minska skaderisk vid hantering. Den kemiska produkten ska även vara korrekt märkt enligt CLP-förordningen (EG) 1272/2008.

2.2 Klimatanpassad upphandling av transporter

Transporttjänster och fordon står för 16% av klimatavtrycket från svensk offentlig upphandling (SKL Kommentus, 2019a). Att upphandla klimatsmarta transporter är en viktig aspekt av att minska de fossila utsläppen från Sveriges fordonsflotta.

Upphandlingsmyndigheten har i sitt kriteriebibliotek krav för olika fordonstjänster samt för varje typ av fordon (exempelvis personbil, lastbil eller buss). Kraven omfattar drivmedel, koldioxidutsläpp, energiförbrukning, ålderskrav, miljöklass (Euroklass), hydrauloljor, däck, tvätthallar och leverantörens miljöledningssystem (Upphandlingsmyndigheten, 2019c).

Stockholm stad (2016) har utvärderat de miljökrav som ställts för stadens transporttjänster och sett att kraven inte gett upphov till högre priser eller kortsiktigt konkurrensbegränsande, trots ambitiösa krav för att fasa ut fossildrivna fordon. Stockholm stad beskriver att de arbetar med ambitiösa krav i samklang med marknaden, så att det fortsatt finns en flexibilitet i kraven för att leverantörer ska ha tid att anpassa sig. De arbetar med uppföljning och trycker på tredjepartsrevision som en metod för att öka leverantörernas ansvar för uppföljning. Ytterligare en aspekt som lyfts fram är att arbeta genomgående i många avtal med några få krav hellre än att få in alla tänkbara miljöfrågor i ett avtal. Genom att på detta sätt fokusera arbetet har staden fått ett gott samarbete mellan upphandlingsenheten och miljöförvaltningen, vilket de beskriver som en bra grund för fortsatt arbete med mer avancerade krav.

2.3 Miljöanpassad upphandling av livsmedel

Livsmedel, måltider och catering står för 9% av Sveriges kommuners klimatpåverkan från inköp (SKL Kommentus, 2019b). Kött är det livsmedel som leder till störst klimatpåverkan och grönsaker de som släpper ut minst. Beräkningar av kommunens koldioxidavtryck från inköp av livsmedel kan göras via olika flera databaser, bland annat RISE klimatdatabas för livsmedel och Compare.

Göteborg stad använder miljökrav i upphandling som ett verktyg för att nå miljömål om minskad klimatpåverkan från livsmedel samt andelen ekologisk mat. Bland annat görs klimatberäkning av måltider. Miljöfrågor som inkluderas i upphandlingens krav är förutom ekologiska produkter och klimatpåverkan även matsvinn, användning av bekämpningsmedel och antibiotika samt djurvälstånd (SKL Kommentus, 2019b). Göteborg stad lyfter att

samarbete mellan stadens verksamheter, grannkommuner och andra myndigheter, samt en dialog med leverantörer är framgångsfaktorer för att driva miljömålsuppfyllnad med hjälp av upphandling (SKL Kommentus, 2019b).

3. Genomförande

Åtta stycken upphandlingar från sju skånska kommuner analyserades. Upphandlingarna omfattar olika produktgrupper och avtalslängd. Kommunerna valde själva ut den upphandling som de tyckte var lämplig för analys.

Studien omfattar endast miljökraven i de analyserade upphandlingarna. Utvärderingen gjordes mot miljökravens relevans för produkten/tjänsten, processen för framtagning krav, vilket inkluderar behovsanalys och eventuell marknadsanalys, samt uppföljningsprocess.

Genomförandet delades in i fem moment; kartläggning och bedömning av miljökrav från förfrågningsunderlag, en enkätstudie, en intervjustudie med berörda kommuner, en intervju med berörda leverantörer och en sammanfattande analys.

3.1 Kartläggning av miljökrav från förfrågningsunderlag

En kartläggning av ingående miljökrav gjordes för de åtta upphandlingarna. Miljökravens relevans bedömdes utifrån kriterierna; mätbarhet, förankrad problemformulering (det vill säga om kravet baseras på att minska väl etablerade miljö- och hälsorisker och är förankrat i branschen eller organisationens målsättning) och vilka förutsättningar det finns för uppföljning av kravställningen. Med i bedömningen var också till vilken grad miljökraven premierats (viktning).

3.2 Enkätstudie

En enkät skickades ut till kontaktpersoner i de sju kommunerna som var uttagna i projektet. Denna fick kontaktpersonerna även sprida vidare till relevanta medarbetare i sina organisationer. Frågorna handlade om olika aspekter av kravställning och uppföljning samt nätverkande. Alla frågor i enkäten finns sammanställda i

Bilaga 1.

3.3 Intervjustudie med berörda kommuner

Enkäten följdes upp med djupintervjuer av kontaktpersoner i respektive kommun. Fokus på frågorna var hur behovs- och marknadsanalys, samt resonemang kring uppföljning, både inför, under och efter avtal slutits, såg ut vid den specifika upphandlingen. Frågorna delades upp i gemensamma och avtalsspecifika frågor, de finns sammanställda i Bilaga 2.

3.4 Intervjustudie med berörda leverantörer

Sju frågor skickades ut till leverantören för varje avtal. Syftet var att kartlägga hur leverantören upplevt relevansen och möjligheten att leverera produkter och tjänster med avtalade miljökrav, samt att få en bild av hur de upplevde kommunens (planerade) uppföljning av miljökraven. Frågorna finns sammanställda i Bilaga 3.

3.5 Sammanfattande analys

Utifrån de fyra ovan nämnda delarna; kartläggning, enkätstudie och de två intervjustudierna gjordes en sammanställande analys som lade grunden till de rekommendationer och slutsatser som studien resulterat i.

4. Resultat

4.1 Kartläggning och bedömning av miljökrav utifrån förfrågningsunderlag

Tabell 1 nedan sammanfattar det övergripande resultatet från kartläggningen av miljökraven. Följande avsnitt beskriver bedömningen av varje upphandling för sig.

Tabell 1. Resultat från kartläggning av miljökraven i åtta upphandlingar från sju skånska kommuner.

Faktor	Resultat
Fördelning ska- och bör-krav samt viktning	<p>Alla miljökrav är ska-krav.</p> <p>Kraven är sällan viktade. Undantaget är upphandlingen av bilpool från Klippans kommun samt Ängelholms kommuns upphandling om distributionscentral där olika viktning-koncept användes.</p>
Produkt- och tjänstespecifika krav	<p>Alla upphandlingar har produkt/tjänstespecifika krav i större eller mindre omfattning (det vill säga vilka miljöfrågor som inkluderats i kravställningen).</p> <p>I ett fall bedömdes att det saknades relevant kravställning för vissa produkter som ingick i avtalet.</p>
Organisationsspecifika krav	<p>Sju av åtta upphandlingar ställer krav på systematiskt miljöarbete hos leverantören, i de flesta fall i form av ett miljöledningssystem enligt ISO 14001 eller liknande.</p>
Grundad i lagstiftning och andra externa källor	<p>Vissa krav hänvisar till produktspecifik lagstiftning. Det gäller särskilt krav om kemiskt innehåll i enlighet med Reach och ekologisk produktion i enlighet med (EG) 834/2007.</p> <p>I upphandlingarna av fordonstjänster används standarder som grund i kraven för miljöklassning enligt Euroklass, däckegenskaper och bränslesammansättning.</p> <p>Upphandlingsmyndighetens kriteriebibliotek har använts ofta, för alla produktgrupper.</p> <p>I något fall hänvisas till att produkten/tjänsten ska följa ”all lagstiftning” eller ”de krav som följer av lag eller annan författning”.</p>
Krav på redovisning av kravefterlevnad	<p>Majoriteten av kraven ställer krav på verifikationsdokument för kravefterlevnad. Dokumenten är leverantörsintyg, certifikat, produktmärkningar, kvitton och andra typer av intyg eller hänvisningar till databaser där information som rör kravefterlevnad finns.</p> <p>Ofta finns formuleringar som anger att leverantören ska ha verifikationsdokument redo vid anmodan från kommunen.</p>

	<p>I några fall behöver leverantören endast svara ”ja” för att påvisa kravefterlevnad och ingen vidare verifikation krävs. Detta gäller krav som inte direkt kopplas till produkten eller tjänsten, utan till kringaktiviteter. Exempelvis miljömärkning på kemiska produkter för fordonstjänstens tvätthall.</p> <p>I majoriteten av förfrågningsunderlagen finns goda förutsättningar för uppföljning under avtalstid via krav på verifikationsdokumentation eller hänvisning till informationsdatabaser.</p>
Avsteg från avtalet	<p>Sällan finns formuleringar angående vite specificerat direkt till miljökrav. Endast Helsingborgs stad har en sådan formulering (krav 4.6.4).</p> <p>Formuleringar om vite eller annan åtgärd finns istället generellt formulerat för hela avtalet.</p>
Mätbarhet	<p>Majoriteten av kraven är mätbara:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Direkt genom haltgränser för utsläpp/ingående material och/eller kemiska ämnen. • Genom svar ”ja/nej” på om efterfrågad verifikationsdokument/information inkommit. Via exempelvis miljöklassning av bilar (Euroklass), certifikat för miljöledningssystem, intyg-/leverantörsförsäkran för ingående kemiska ämnen eller andra miljömärkningar för produkter och tjänster går man runt ett krav på direkt mätning analys/utredning (om en bestämd begränsning finns inkluderat i villkoren för certifiering). <p>I vissa fall kräver kommunen endast ett intygande från leverantör om att krav på produktmärkningar eller liknande uppfylls, utan att begära in verifikationsdokument eller styrka svaret på annat sätt vid anbudssvar, varför kravet ej är mätbart.</p>
Nyckeltal för miljömål kopplade till miljökrav	<p>Ett förfrågningsunderlag gällande fordonstjänster har tydlig formulering om hur miljökraven kopplas till nyckeltal för kommunens miljömål.</p> <p>Annars är det sällan beskrivet hur kraven kopplas till nyckeltal för miljökraven i förfrågningsunderlaget, varken i krav specifika för miljöfrågor eller krav för inrapportering av statistik.</p>
Förbättringar under avtalstiden	<p>Sällan skrivs det in formuleringar som syftar till att öka produktens/tjänstens miljöprestanda under avtalstiden, eller som ger leverantören incitament att utveckla produktens miljöprestanda under avtalstiden.</p>

	<p>Helsingborgs stad har ett krav som direkt ger möjlighet att under avtalstid utveckla sortimentets miljöprestanda, genom att byta ut eller ta in ytterligare enstaka produkter där miljöprestandan visat sig vara högre än hos befintligt sortiment (krav 4.6.9). Helsingborgs stad har även krav som syftar till samarbete kring stadens utfasning av skadliga kemikalier under avtalstiden.</p> <p>I vissa fall för fordonstjänster skrivs in att nyanskaffade fordon under avtalstiden ska följa en bättre miljöklassning än vad man efterfrågade vid anbudssvar.</p>
Bonus efter avtal	<p>Kristianstads kommun använde en utvärderingsmodell där leverantören kunde få ett mervärde för att använda biogasbilar under avtalstiden. Mervärdet ska betalas ut vid avtalslut. Konceptet fungerar som ett incitament för leverantören att upprätthålla kraven om biogasdrivmedel under hela avtalstiden, samt att själva dokumentera under avtalstiden och inkomma med bevis vid avtalslut.</p>
Uppföljning	<p>Majoriteten av upphandlingarna bedöms ha goda förutsättningar för uppföljning via formuleringen av kraven;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kommunen ska begära in specificerade verifikationsdokument. • Kommunen ska följa upp uppdateringar av offererade produkter. Exempelvis uppdateringar av fordonslistor. • Leverantören ska vara med på uppföljningsmöten /avstämningmöten och informera kommunen om kravefterlevnad. <p>Det är dock otydligt i många av förfrågningsunderlagen när och hur ofta uppföljningen ska göras.</p>

4.1.1 Kemiskt innehåll i varor

4.1.1.1 Helsingborgs Stad

Helsingborgs stad har upphandlat gymnastikutrustning till stadens gymnastiksalor och idrottshallar, samt till Räddningstjänstens Skåne Nordvästs gym. Avtalet gäller mellan 2019–2021 med möjlighet till förlängning i två (2) år med ett (1) år i taget. Avtalsstart var februari 2019.

Miljökrav

I förfrågningsunderlaget specificeras 10 krav som kopplas till miljöfrågor; ett organisations-specifikt krav om miljöledningssystem i leverantörens organisation, sex stycken krav som gäller det kemiska innehållet i offererade produkter och tre miljökrav relaterade till samarbete och kunskapsdelning mellan beställande organisation och leverantör. Sammanfattningsvis säger miljökraven att:

- Inga produkter får innehålla särskilt farliga ämnen (SVHC-ämnena)
- Miljökravet begränsar 18 olika ftalater (mjukgörande ämnen i PVC-plast).

- För en begränsad mängd artiklar som bedömts vara som mest berörda av kravet ska leverantören bifoga fullständig teknisk dokumentation som visar att kravet om begränsning av ftalater i PVC uppfylls. Under avtalstid ska teknisk dokumentation för ytterligare sju produkter begäras in. Om dokumentation inte inkommer utgår vite om 5000 SEK per påbörjad fjortondagsperiod.
- Helsingborgs stad ska utföra kemiska analyser av inköpta varor för att säkerställa att de inte innehåller oönskade ämnen.
- Leverantören ska samarbeta med kommunen i dess arbete med utfasning av skadliga kemikalier och att de ska acceptera att kommunen delar resultat från den kemiska analysen med andra myndigheter och kommuner.
- Leverantören ska aktivt samarbeta angående stadens arbete med hållbar upphandling, vilket kan leda till att leverantören lyfts fram i andra sammanhang.
- Leverantören ska omvärldsbevaka utvecklingen av produkter som är bättre ur miljö- eller hälsosynpunkt än de som finns i det upphandlade sortimentet. Om sådana produkter tas in i leverantörens sortiment under avtalstid finns möjlighet för kommunen att byta ut befintliga produkter eller lägga till enstaka produkter.

En mer detaljerad sammanställning av miljökraven finns i Bilaga 4.

Viktning

Man har inte använt sig av viktning relaterat till miljökraven i anbudet. Miljökraven är skräv.

Förankrad problemformulering

Upphandlingsmyndigheten har inga särskilda kriterier för gymnastikutrustning, men det finns kriterier för riskmaterialet PVC för produktgrupperna ”Möbler”, ”Textil” och ”Leksaker och hobbymaterial” under rubriken ”Giftfri förskola”. Helsingborgs stad har inte använt sig av Upphandlingsmyndighetens kriterier. Dock speglar de varandra till viss del eftersom båda grundar sig i EU:s kemikalielagstiftning, vilket ger en mycket god förutsättning att begära in verifierande information.

”Undvika skadliga ämnen” är ett av Helsingborgs stads prioriterade miljöområden (Helsingborg Stad, 2018) och återspeglas i det fokus som finns på begränsningar av kemikalier i förfrågningsunderlaget. Kraven som begränsar särskilt farliga ämnen (SVHC) samt tre ytterligare ftalater har stor relevans då de offererade produkterna innehåller riskmaterial och används av barn och unga. Miljökraven om kemiskt innehåll grundar sig i Reach, men tar det ett steg längre genom att begränsa ytterligare tre ftalater i större utsträckning än deras nuvarande begränsning i Reach.

Mätbarhet och förutsättningar för uppföljning

Certifikat för kvalitets- och miljöledningssystem används för uppföljning av organisations-specifika krav. Om inte certifikat finns bifogar istället leverantören dokumentation som styrker att det finns ett kvalitets- och miljöledningssystem. Förutsättningen för uppföljning av detta krav bedöms som god. Här föreligger risk att dokumentationen kan vara omfattande och svårbedömd.

Kraven som begränsar innehåll av SVHC-ämnen är mätbara mot en specifik haltgräns (som inte får överstigas). Dessa begränsningar av kemiska ämnen grundar sig starkt i EU:s kemikalielagstiftning, vilken lägger bevisbördan på leverantören. Bevisbördan för kravefterlevnad läggs även på leverantören för begränsning av ftalater i PVC. Förfrågningsunderlaget specificerar tydligt vilka verifikationsdokument som godkänns. Bevisbörda för kontroll av

kravefterlevnad läggs också på Helsingborgs stad, i och med krav 4.6.6 Kemisk analys. Kombinationen av att kraven grundar sig i lagstiftning och att både beställande organisation och leverantör ska stå för att verifierande information medför att finns goda förutsättningar i förfrågningsunderlaget för hur, när och av vem uppföljning av avtalet ska göras när det gäller krav på kemiskt innehåll.

De tre sista kraven gäller samverkan för kunskapsspridning mellan Helsingborgs stad, andra kommuner och myndigheter, och leverantören. Dessa krav är ”mjukare” än begränsningarna av kemiska ämnen och de ställer heller inget krav på verifikation, utan endast ett ja eller nej räcker vid anbudssvar. De ska enligt förfrågningsunderlaget stämmas av vid varje uppföljningsmöte. Det framgår inte av förfrågningsunderlaget hur ofta avstämningsmöten ska ske. Om kraven finns med på agendan vid avstämningsmöten finns goda förutsättningar för att kunna genomföra uppföljning.

Det bedöms vidare att kraven ger kommunen goda förutsättningar att under avtalstiden ha ett informationsutbyte angående leverantörens och marknadens arbete med utfasning av farliga kemikalier. Exempelvis bedöms det att miljökrav ”4.6.7 Samverkan med andra myndigheter vid uppföljning” ger Helsingborgs stad goda förutsättningar att använda analysresultat från andra kommuner där samma leverantör och sortiment är upphandlat.

4.1.1.2 Lunds kommun (1)

Lunds kommun har handlat upp järnhandelsvaror, vilket inkluderar:

- Handverktyg
- Infästningsprodukter/Fästmaterial såsom spik och skruv
- Park
- Konstruktion
- Kemtekniska produkter
- Batteri
- Elhandverktyg / Elektriska småmaskiner
- Samt övrigt produktsortiment

Avtalet sträcker sig mellan 2018–2020 med option på förlängning på upp till två (2) år.

Miljökrav

I förfrågningsunderlaget specificeras fem krav som kopplas till miljöfrågor. Miljökraven omfattar fyra riskmaterial/produkter: batterier, kadmium och bly samt flamskyddsmedel i plast, samt krav på producentansvar för förpackningar och krav på garanti och service. Sammanfattningsvis säger miljökraven att:

- Batterier, klassificerade som miljöfarliga enligt direktiv 91/157/EEC och 98/101/EEC får inte ingå i produkten.
- Bly eller kadmium får ej tillsättas aktivt i plastdelar (över 25g).
- Plast i varan innehåller inte tillsats av flamskyddsmedlen PBB, PBDE och klorparaffiner (undantaget plast i elektriska/elektroniska komponenter och kablage samt återvunnen plast).
- Leverantören ska uppfylla producentansvar för förpackningar genom anslutning till Repa eller eget fungerande system.
- Samtliga produkter ska ha minst två års fabriksgaranti. Under garantitiden ska leverantören kostnadsfritt reparera eller byta ut skadad vara.

För varje riskmaterial/produkt föreslås olika verifieringsdokument i form av produktmärkning eller certifieringar.

En mer detaljerad sammanställning av miljökraven finns i Bilaga 4.

Viktning

Man har inte använt sig av viktning relaterat till miljökraven i anbudet. Miljökraven är skalkrav.

Förankrad problemformulering

Två av miljökraven grundar sig i lagstiftning; batterier och producentansvar. Att kraven grundar sig i lagstiftning medför att kommunen har mycket goda förutsättningar för att kunna begära in styrkande information om kravefterlevnad.

Miljökravet om kadmium/bly bedöms som otydligt formulerat. Det är inte klart vad som menas med ”additivt tillsatt” då ingen haltgräns specificeras. Många produkter innehåller också plastdelar under 25 g. Gränsdragningen vid 25 g är otydligt förklarad i kravet och kan inte härledas till någon specifik produktlagstiftning. Exempelvis finns lagstiftning som begränsar kemikalier i elektronik och elektroniska produkter (RoHS 2011/65/EU). Där ingår bly och kadmium (bly, 0,1 %; kadmium, 0,01 %). RoHS begränsar även andra riskmaterial i elektronik (bland annat kvicksilver). Att ställa krav på efterlevnad av RoHS för berörda produktgrupper (Elhandverktyg/Elektriska småmaskiner) fångar in fler riskmaterial och grundar sig tydligt i lagstiftning.

Kravet som begränsas flamskyddsmedel i plast motsäger vad som finns i RoHS-direktivet. Elektriska/elektroniska produkter har begränsningar för Polybromerade bifenylter (PBB, 0,1 %) och Polybromerade difenyletrar (PBDE, 0,1 %). Det är otydligt för vilka produktgrupper i upphandlingen som omfattas av detta krav, eftersom kravet blir irrelevant för exempelvis batteri och elhandverktyg/elektriska småmaskiner.

Det saknas krav angående hälso- och miljöfarliga ämnen i kemtekniska produkter. I Lunds kommuns miljöprogram Lundaeko II (Lunds Kommun, 2017) är ”minskad kemikaliebelastning” ett målområde, varför miljökravställning som syftar till att begränsa förekomsten av hälso- och miljöskadliga ämnen i kemiska produkter skulle vara motiverat.

Kravet ”Garanti och service” skulle kunna användas för en möjlighet att premiera reparation istället för ersättning med ny vara och på så sätt öka resurseffektiviteten och minska avfallsmängder. Enligt förfrågningsunderlaget har leverantören ingen skyldighet att rapportera statistik angående felaktiga varor eller åtgärder, vilket försvårar möjligheten att mäta förhållandet mellan reklamationer, reparationer och byte till ny vara.

Överlag bedöms behovs- och marknadsanalysen för miljökraven som otillräcklig utifrån hur kraven har formulerats i förfrågningsunderlaget. Det hade varit tydligare om varje produktgrupp hade haft egna krav alternativt om varje krav specificerade vilka produktgrupper som omfattades.

Mätbarhet och förutsättningar för uppföljning

Varje krav ger förslag på verifieringsdokument, men i leverantörens anbudssvar krävs endast svar ”ja/nej” (förutom Garanti och service). Det är otydligt utifrån förfrågningsunderlaget att se om verifikation av kravefterlevnad sker vid anbudssvar eller senare under avtalstid.

Förutsättningarna för uppföljning är goda ifall föreslagna verifikationsdokumenten begärs in. Det kan även vara så att fler miljökrav än de som ställts i förfrågningsunderlaget inkluderas i exempelvis en miljömärkning och att man på så sätt får en bättre miljöprestanda ”på köpet”, även om syftet inte var att ställa miljökrav angående detta.

4.1.2 Fordonstjänster

4.1.2.1 Klippans kommun

Klippans kommun har upphandlat en bilpool för kommunens medarbetare. Bilpoolen består av minst en grupp av sju bilar med option på ytterligare bilar om kommunen så önskar. Avtalet sträcker sig mellan 2018–2022.

Miljökrav

I förfrågningsunderlaget specificeras två krav som kopplas till miljöfrågor. Miljökraven omfattar totalt koldioxidutsläpp och minsta räckvidd för en grupp om sju bilar. Anbudet ställer krav om maximalt 665 CO₂gr/km samt räckvidd om 45 mil per tankning för gruppen. Gruppen ska vara ”bonus malus neutral”, det vill säga att om någon bil i gruppen ger upphov till skattehöjning på grund av högt klimatutsläpp/km ska det vägas upp av andra bilar inom gruppen med låga klimatutsläpp/km. Totala CO₂-utsläppen för hela gruppen ska anges av leverantören vid anbudssvar.

De offererade fordonen ska motsvara minst klassen Ba/Bb som finns definierade i ramavtalet enligt SKL Kommentus ramavtal Fordon 2014. Leverantören ska redovisa en fordonslista för gruppen om 7 bilar vid anbudssvar.

En mer detaljerad sammanställning av miljökraven finns i Bilaga 4.

Viktning

Miljökraven är viktade till 10% av den totala bedömningen. En skala från 100 till 0 poäng användes, där 100 poäng gavs till en grupp där maximala CO₂-utsläpp 420 gr CO₂/km och 10 poäng till de med maximalt 597 – 618 grCO₂/km.

Förankrad problemformulering

Syftet med upphandlingen var, enligt förfrågningsunderlaget:

”Klippans kommun önskar att genom införandet av en Bilpool minska den miljöpåverkan kommunens fordonsflotta har genom ett ökat nyttjande av tillgängliga fordon.”

De miljökrav som ställs omfattar utsläpp av CO₂ och ålder på fordonen. Att fokusera på klimatfrågan vid transporttjänster återspeglar upphandlingens syfte och de politiska mål som finns i kommunens miljöprogram (Klippans kommun, 2013), men det saknas kravställning på andra områden, exempelvis däck eller hydrauloljor, som Upphandlingsmyndigheten har i sitt kriteriebibliotek.

Mätbarhet och förutsättningar för uppföljning

Förutsättningarna för uppföljning bedöms som goda. Offererade fordon kontrolleras för kravefterlevnad gentemot Transportstyrelsens vägtrafikregister.

Miljökravet är direkt mätbart genom att leverantören själv anger i anbudssvar den totala CO₂ gr/km för den offererade gruppen om sju bilar.

4.1.2.2 Kristianstads Kommun

Kristianstads kommun har upphandlat transporttjänsten skolskjuts. Avtalet gäller mellan 2017 och 2019 med option på förlängning med två (2) år.

Miljökrav

I förfrågningsunderlaget specificeras tolv krav som kopplas till miljöfrågor. Sammanfattningsvis säger miljökraven att:

- Leverantören ska ha ett aktivt miljöledningsarbete
- Fordonen ska drivas med el, HVO eller biogas enligt givna standarder.
- Euroklass 5/V vid avtalsstart och vid nyanskaffning ska motorn vara Euroklass 6/VI.
- Krav på ålder varierar beroende på fordonstyp, mellan fem och åtta år.
- Tvätthall som används för ordinarie fordonstvätt ska uppfylla de obligatoriska produktspecifika kriterierna för Svanen
- Hydrauloljor som används ska uppfylla miljökraven enligt svensk standard SS 15 54 341 eller likvärdigt.
- Däcktrycket får ej varaktigt understiga fordonstillverkarens rekommendationer.
- Rullmotståndet hos de däck ska följa förordning EG nr 1222/2009
- Uppmätt buller enligt typgodkännande får ej överstiga 72 dB avseende personbilar och specialfordon. Bussar som är klass I-fordon får ej överstiga 77 dB (A).

Fordonsförteckning över de fordon som är tänkta att användas vid utförande av tjänsten ska bifogas anbudet.

Dessutom användes en utvärderingsmodell för prisavdrag vid avtalslut. Prisavdraget förutsätter att biogasdrivna fordon använts under hela avtalstiden.

En mer detaljerad sammanställning av miljökraven finns i Bilaga 4.

Viktning

Man har inte använt sig av viktning relaterat till miljökraven i anbudet. Miljökraven är skalkrav.

Förankrad problemformulering

Kristianstads kommun har en omfattande miljökravställning för fordonstjänsten. De har kravställt om flera olika aktiviteter/faktorer som kan ge upphov till miljöpåverkan; drivmedel, miljöledningsarbete, tvätthallar, ålder på fordonen, miljöklassning (euroklass), däckens egenskaper, buller och hydrauloljor. Kraven följer i stor utsträckning de som finns i Upphandlingsmyndighetens kriteriebibliotek för fordonstjänster, nivå Bas. Kraven för tvätthallar och euroklass för bussar är enligt Upphandlingsmyndighetens kriterier nivå Spjutspets respektive Avancerad.

Skånetrafiken driver ett aktivt och ambitiöst miljökravställnings- och uppföljningsarbete (Rehnström, 2019) och miljökraven i upphandlingen följer också i stor utsträckning deras miljökrav på fordon.

Kristianstads kommun har som målsättningen att ”Kristianstad ska vara ledande i Europa när det gäller att visa upp helhets- och systemtänkande för biogasproduktion och biogasanvändning” (Kristianstad kommun, 2016). Strategin säger att upphandling ska

användas som verktyg för att öka användningen av biogas inom kommunen. Valet av utvärderingsmodell i skolskjutsupphandlingen är ett exempel på hur detta kan gå till.

Angående palmoljefri HVO kan det under avtalstid inte ha varit möjligt för leverantören att intyga kravefterlevnad eftersom efterfrågat bränsle inte funnits på marknaden. Det har under en tid varit ifrågasatt om man verkligen kan säkerställa att HVO är palmoljefritt (Skånetrafiken, 2019). Kravet ligger därför under en tid i ofas med marknaden, men möjligheten finns att kommunen fört en diskussion internt och med leverantör angående lösning.

Mätbarhet och förutsättningar för uppföljning

Miljökraven är mätbara i den meningen att leverantören ska svara ”ja/nej” på användningen av standardiserade drivmedel, krav på däck etc. Att mäta och kontrollera drivmedelsanvändningen är en förutsättning för att kontrollera måluppfyllnad för fossilfri kommun. Det förutsätter att kommunen begär in sådan information, då leverantören enligt kraven inte är skyldig att rapportera in den systematiskt.

Fordonsförteckningen ger möjlighet till kontroll av kravefterlevnad för ålderskrav, krav på miljöklassning, bullernivå och vilken typ av drivmedel som bilen kan köras på. Däremot bedöms förutsättningarna för uppföljning mindre goda för övriga krav då flera krav saknar definierade dokument för verifikation och i många fall begärs inte sådana in vid anbudssvar, enligt kravformuleringen. Det gäller kraven för däck, hydrauloljor och tvätthallar. Möjligtvis har kontroll gjorts ändå vid anbudssvar, men den arbetsprocessen är inte tydligt fastställd i miljökraven.

Förutsättningarna för uppföljning under avtalstiden bedöms som relativt god då det i kravställningen specificeras att kommunen kan begära in dokumentation från leverantör vid anmodan. Det gäller kraven angående miljöledningssystem, fordonsförteckning och användandet av drivmedel. För däck, hydrauloljor och tvätthallar finns möjligheten till uppföljning då leverantören genom att svara ”ja” försäkrar att de uppfyller kraven, men om inget förtydligande av hur kravet kontrolleras anges kan det vara svårare för ansvarig att följa upp på ett tillfredställande sätt.

Prisavdrag ges om leverantören använder biogasdrivna fordon under hela avtalsperioden vilket (krav 5.2) skapar en morot för leverantören att själv ansvara för att uppföljning görs. Förutsättningarna för uppföljning bedöms därför som mycket goda.

4.1.2.3 Lunds kommun (2)

Lunds kommun har handlat upp skolskjuts för grundskoleelever i förskoleklass och årskurserna 1-9. Avtalet sträcker sig mellan 2018 och 2023, men option på förlängning upp till två år.

Miljökrav

- I förfrågningsunderlaget specificeras fem krav som kopplas till miljöfrågor. Sammanfattningsvis säger miljökraven att: Leverantören ska ha en miljöpolicy samt bifoga kontaktuppgifter till person med ansvar för miljöåtagande.
- Fordonen ska inte vara äldre än tio år.
- Vid avtalsstart ska motorn uppfylla Euroklass 5. Senast tre år efter avtalsstart ska motorn lägst uppfylla Euroklass 6.

- Däck ska vara av energiklass C. Däck ska även uppfylla Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1907/2006 (REACH), så att förekomst av PAH följer kraven i Bilaga XVII.
- Drivmedlet ska vara 100 % fossilfritt, såsom exempelvis biodrivmedel, biogas eller el. Offererat drivmedel ska minst uppfylla specificerade standarder. HVO dieseln ska ha 100 % förnybar råvara, additiv undantagna. Offererat bränsle får inte till någon del vara baserat på palmolja eller biprodukter från framställning av palmolja.
- Fordonen ska tvättas i tvätthall som har slam- och oljeavskiljare. Efterföljande rening kan uteslutas om provtagning visar att mängdkraven enligt SS-EN-858-2 uppfylls.
- Bilvårdsprodukter och smörjolja måste uppfylla eller motsvara miljökrakterna för SIS-märkning Svanen eller likvärdiga produktkrakter.

Uppföljning av bränsleförbrukning ska under avtalstid ske med hjälp av tankkort, kvitton eller motsvarande bevis som lämnas in på anmodan. Aktuell fordonsförteckning ska vara tillgänglig för uppdraget där ålder och Euroklass framgår. Intyg om miljögodkänd tvättplats ska bifogas vid anbudssvar. Årligen ska leverantören inkomma med intyg om miljögodkänd tvättplats samt analysresultat från provtagning. Uppföljningsmöten ska ske minst två gånger per läsår.

En mer detaljerad sammanställning av miljökraven finns i Bilaga 4.

Viktning

Man har inte använt sig av viktning relaterat till miljökraven i anbudet. Miljökraven är skalkrav.

Förankrad problemformulering

Miljökraven omfattar många av de miljöfrågor och aktiviteter som Upphandlingsmyndigheten använder för fordon- och transporttjänster. Det finns inget krav om max CO₂-utsläpp men minskad klimatpåverkan faller dels in i krav 3.6.7 Drivmedel, då man kravställt om förnyelsebart drivmedel. Kravet om förnybart drivmedel speglar Lunds miljöprogram, Lundaeko II. med miljömål om en fossilbränslefri organisation år 2020 (Lunds Kommun, 2017). Drivmedelskraven grundar sig i givna och tydliga kvalitetsstandarder.

De motorklasser och den ålder på fordon som efterfrågas är i enlighet med gällande god miljöstandard. En detalj i sammanhanget är att Euroklasser för personbil skrivs ut med arabiska siffror (5 och 6) medan euroklasser för bussar vanligtvis skrivs ut med latinska siffror (V och VI). I miljökraven har båda beteckningarna blandats. Ålderskravet tyder på att fordonet som önskas är en buss. Troligen stod det klart för anbudsgivarna vilken typ av fordon som man efterfrågade. I förfrågningsunderlaget överlag använder man "buss" när fordonet eller chaufförer beskrivs.

Kravställning för minskning av skadliga kemikalier omfattas av kraven i 3.6.6 Miljökrav, där bilvårdsprodukter och oljor ska vara Svanen-märkta och tvätthall godkänd av tillsynsorgan (kommunens miljöförvaltning). Kravet återspeglar delmål om minskad kemikaliebelastning i Lundaeko II (Lunds Kommun, 2017).

Förfrågningsunderlaget ställer också organisationsspecifika krav angående leverantörens miljöpolicy och miljöansvar. Kravet lutar sig inte mot certifikat från standarder som ISO 14001 eller EMAS, eller likvärdigt.

Mätbarhet och förutsättningar för uppföljning

Kraven 3.4.1 Miljöpolicy och miljöansvarig och 3.6.6 Miljökrav mäts genom att kontrollera om miljöpolicy, kontaktuppgifter och leverantörsintyg samt godkänt analysresultat inkommit eller ej vid anbudssvar. Dock finns ingen tydlighet kring hur kontroll av kravefterlevnad eller uppföljning ska göras för kraven om Svanen-märkta bilvårdsprodukter. 3.6.5 Krav på fordonen är uppföljningsbara genom bifogad fordonslista.

Kraven på drivmedel följs upp genom fordonslista, leverantörsförsäkringen angående palmolja i HVO samt tankkort och kvitton för bränsleförbrukning. Dokumentation ska lämnas till kommunen på anmodan, exempelvis inför uppföljningsmöten. Uppföljningsmöten ska ske relativt ofta, två gånger per läsår, varför förutsättningarna att följa upp miljökrav bedöms som goda. Det förutsätter dock att dokumentation begärs in där det framgår vilka fordon som offereras och vilka drivmedel som används, samt att det finns resurser och kompetens att kontrollera dokumentation.

4.1.2.4 Simrishamns/Tomelilla/Ystads kommuner

Kommunerna Simrishamn, Tomelilla och Ystad har gått ihop och tillsammans upphandlat en samlad varudistribution. Avtalet sträcker sig mellan 2017 och 2021 med option på förlängning med två (2) plus två (2) år.

Miljökrav

I förfrågningsunderlaget specificeras fyra krav som kopplas till miljöfrågor. Sammanfattningsvis säger miljökraven att:

- Leverantören ska ha ett aktivt miljöledningsarbete. Senast vid avtalsstart ska leverantören inkomma med bevis på detta.
- Motorn ska uppfylla kraven för Euro V alternativt Euro IV med eftermonterad utrustning som minst uppfyller motsvarande utsläppsnivå.
- Fordonen ska drivas på fordonsgas.
- Leverantören ska under avtalsperioden sätta upp mål för att minska utsläpp av kväveoxider, kolväten, partiklar och buller från tempererad last.
- Leverantören ska inkomma med årlig miljörapport som återger CO₂-utsläpp, fortkörningsindex, ecoindex baserad på datafångst från daglig transportuppföljning.

En mer detaljerad sammanställning av miljökraven finns i Bilaga 4.

Viktning

Man har inte använt sig av viktning relaterat till miljökraven i anbudet. Miljökraven är skakrav.

Förankrad problemformulering

Förfrågningsunderlaget beskriver att syftet med miljökravställningen för tjänsten är att ”minska miljöpåverkan”. Miljökrav ställs framförallt på växthusgasutsläpp genom krav på drivmedel, årliga utsläppsrapporter samt miljöklassning av fordon.

Drivmedelskravet är specificerat till fordonsgas, det vill säga naturgas (ej förnybart bränsle). När avtalet skrevs 2017 fanns det endast naturgas på tankstationerna i avtalets geografiska område. Idag finns 100% biogas tillgänglig i Tomelilla och Simrishamn (Abrahamsson, 2019). I Ystad kommun kan man välja att tanka 100% biogas eller en blandning mellan biogas (70%) och naturgas (30%) (E.ON, 2019). Då avtalet har möjlighet att sträcka sig över totalt åtta år (fyra år med möjlighet till förlängning på maximalt fyra år) visar detta att en snabb

teknikutveckling i avtalets geografiska område kan ändra drivmedelskravets relevans. Krav på förnybart bränsle i form av biogas bedöms ge större effekt utifrån upphandlingens syfte.

Att maxutsläpp av CO₂ inte valdes som ska-krav för fordonstjänstens bränslekrav bedömdes bero på att man önskade inkludera andra klimatpåverkande emissioner, som partiklar, kväveoxider och kolväten. Det bedöms dock som otydlig varför fordonsgas ändå valdes som efterfrågat drivmedel eftersom fordonsgas (naturgas) ger upphov till försumbara utsläpp av till exempel partiklar (Energigas Sverige, 2019).

Överlag ställs krav som syftar till att leverantören ska arbeta systematiskt med miljöfrågor, främst utsläpp av klimatgaser, partiklar och buller. Det ställs inga krav på aktiviteter runt fordonstjänsten, exempelvis däck, tvätthallar eller hydrauloljor.

Mätbarhet och förutsättningar för uppföljning

Nyckeltal för miljöpåverkan ska mätas och följas upp av kommunerna. Kravet ”1.4.6 Miljö” specificerar att leverantören årligen ska rapportera CO₂-utsläpp, vilket används som nyckeltal för miljöpåverkan. Det bedöms därför finnas mycket god möjlighet till att mäta effekten av miljökraven utifrån dess syfte.

Förutsättningen för uppföljning av övriga fordonskrav bedöms också som god, eftersom kommunen kräver att leverantören ska uppvisa beställning av gasdrivna lastbilar vid avtalssignering. Dock finns inga krav på att fordonslista ska redovisas under avtalstiden, vilket försvårar löpande uppföljning.

Då leverantören årligen ska beskriva hur de arbetar med att minska miljöpåverkan från körning bedöms det finnas goda förutsättningar att under avtalstid att följa upp leverantörens systematiska miljöarbete, särskilt när det gäller utsläpp av växthusgaser, partiklar och buller.

4.1.2.5 Ängelholms kommun

Ängelholms kommun har upphandlat fordonstjänster för distributionscentral. Avtalet sträcker sig från 2012 till 2018 med option på förlängning med två (2) + två (2) år. Avtalet gäller fortsatt och har varit gällande i sju år i skrivande stund (2019).

Miljökrav

I förfrågningsunderlaget specificeras fyra krav som kopplas till miljöfrågor. Sammanfattningsvis säger miljökraven att:

- Leverantören ska i förfrågningsunderlaget beskriva företagets miljöarbete och miljömål. Kontrolleras vid anbudssvar.
- Tunga fordon ska vid avtalsstart uppfylla lägst kraven i Euro III. Vid anskaffning av tunga fordon ska dessa fordon lägst uppfylla kraven för Euro IV eller bättre.
- Lätta lastbilar ska vid genomförandet av transportuppdraget vara maximalt åtta år gamla.
- Vid genomförande av transportuppdraget får lätta lastbilar maximalt släppa ut 230 g koldioxid vid blandad körning. Rapporteras via vägtrafikregistret eller motsvarande utländska register.
- Samtliga förare ska vara utbildade i sparsam körning vid driftstart. Samtliga tillkommande förare ska erhålla motsvarande utbildning.
- Vid byte av däck ska nya däck vara fria från antioxidanten IPPD. Dubbfria däck ska användas i största möjliga mån.

- Statistik angående datum, fordon (enligt redovisning inför avtalsstart), rutt, kilometer, CO₂-utsläpp ska månadsvis rapporteras till kommunen.
- Uppföljningsmöten ska ske minst en gång per kvartal. Kommunen är sammankallande.

Dessutom utvärderas distributionscentralens placering och transportererna från denna till kommunernas enheter genom en poängskala, där korta transportsträckor premieras.

En mer detaljerad sammanställning av miljökraven finns i Bilaga 4.

Viktning

Upphandlingen har viktning för en optimerad placering av distributionscentralen, genom ett poängsystem. Det blir mer fördelaktigt att placera distributionscentralen i nära anslutning till Ängelholms centrum. Transportsträckorna är indelade i fem olika zoner där zon ett, max 15 km från centrum, ger fyra poäng och zon fem, över 60 km från centrum, ger noll poäng. Konceptet används för att effektivisera transportererna och minska klimatutsläppen från tjänsten.

Förankrad problemformulering

Förfrågningsunderlaget beskriver tydligt syftet med miljökraven i upphandlingen (åtgärder för minskade klimatutsläpp) och det politiska besluten som ligger bakom kravformuleringen.

Så som kraven är formulerade i kombination med att avtalet är från 2012 leder till att kraven nu 2019 blivit utdaterade. Problematiken i kravställningen är både att man specificerat vilken miljöklassning nyanskaffade fordon ska ha, och inte använt en mer generell formulering likt att de ska ha senaste miljöklassning. Dessutom, formuleringen leder till att om ingen nyanskaffning av fordon görs så kan leverantören köras med fordon med föråldrad miljöklassning.

Övriga krav gäller samarbete, kunskapsdelning och rapportering av statistik vilket inte är utsatta för samma teknikutveckling. Dessa krav fungerar bra trots avtalets ålder.

Miljökraven fokuserar på klimatutsläpp från fordonstjänsten, men för aktiviteter som finns kring tjänsten så som tvätthallar, hydrauloljor eller buller ställs det inga krav.

Det är svårt att bedöma om miljökravställningen ställer krav som återspeglar Upphandlingsmyndighetens kriteriebibliotek eftersom de är från 2012.

Mätbarhet och förutsättningar för uppföljning

Miljökraven relaterade till klimatutsläpp är mätbara genom inrapporterad statistik från leverantören. Dock kan det bli otydligt för ansvarig uppföljare att relatera statistiken till maximal gräns för CO₂-utsläpp eftersom den inte är tydligt formulerad.

Att uppföljning ska ske under avtalstid är väl specificerat i förfrågningsunderlaget men förutsättningarna för uppföljning bedöms som mindre goda eftersom verifieringsdokument inte efterfrågas för alla krav. Exempelvis finns ingenstans i förfrågningsunderlaget krav på att en fordonslista ska lämnas in. Det blir då problematiskt att skapa en systematisk kontroll av miljöklassning av fordon mot Trafikstyrelsens vägregister.

Det organisationsspecifika kravet om miljöarbete relaterar inte till givna standarder, exempelvis ISO 14001 eller EMAS, varför det kan vara svårt att bedöma vad som är godkänt som verifikationsdokumentation.

4.1.3 Livsmedel

4.1.3.1 Malmö stad

Malmö stad har upphandlat en livsmedelsgrossist. Avtalet sträcker sig från 2019 till 2021 med en option på förlängning på ett (1) år.

Miljökrav

Förfrågningsunderlaget innehåller 15 krav som kopplas till miljöfrågor. Sammanfattningsvis säger miljökraven att:

- Leverantörens ska ha ett aktivt certifierat miljöledningssystem enligt givna standarder.
- Alla ekologiska produkter ska uppfylla kraven i förordning (EG) 834/2007) om ekologisk produktion och märkning av ekologiska produkter.
- Till förfrågningsunderlaget finns en bifogad sortimentsfil där Malmö stad använder sig av Upphandlingsmyndighetens krav för livsmedel. Fördelningen är; Bas 64%, Avancerad 29%, Spjutspets 1%. Verifikat ska antingen bifogas anbudet eller vara en hänvisning till Dabas, hemsidor eller länkar.
- Bisfenol A får inte finnas i förpackningar.
- Vid avtalsstart accepteras en lägre miljöklassning (Euro V/5) och under avtalstid ska nyanskaffade fordon hålla en högre miljöklass (Euro VI/6).
- Leverantören ska kunna redovisa spårbarhet för framförallt volymprodukter genom hela leverantörskedjan.
- Kontinuerlig dialog och samverkan för att motverka matsvinn, exempelvis genom svinnutbildningar och/eller bli erbjuden produkter med kortare hållbarhetstid till ett rabatterat pris.
- Statistik över inköpta varor ska av leverantören rapporteras in i it-systemet Compare.
- Leverantören ska informera om avtalet ute i stadens verksamheter och förvaltningar.

Uppföljningsmöte ska ske minst en gång per år. Uppföljning kan också göras av tredjeparts-revisor, eller annan av staden utsedd revisor.

En mer detaljerad sammanställning av miljökraven finns i Bilaga 4.

Viktning

Man har inte använt sig av viktning relaterat till miljökraven i anbudet. Miljökraven är skalkrav.

Förankrad problemformulering

Det förtydligas väl i förfrågningsunderlaget, avsnitt ”1.1.4 Hållbar utveckling i Malmö stad”, hur de ställda miljökraven relateras till stadens miljöprogram och vad de syftar till att åstadkomma för effekt. Syftet med miljökraven är att öka andelen ekologiska livsmedel, att leverantören ska arbeta med klimatsmarta transporter och att det upphandlade sortimentet ska vara kemikaliesmart.

Anbudet gäller ett stort antal olika livsmedel som ska distribueras till stadens alla verksamheter. Kraven blir därför omfattande och inkluderar både livsmedelsspecifika krav

på ekologisk produktion, spårbarhet och djurskydd, men även krav kopplade till distributionsaspekten av tjänsten samt på krav på förpackningar och organisationsspecifika krav på ledningssystem.

Kraven om ekologisk produktion och miljömärkning är grundade i EU-lagstiftning. I sortimentsfilen blandas ambitionsnivån på kraven mellan Upphandlingsmyndighetens kriterier nivå Bas, Avancerad och Spjutspets. Upphandlingsmyndigheten ger förslag på verifikationsdokument som i majoriteten av fallen är olika certifieringar. Dessa går ibland längre än lagstiftningen när det kommer till exempelvis spårbarhet, kemikalier och additiv vid odling och förädling samt djurskydd.

Det organisationsspecifika kravet grundar sig i etablerade standarder och omfattar ett skarpt krav på certifikat enligt EMAS eller ISO 14001 samt kontaktuppgifter till ansvarig för miljöfrågor.

Mätbarhet och förutsättningar för uppföljning

Kraven är mätbara genom antal märkningar och certifikat som finns tillgängliga, framförallt för Upphandlingsmyndighetens krav. Där ges förslag på verifikationsdokument som till majoritet är olika certifikat eller märkningar. Databasen DABAS är en möjlighet för att göra uppföljning, både vid anbudssvar och under avtalstiden. Där lägger leverantören själv upp certifikat och annan information som är relevant för sin produkt.

Mätbarhet genom certifikat är också kravet på ISO 14001/EMAS certifiering. Detta ska kontrolleras vid anbudssvar. Kontroll av förekomst av BPA i förpackningar samt miljöklassningen på använda fordon görs på begäran från kommunen.

Hur ofta uppföljning ska ske samt vilka förutsättningar staden har att kräva leverantören på information om upphandlade varor specificeras tydligt i förfrågningsunderlaget. Det bedöms som att det finns god möjlighet att inom avtalet följa upp och planera in möten, samt ta in extern revisor för kontroll av kravefterlevnad. Men, även om förutsättningarna för uppföljning är goda utifrån avtalet omfattar det ett stort antal produkter vilket bedöms kräva stora resurser i tid, pengar och personal.

4.2 Enkätstudie

Elva personer svarade på enkäten. Då enkäten var anonym kan inget sägas om vilka kommuner som svarat. Diagram över svarsfördelningen kan ses i

Bilaga 5.

4.2.1 Varför, vem och hur ställer/ställs miljökrav?

Beslut om att ställa miljökrav i upphandling grundas till största delen på politiska beslut, miljöpolicy och/eller miljömål. I några fall läggs grunden till miljökraven inom själva upphandlingsavdelningen. Ansvaret för att miljökrav ställs faller, enligt cirka hälften av de svarande, på en hållbarhetsstrateg medan hälften svarar att det faller på upphandlare och beställare.

Hälften av de tillfrågade hade tillgång till en skriftlig rutin avseende att ställa miljökrav i upphandling. De övriga hade inte tillgång till en skriftlig rutin eller var osäkra på om det fanns någon rutin. För svarsalternativ c angav svarandena att det var önskvärt med en rutin, men att det inte fanns; att det var rutin att följa Upphandlingsmyndighetens kriterier; samt att det fanns rutinmässig kontakt med hållbarhetsstrateg. De tillfrågade tyckte att det inte alltid var tydligt när miljökrav ska ställas eller inte men när krav ställs så anser de flesta att de är relevanta för den produkt eller tjänst som upphandlingen avser.

De flesta har även kompetens själv eller tillgång till kompetens inom kommunen (eller på annat sätt) som kan hjälpa dem med att ställa miljökrav. Tyvärr är det en person som saknar tillgång till kompetens för att ställa miljökrav.

2/3-delar av de svarande för dialog med leverantörerna innan miljökraven för upphandlingen fastställs. I de flesta fall anser de svarande att dessa dialoger underlättar arbetet med att senare ställa kraven.

4.2.2 Miljökravens utformning i anbudsfrågan/avtalet

Viktning i relation till de miljökrav som ställs vid upphandlingen verkar variera. Två svaranden säger att viktning inte används. De ställda kraven är i första hand ska-krav men en del av svaranden säger också att bör-krav används i vissa fall.

Alla svaranden anger att miljökrav ställs vid upphandling av fordon och transporttjänster. Även upphandling av livsmedel och städkemikalier hamnar högt upp på listan när miljökrav ställs. När leverantören ska leva upp till kraven (vid avropssvar, vid avtalsskrivning eller under avtalsperioden) verkar till största delen bestämmas av vilken vara/tjänst som ska upphandla.

4.2.3 Uppföljning

Uppföljning av miljökraven görs inte alltid och när den görs är utföraren i de flesta fall en hållbarhetsstrateg. Från öppna svar framkommer att i två fall görs uppföljningen av beställare eller verksamheten under avtalstid. Vid anbudssvar görs uppföljning av upphandlare. Några svaranden säger att i princip ingen uppföljning görs. Alla svaranden utom en anser att det läggs för lite tid på uppföljning. Hälften svarar att uppföljningen görs löpande under avtalsperioden och den andra hälften att den görs i början av avtalsperioden.

I vissa fall görs även en utvärdering av effekten av upphandlingen t.ex. om kommunens CO₂-utsläpp minskade med mindre klimatpåverkande bilar.

När sedan nya krav tas fram sneglar man på resultat från uppföljningar som man gjort själv eller krav som ställts av rådgivande organ som exempelvis SKL Kommentus inköpscentral eller Upphandlingsmyndigheten.

Kommunerna arbetar både med morot och piska när de får leverantören att prestera enligt miljökrav. Det har hänt att leverantörer fått varning eller t.o.m. vite när de inte uppfyllt

avtalade miljökrav. Ingen av kommunerna jobbar med morot i form av bonus. En kommun svarar att moroten består i mervärde i utvärdering.

4.2.4 Kunskapsdelning

De flesta svaranden anger att de är med i ett nätverk där hållbarhetskrav diskuteras. Det kan vara SKL Kommentus nätverk eller ett nätverk av omkringliggande kommuner. Någon svarar att de är med i ett nätverk för hållbarhetsstrategier i olika kommuner och en annan att de deltar i upphandlingsmyndighetens olika projektgrupper. De flesta svarande tycker att det får utbyte av dessa nätverk och att det stärker deras kompetens.

4.2.5 Öppen fråga

Den öppna frågan lydde: Har du något mer du vill framföra angående hur ni inom er organisation tar fram och följer upp miljökrav inom inköp/upphandling?

En person svarade och berättade om vikten av att föra ut i verksamheterna att kommunen arbetar med miljökrav och att avtalstroheten ute i verksamheterna är mycket viktig: ”Det är ju inte bra om upphandlingsenheten skriver bra avtal som ingen använder sig av”.

4.3 Intervjustudie med berörda kommuner

Intervjustudien syftade till att svara på följande faktorer relaterade till varje specifik upphandling och upphandlingsprocessen inom organisationen:

- Den politiska styrningen
- Tillgång till miljökompetens vid upphandling
- Behovs- och marknadsanalys vid upphandling
- Dialog med leverantör inför upphandlingen
- Utformning av krav (ska-krav, bör-krav och viktning)
- Uppföljning under avtalstid
- Avtalstrohet
- Samarbete och nätverk
- Längden på avtalet
- Det svåraste momentet
- Något att lyfta fram

4.3.1 Kemiskt innehåll i varor

4.3.1.1 Helsingborgs stad

Från Helsingborgs stad intervjuades hållbarhetsstrateg och upphandlare. En tidigare anställd på inköpsenheten som var med när upphandlingen togs fram kompletterade på de frågor som hållbarhetsstrateg och upphandlare inte kunde svara. Upphandlingen gällde ett ramavtal för gymnastikutrustning.

Den politiska styrningen

Hållbar upphandling har ett tydligt fokus i Helsingborgs Stad. Staden har ett antal styrande dokument, rutiner, policys m.m. som beskriver hur stadens medarbetare ska ställa krav vid upphandlingar. De intervjuade medarbetarna upplever att politikerna är väl medvetna om att upphandling är ett bra sätt för en kommun att nå hållbarhetsmål.

Tillgång till miljökompetens

På inköpsenheten finns i dagsläget två hållbarhetsstrategier, en inköpsanalytiker samt en gruppchef för hållbarhet. Minst en hållbarhetsstrateg sitter med från start i referensgruppen för de upphandlingar där hållbarhetskrav ska ställas.

Behovs- och marknadsanalys vid upphandling

Inför den aktuella upphandlingen gjorde kommunen en marknadsanalys där de kontaktade olika leverantörer för att få information om hur deras systematiska arbete kring miljöfrågor ser ut. Vilka krav de ställde på sina leverantörer samt vilken information avseende innehåll i produkterna etc. de hade tillgång till. Kommunen har som rutin att göra en marknadsanalys med tänkta leverantörer innan upphandling.

Dialog med leverantör inför upphandlingen

Helsingborgs Stad gör alltid en marknadsanalys, RFI eller på annat sätt för dialog med leverantörerna inför upphandlingar. Inför förra upphandlingen på samma tema upptäcktes det att branschen inte är så långt framme i sitt arbete med giftfri miljö. Inför denna upphandling upplevdes det som leverantörerna hade fått upp ögonen för problematiken och börjat arbeta med frågan.

Utformning av krav (ska-krav, bör-krav och viktning)

Det viktigaste när Helsingborgs stad ställer krav i upphandling är att det ska gå att utvärdera anbuden på ett korrekt sätt samt att det ska gå att göra uppföljningar. Helsingborgs stad ställer inte alltid miljökrav i sina upphandlingar, men det sker trots allt ofta.

Kontroll av kravefterlevnad vid anbudssvar

Kontrollen av leverantörernas inskickade utvärderingsunderlag gjordes av hållbarhetsstrategen kopplad till upphandlingen. De dokument som utvärderades var Leverantörsförsäkringar avseende SVHC-ämnen och ftalater, analysprotokoll för ftalater, och övrig teknisk dokumentation. Certifiering enligt ISO 14001 verifierades med certifikat.

Uppföljning under avtalstid

Uppföljning av krav i upphandling görs av ansvarig hållbarhetsstrateg och/eller upphandlare beroende på hur kravställningen ser ut. För just denna upphandling har ett uppstartsmöte med leverantören hållits och teknisk dokumentation begärts in. I budgeten för inköpsenheten ingår kostnader för uppföljning i de ordinarie kostnaderna för arbete så det är inget man specifikt funderar på. En viss del kemiska analyser ingår också i denna budget. De söker dock samverkan med andra kommuner via Hållbarhetskollen som har samma leverantörer för att kunna gå ihop om att göra analyser och uppföljningar och ta del av varandras erfarenheter.

Resultaten från tidigare uppföljningar av avtal används enligt rutin som underlag när krav tas fram till nya upphandlingar. Under förra avtalsperioden uppmärksammades en leverantör på att en av deras produkter innehöll ett oönskat ämne och produkten togs bort från leverantörens sortiment.

De sju produkter som nämns i krav 4.6.4. är produkter som inte är utvalda ännu. Dock har kommunen rätt att ställa krav på dem om de bestämmer sig för att köpa in dem under avtalstiden. Vid eventuellt inköp begärs teknisk dokumentation motsvarande de krav som ställs om SVHC-ämnen och ftalater in även för denna produkt. Detsamma gäller om leverantören av någon anledning måste byta ut en upphandlad produkt i sortimentet.

Inga analyser på någon upphandlad produkt har gjorts ännu. En kemisk analys av en produkt planeras antingen i egen regi eller tillsammans med en annan kommun innan avtalstidens slut.

Det har inte gått så lång tid på avtalet men Helsingborg upplever att leverantörerna på avtalet vill göra ett bra jobb och vill förbättra sitt arbete i dessa miljöfrågor. Generellt tas miljöfrågor och krav upp på alla möten med avtalsleverantörerna.

Avtalstrohet

Avtalstrohet följs upp varje månad och beställare notifieras på sin avtalstrohet. Gör de många inköp utanför avtal kontaktas berörd beställare av ansvarig upphandlare.

Samarbete och nätverk

Helsingborgs stad hämtar information från bland annat Hållbarhetskollen och SKL Kommentus inköpscentral. Hållbarhetsstrategerna deltar i ett nätverk med strateger från andra kommuner där de utbyter erfarenheter. Ibland görs upphandlingsprojekt tillsammans med andra kommuner. Speciellt värdefullt är nätverkande när man har samma leverantör då man kan samarbeta avseende t.ex. avtalsuppföljning.

Längden på avtalet

Detta avtal löper över 2 + 1 + 1 år vilket är standard för denna typ av upphandlingar. Generellt gäller att om avtal löper över en längre period är det troligt att avtalen innehåller fler krav som måste uppfyllas under avtalsperioden. Om avtalen hade varit längre skulle kraven kunnat trappats upp under perioden, alternativt hade mer långtgående krav kunnat ställas.

Det svåraste momentet

Det svåraste med att ställa krav i denna upphandling var hur högt man skulle lägga ribban för kraven. Ligger man ribban för högt får man inga svar. Ligger ribban för lågt blir kraven verkningslösa och kommunen kommer inte framåt i sitt hållbarhetsarbete.

Något bra att lyfta fram

Leverantörerna i denna upphandling upplevdes som mycket öppna med vad de kan, vad de har för mål och ambitionsnivåer.

4.3.1.2 Lunds Kommun (1)

Intervjuad var hållbarhetsstrateg/upphandlare.

Den politiska styrningen

Det finns en tydligt politisk styrning för kommunens miljöarbete. I dagsläget är man inne på tredje revisionen av kommunens miljöprogram Lundaeko. En målsättning för upphandling är att hållbarhetskrav ska ställas i alla kommunen upphandlingar och att man i huvudsak ska använda sig av Upphandlingsmyndighetens kriterier. Ett hinder för måluppfyllnad är att Upphandlingsmyndighetens kriteriebibliotek inte är komplett för alla typer av produktgrupper och tjänster.

Tillgång till miljökompetens vid upphandling

Miljökompetens finns centralt på kommunkontoret. Miljökompetens finns också ute i förvaltningarna. De upphandlingar som sköts därifrån är förvaltningsövergripande och upphandlar både produkter och tjänster.

Behovs- och marknadsanalys vid upphandling

Då upphandlaren inte var med under upphandlingsförfarande för den specifika upphandlingen kan hon inte svara på i detalj hur behovs- och marknadsanalys är gjord. Möjligtvis har miljökrav från äldre upphandlingar eller Upphandlingsmyndighetens kriteriebibliotek använts.

Generellt ska miljökraven inte ställa krav på lagefterlevnad då kommunen inte ska fungera som tillsynsinstans för särskild produktlagstiftning. Leverantören ska leva upp till lagstiftning. Dock finns det alltid tillfällen då leverantören inte gör det, men ansvaret för den kontrollen ligger egentligen inte på kommunen. Kommunen ska istället sträva efter att gå längre än lagstiftningen i sina miljökrav. Om man använder Upphandlingsmyndighetens kriterier nivå Bas får man en sådan kravformulering automatiskt.

Dialog med leverantör inför upphandlingen

Då upphandlaren inte var med under upphandlingsförfarande för den specifika upphandlingen kan hon inte svara på i detalj för om en leverantörsdialog genomfördes. Möjligtvis har en dialog angående funktion förts.

Generellt varierar det med produktgrupp i vilken utsträckning en leverantörsdialog förs för miljökraven. Att leverantörer efterfrågar likalydande krav nationellt är en sak som brukar komma upp i dialogen. Ofta görs en RFI som en generell marknadsanalys. En öppen inbjudan kan gå ut för att nå ut till så många leverantörer på marknaden som möjligt.

Utformning av krav (ska-krav, bör-krav och viktning)

Riktlinjerna är att Upphandlingsmyndighetens krav ska användas när det är möjligt för produktgruppen. Miljökraven kan vara bör-krav men ofta är de ska-krav.

Kontroll vid anbudssvar

Verifikationsdokument har troligtvis begärts in. I förfrågningsunderlaget anges att verifikationsdokument ska lämnas in på anmodan. Motiveringen för att använda en formulering om anmodan är för att minska risken för att bli tvungna att förkasta anbudssvar ifall leverantören missat att inkomma med ett dokument. Att begära in dokument på anmodan skapar ett mer kontrollerat informationsflöde mellan leverantör och upphandlare, vilket förenklar kontrollen av verifikationsdokumenten.

Uppföljning under avtalstid

Det har inte gjorts någon uppföljning av miljökraven under avtalstid och det finns i dagsläget ingen planering för uppföljning. Orsaken är resursbrist i form av tid.

Vanligtvis görs uppföljning för produkter genom stickprovskontroll. För tjänster är det svårare att följa upp, särskilt då verktyget/fordonet/produkten som används för att utföra tjänsten kan användas flexibelt av leverantören för andra kunder och projekt. För tjänster uppkommer ibland målkonflikter mellan lagstiftningar, men detta har upphandlaren mest upplevt med sociala hållbarhetskrav.

Om det framkommer att en produkt innehåller oönskat ämne eller på annat sätt gör avsteg från avtalet ska den produkt bytas ut och ersättas.

Avtalstrohet

Vikten av avtalstrohet kommuniceras ut i verksamheterna genom bland annat chefsutbildningar angående hållbarhet och miljökravens roll i kommunens hållbarhetsarbete.

Upphandlaren ser en stor utmaning med beställares avtalstrohet och trycker på att avtalstrohet inte bör premieras med bonus eller liknande system. Istället bör man premiera en attityd där avtalstrohet är norm genom informationskampanjer och nudging, exempelvis i form av lägre priser, synlighet för miljövänliga produkter eller färre avtal per produktgrupp. Lund har en e-handel där produkter rangordnas i produktlistan efter dess egenskaper i avtalet (blå markering = avtalsprislista, grön markering = miljövänlig). Kombinationen blått och grönt kommer först, sedan endast blått, därefter endast grönt och sist de produkter som inte har någon markering.

Samarbete och nätverk

Kommunen samarbetar i många nätverk, där olika typer av hållbarhetsfrågor diskuteras, bland annat Clean con angående emissionsfria tunga fordon. Lund gör ibland upphandlingar för andra kommuner, men upphandlingsförfarandet är centraliserat till Lund. Grunden för samarbetet är att kommunerna ska ha likalydande krav.

Längden på avtalet

Ramavtal är normalt inte längre än 4 år. I ramavtal förekommer ofta miljökrav i större utsträckning.

Det svåraste momentet

-

Något att lyfta fram

Upphandlaren kan inte svara för den specifika upphandlingen om järnhandelsvaror. Möjligtvis anser upphandlare att det ger en enklare arbetsprocess att använda Upphandlingsmyndighetens krav.

Upphandlaren trycker på vikten av att använda Upphandlingsmyndighetens kriteriebibliotek för att skapa en samhällsekonomiskt effektiv miljökravställning. Det kan bli mycket ineffektivt att varje kommun ska komma på egna miljökrav från början när Upphandlingsmyndigheten har utvärderade och avvägda krav att tillgå, där man kan använda formuleringen direkt. Om fler kommuner utgick från Upphandlingsmyndighetens arbete kunde också marknaden få mer likalydande miljökrav, vilket är något som underlättar för både leverantörer och upphandlare.

4.3.2 Fordonstjänster

4.3.2.1 Klippans kommun

Från Klippans kommun intervjuades upphandlare.

Den politiska styrningen

Kommunen har satt väldigt ambitiösa mål i sin policy vad gäller miljöfrågor. Istället för att välja ut vissa områden att fokusera på har man också valt att inkludera allt. Detta gör att den politiska styrningen kan upplevas som otydlig. Upphandlaren tillägger dock att det i sig inte är fel att miljömål är så hårt satta eftersom ambitiösa mål, och styrning, kan användas för att motivera skarp miljökrav. För fordonstjänster blir det dock problematiskt att arbeta utefter målen då det är svårt att hitta ett bränsle som rimmar med kommunens policy.

Tillgång till miljökompetens

Miljökompetensen finns både på upphandlingsenheten och i form av en miljöstrategi. Miljöstrategien bistår upphandlingsenheten när den har behov av ytterligare miljökompetens och kommunikationen fungerar bra.

Behovs- och marknadsanalys vid upphandling

Ansvarig upphandlare har i processen för framtagning av förfrågningsunderlag en överbyggande roll mellan beställare och leverantör. Det är beställaren som ansvarar för vilka typer av krav som ska ställas på produkten/tjänsten och upphandlaren kan därefter lämna förslag på kravformulering. I just den här upphandlingen var beställaren kommunchef och vilja fanns från både beställaren och från politiskt håll att miljöaspekten CO₂-utsläpp skulle ingå. Upphandlaren kan ge förslag på krav men om det visar sig att miljökraven gör produkten/tjänsten dyrare är det upp till beställaren att slutgiltigt bestämma om vilka aspekter man ska ta med.

Generellt har beställaren inte alltid en tydlig bild av vilka miljöaspekter de ska inkludera i kravställningen. De ser också oftast endast till sitt närområde och har inte kapacitet eller resurser till att göra en bredare systemanalys av de krav de önskar ställa. För att få det perspektivet behöver man ta del av miljöstrategens kompetens. Dock saknas det en systematisk kommunikation mellan beställare och miljöstrateg runt detta ämne.

Man utgår från kommunens policy om miljöarbete i behovsanalys och miljökravställning men det finns ingen fastslagen rutin inom kommunen för hur det ska inkluderas i upphandlingsprocessen.

Dialog med leverantör vid upphandling av bilpool

Ingen leverantör dialog fördes inför upphandlingen av bilpoolen. Erfarenhet och kunskap om marknaden fanns internt.

Utformning av krav (ska-krav, bör-krav och viktning)

Viktningkonceptet med att gruppera de offererade bilarna i grupper om 7 och ställa kraven gruppvis togs då fram. Genom konceptet om en grupp av fordon kringgick man problemet med funktionskrav som en trade off mot miljökrav. Då kunde leverantören offerera miljöbilar med låga utsläpp men kort räckvidd och fossildrivna bilar med lång räckvidd inom gruppen.

Viktningen inkluderades för att få en så effektiv grupp om 7 bilar som möjligt ur ett miljö- och funktionsperspektiv. Om formuleringen hade varit ett strikt krav på till exempel x gr CO₂/km för gruppen om sju bilar hade de billigaste bilarna som klarar den haltgränsen vunnit avtalet. Med viktningen gav det mer poäng om man istället som leverantör strävade efter att ha en grupp av fordon som totalt sett har ett så lågt CO₂-utsläpp som möjligt. Då finns möjlighet att få in exempelvis elbilar, som är dyra och har kortare räckvidd men med mycket låga utsläpp, och mindre miljövänliga bilar som är billigare men kan köra långt.

Uppföljning av krav efterlevnad vid anbudssvar

Uppföljning sker genom kontroll av registreringsnumren mot Transportstyrelsens databas. Där står all information om räckvidd, bränsleförbrukning och CO₂-utsläpp. Detta kontrollerades vid utvärdering av leverantörernas anbudssvar.

Leverantören skulle i sin tur ange max CO₂-utsläpp själva. Detta var för att ge leverantören en chans att själva förstå beräkningen och miljökravet, som en del i en egenkontroll och medvetandegörande.

Uppföljning under avtalstid

En fordonsansvarig finns på plats för att ansvara för uppföljningen av miljökraven i avtalet. Denna person ska få ägandeskap av avtalet efter årsskiftet och då tar han fram en plan för uppföljning.

Eftersom bilarna står synliga utanför kommunhuset i Klippan blir insamling av information för uppföljning mycket enkel. Alla bilar har loggor med ”Bilpool” och ”Klippans kommun”, och bilarna är av tre olika modeller, vilket gör det lätt att avgöra vilka bilar och hur många av varje som ingår i bilpoolen. Om någon bil byts ut ska den så småningom ersättas av en som uppfyller kraven, vilket lätt kan kontrolleras mot Transportstyrelsens databas.

Det finns möjlighet att lägga till enstaka bilar på avtalet. Då påbörjas en ny grupp om sju bilar. Så fort gruppen kommer upp i det antalet ska gruppen följa de krav som är specificerade i avtalet, med bland annat max grCO₂/km och räckvidd. Innan dess har dock leverantören ett visst manöverutrymme.

Ingen statistik från leverantören krävs in för uppföljning av miljökraven eftersom det är enkelt att själva internt kontrollera kravefterlevnad.

Det finns ingen fastslagen rutin för uppföljning.

Avtalstrohet

Genom att kontakta beställare som inte avropar på avtalet uppmärksammas de på kraven i avtalet och nyttan med dem.

Samarbete och nätverk

Klippans kommun är med i ett samarbetsprojekt inom miljökravställning med Länsstyrelsen Skåne och Familjen Helsingborg, till exempel gällande miljökrav på fordon. Erfarenhetsutbytet beskrivs som givande, klokt och kul.

Längden på avtalet

Vid ett längre avtal hade det varit betydligt svårare att ställa miljökrav eftersom förutsättningarna för dem ändras frekvent, exempelvis med teknikutvecklingen av motorer. Det blir alltså kontraproduktivt ur ett miljöperspektiv att göra ett avtal längre än 2+2 år.

Kortare avtal gör man inte eftersom upphandlingsprocessen vanligtvis tar upp till 6 månader i sig.

Det svåraste momentet

Det svåraste momentet vid upphandlingen av bilpoolen var balansgången mellan funktions- och miljökrav, att undvika en trade off mellan dessa aspekter. Speciellt funktionskravet räckvidd och kraven på CO₂-utsläpp blev motsägelsefulla, då de elbilar som finns på marknaden inte hade den önskade räckvidden. Elbilar är idag fortsatt mycket dyrare än bilar på andra drivmedel och det blev också ett hinder för strikta krav på låga CO₂-utsläpp.

Något bra som ska lyftas

Bilpoolens miljökrav har kunnat återanvändas i upphandlingar för färdtjänst på ett mycket bra sätt. Miljökraven är också förhållandevis enkla att följa upp eftersom kontrollen sker via registreringsbevisen i Transportstyrelsens databas.

4.3.2.2 Kristianstads kommun

Från Kristianstads kommun intervjuades upphandlingschef, transportchef och upphandlare. Svaren kompletterades med uppgifter från tidigare transportchef.

Den politiska styrningen

Den politiska styrningen upplevs som bra och kommunen vill vara i framkant. Kommunen har ett tydligt åtagande i miljöfrågor. De har ställt upp mål för de 16 svenska miljömålen som är relevanta för dem. Kommunen har satt upp ett mål att de ska vara fossilfria 2020 men har insett att det inte är realistiskt att nå målet.

Tillgång till miljökompetens vid upphandling

Inköpsfunktionen, vilken är centraliserad, har kompetens för att ställa miljökrav. Finns behovet av mer miljökompetens har en miljöstrateg från miljö- och samhällsbyggnadsförvaltningen fått till uppgift att stödja inköpsfunktionen. Det senaste året har miljöstrategen kunnat avsätta 20% av sin tid till detta. Tidigare fanns tillgång till miljökompetens mer i mån av tid. Upphandlingsfunktionen är nöjd med samarbetet.

Behovs- och marknadsanalys vid upphandling

Kommunen använde främst Upphandlingsmyndighetens kriterier för fordon och hade även viss kunskap om Skånetrafikens krav. En utvärdering gjordes för att kraven skulle vara så höga som möjligt men att de ändå skulle få in anbudssvar d.v.s. höga krav utan att sätta konkurrensen ur spel.

Allmänt använder man gärna Upphandlingsmyndighetens kriterier när så är möjligt. Dessutom används erfarenheter från tidigare upphandlingar.

Dialog med leverantör inför upphandlingen

Det fördes inte någon dialog med leverantörer inför upphandlingen. Kommunen har haft avtal med leverantörerna under lång tid och vet vad marknaden kan leverera. Därifrån kunde de veta hur de skulle kunna sätta höga krav och också få in ett relevant antal anbud.

Utformning av krav (ska-krav, bör-krav och viktning)

Det är upp till upphandlaren om hur och när ska-krav/bör-krav ska ställas. Det är sällsynt att bör-krav används. I stort sett används de endast för upphandlingar inom IT-området.

För viten används strukturerade mallar som justeras efter kontraktsform. I just det här avtalet ville kommunen inte använda vite.

Kontroll av kravefterlevnad vid anbudssvar

En fordonslista har begärts in vid anbudssvar och fordonskraven angående miljöklassning, ålder med mera har kontrollerats med hjälp av denna. Övriga miljökrav som ska redovisas i anbudssvaret är i stort sett "ja/nej"-baserade.

Uppföljning under avtalstid

Det finns tillräckliga resurser för att kunna göra uppföljningar, vilket görs av transportenheten. Dokument skickas till transportenheten enligt avtal, d.v.s. två gånger per år eller på anmodan. Det inkomna materialet kontrolleras så att rätt fordon används med avseende på ålder och krav på euroklass.

Kontroll har genomförts angående om fordonen tankats med specificerat bränsle, men kontrollen har varit av karaktären översiktlig. Krav finns på HVO utan palmolja och

palmoljederivat finnas men kontroll av detta har inte gjorts. Det har under en tid inte varit möjligt för drivmedelsleverantörer att garantera HVO fri från palmolja. Kunskap om den problematiken finns i organisationen.

Uppföljning angående om fordonen tvättas i anläggningar som uppfyller de obligatoriska produktspecifika kriterierna för Svanen (Kap 12, O1O19), miljömärkning av fordonstvättar version 3.0 eller senare har inte gjorts.

Det har inte varit helt lätt att få in dokumentation. Det finns förbättringspotential, men det upplevs som svårt att ha detaljkunskap om krav i alla avtal då det finns cirka 800 avtal. Vid nya upphandlingar utvärderas existerande avtal och erfarenheterna används när nya krav ställs. Detta avtal är ungefär i halvtid och ingen uppföljning av det har gjorts ännu. Det diskuteras under intervjun om möjligheten finns att ha en mer löpande uppföljning, exempelvis månadsvis.

Avtalstrohet

Detta är inget referensgruppen tänker på samtidigt som de utvärderar och säkerställer att leverantörer ska kunna lämna anbud.

Samarbete och nätverk

Upphandlingsfunktionen har ett visst allmänt samarbete med kommunerna i nordöstra Skåne, men det är inte miljöspecifikt.

Längden på avtalet

Avtalslängden är så långt kommunen kan tänka sig att ha ett transportavtal. Det säkerställer att det alltid ställs uppdaterade miljökrav, till exempel angående fordonsmodeller, bränslekrav med mera.

Det svåraste momentet

-

Något bra att lyfta fram

Eftersom kraven i stort sett var tagna från Upphandlingsmyndigheten var formuleringen av miljökraven inte svårt. Det är alltid viktigt att göra en avvägning av hur tuffa krav som kan ställas utan att konkurrensen sätts ur spel.

4.3.2.3 Lunds kommun (2)

Från Lunds kommun intervjuades miljöstrateg, chef verksamhetsstöd, och controller. Miljöstrateg och controller satt med i referensgruppen för upphandlingen om skolskjuts.

Den politiska styrningen

Lunds kommun har ett miljömålsprogram, Lundaeko, som har funnits länge och bestått trots skiftande politiska majoriteter. När det gäller upphandling finns ett delmål i nuvarande Lundaeko inom området som heter Hållbar konsumtion, som beskriver att miljökrav ska ställas i alla kommunens upphandlingar. Det kan dock vara svårt att se hur man rent konkret ska uppnå målet och vilken kostnad åtgärderna får ha. Åtgärderna för att nå miljömålen kan vara kostnadsdrivande, exempelvis att köpa in biogasdrivna lastbilar för att minska mängden fossilbränsle.

Tillgång till miljökompetens vid upphandling

Det finns en miljösamordnare per förvaltning. Kommunkontoret har en miljöstrategisk enhet där det sitter ett tiotal miljöstrateger. De ansvarar för att ta fram och följa upp miljöprogrammet. Förvaltningarnas miljösamordnare svarar till den miljöstrategiska enheten. Det är flexibelt hur miljökompetens rör sig mellan förvaltningar och projekt beroende på vad som upphandlas och vilken kompetens som behövs. Upphandlingsavdelningen ansvarar för att tar fram en referensgrupp där kompetensen återspeglar behovsanalysen.

Referensgruppen har störst fokus på krav för att tillgodose beställarnas behov av produkten/tjänsten. Det finns möjlighet för beställare att driva miljökrav, men det finns också en hållbarhetsstrateg på upphandlingsenheten sedan ett år tillbaka. Det är dock oklart hur många upphandlingar som hållbarhetsstrategen har möjlighet att vara med i.

Upphandlingsenheten kopplades in i processen därför att upphandlingen (som är i fokus för denna genomlysning) hade ett högt ekonomiskt värde. Upphandlingsenheten ansvarade för att sätta samman referensgruppen på grund av att kompetensen för kravställning kring miljöfrågor och fordonen inte fanns hos förvaltningen som beställde upphandlingen. Med i referensgruppen fanns miljökompetens, kunskap om förvaltningens behov, upphandlare samt kompetens kring fordon från tekniska förvaltningen.

Behovs- och marknadsanalys vid upphandling

Referensgruppen använde en liknande upphandling från Eslövs kommun för att få inspiration och stöd i miljökravställningen om fossilfritt bränsle. För miljökrav använder man sig ofta också av nätverket klimatkommunerna för att få ta del av underlag för klimatsmart upphandling. Klimatkommunerna är de som kommit längst i sitt arbete med klimatsmart upphandling. Utgångspunkten var uppdraget Fossilbränslefri kommun 2020, som Lunds kommun skrivit på. Där ingår köpta transporttjänst som aktivitet. Utgångspunkten på ambitionsnivån för miljökraven var därför att tjänsten skulle vara fossilbränslefri till 2020.

För miljökraven relaterade till fordonstvätt tittade man på VA-Syds riktlinjer.

Det finns inte någon kommunövergripande analys över vilka produkter/tjänster som är prioriterade att ställa miljökrav inom. De arbetar dock med ett sådant prioriteringsverktyg hos serviceförvaltningen. Det verktyget kanske får spridning till andra förvaltningar, men det är inget som diskuterats i större utsträckning än.

Det finns en rutin och policy för miljökrav i upphandling, som upphandlingsenheten ansvarar för.

Dialog med leverantör inför upphandlingen

Det genomfördes en dialog med leverantörer via telefon för att undersöka vad marknaden klarade av att leverera i dagsläget och framöver med tanke på fossilfritt bränsle. Det visade sig att leverantörerna hade kommit längre i sitt arbete mot fossilfri fordonsflotta än vad kommunen förväntade sig, både när det gällde motorklass och drivmedel.

I de sammanhang kring miljökravställning i upphandling som intervjuad miljöstrateg varit med i har man genomfört liknande dialoger med leverantörer. I vissa fall är upphandlarna osäkra på om de kan ta en sådan dialog då de upplever att det kan ge fördel för en enskild leverantör och då kan det vara lättare om en miljöstrateg tar dialogen. Miljöstrategen har också sakkunskapen kring miljökravställningen.

Utformning av krav (ska-krav, bör-krav och viktning)

Utifrån den branschkunskap som referensgruppen hade och utifrån den marknadsundersökning som gjorts ansågs att man ställde krav på vad marknaden skulle kunna leverera. Därför användes ska-krav. Då endast två leverantörer svarade på anbudet vet man inte om det fanns leverantörer som hade fordonskapacitet men kanske inte kunde leverera på miljökraven.

Kontroll av krav efterlevnad vid anbudssvar

Ingen av de intervjuade var med när anbudssvar kontrollerades så det är svårt att svara på vilken kontroll som gjordes. Troligtvis gjordes ingen kontroll av exempelvis Svanen-märkta produkter vid anbudssvar. Det som kontrollerades var leverantörens svar i anbudsförmuläret, ”ja/nej”. Tidsbrist och en otydlig ansvarsfördelning framhövs till att det finns brister i uppföljningsarbetet.

Uppföljning under avtalstid

Det är otydligt vem som ansvarar för uppföljning av miljökrav under avtalstid. Troligtvis är det upphandlingsenheten. Det görs regelbunden uppföljning av andra krav i avtalet, men inte specifikt på miljökrav då ansvariga saknar miljökompetens och fokus är på andra krav. Det framkommer under intervjun en önskan på enkla mallar för uppföljning av miljökrav, exempelvis checklistor, ifall ansvaret ska ligga på verksamheterna att följa upp miljökraven.

Uppföljning på kravet angående palmoljefritt HVO har inte gjorts enligt det intervjuade. Det har under en tid inte varit möjligt för drivmedelsleverantörer att garantera HVO fri från palmolja. Leverantören har dock inte flaggat för att de inte skulle klara av att leverera enligt avtalet. Kommunen har mycket god kontakt med leverantören och om något brister i deras leverans skulle de informera kommunen om detta.

Det konstateras att avtalet möjliggör uppföljning av krav genom insamling av exempelvis intyg för palmoljefritt HVO eller annan dokumentation beskriven i förfrågningsunderlaget. Det skulle troligtvis också kunna göras en uppföljning av vissa av miljökraven i avtalet inom projektet Fossilbränslefri kommun 2020, då leverantören rapporterar statistik en gång per år angående hur mycket HVO som använts under året. Möjligheten finns att göra en mer granskande uppföljning om delegering och resurser kommer från uppföljningsansvarig.

Avtalstrohet

Man gått ut i verksamheterna med information om vilken leverantör som ska användas vid transporter. I fall beställning gjorts utanför avtalet är det svårt att följa upp underliggande orsak. Vid extraturer för exempelvis utflykter kan orsaken till beställning utanför avtal vara tillfällig kapacitetsbrist hos leverantören.

En e-tjänst för skolskjuts och transporter inom skolan är under utveckling, vilket underlättar beställning på avtal.

Samarbete och nätverk

Se avsnitt 4.3.1.2 Lunds kommun (1), ”Samarbete och nätverk”.

Längden på avtalet

-

Det svåraste momentet

Miljökrav angående tvätt och däck upplevdes inte som svårt. Drivmedel var däremot en knäckfråga. Skulle man våga ställa krav på fossilfritt direkt eller efter en viss tid in i avtalet? I och med att leverantörerna hade kommit så pass långt i bränslefrågan valde man att lägga ambitionen för kravet på fossilfritt bränsle direkt vid avtalsstart.

En miljöaspekt som man inte ställer krav om är fyllnadsgrad i bussarna, vilken kan vara mycket varierande. Anledningen till att inget krav ställs på fyllnadsgrad är att det upplevs som svårt. Leverantören måste ha full kapacitet och kan inte vara så pass flexibel med mycket kort framförhållning.

Något att lyfta fram

Intervjuad controller menar att formuleringen av miljökrav för drivmedel inte var svårt eftersom det kändes mycket tryggt att ha miljöstrategens kompetens på området med i referensgruppen. Referensgruppen överlag kompletterade varandra bra för att fånga in miljöfrågor, branschkunskap och beställarnas behov i kravställningen. Referensgruppen upplever också att det var ett roligt arbete och att man lärde sig mycket nytt genom det.

4.3.2.4 Simrishamns/Tomelillas/Ystads kommuner

Från samarbetets projektgrupp intervjuades en hållbarhetsstrateg från en av kommunerna.

Den politiska styrningen

Kommunen själv har ett miljöprogram och ska bland annat vara fossilbränslefritt 2020. Det finns stöd för miljöfrågor inom organisationen men också i samarbetet med de andra kommunerna.

Tillgång till miljökompetens vid upphandling

Hållbarhetsstrategen ansvarar för miljöfrågorna i avtalet om varudistributionscentral. Ofta samarbetar de tre kommunerna och då finns kompetens på fler håll. Samarbetet fungerar utmärkt mellan hållbarhetsstrateg och upphandlare inom kommunen. Fördelen att arbeta i en liten kommun är en nära kontakt med kollegor med andra kompetenser än ens egen. Så fort miljökompetens behövs i relation till upphandling kontaktar upphandlaren miljöstrateg.

Behovs- och marknadsanalys vid upphandling

I projektet för central för samordnad varudistributions fanns en projektledare och en representant från varje kommun. Avtalet är inne i en andra avtalsperiod. Erfarenheter från den första perioden användes när miljökrav till andra perioden skulle tas fram. Till exempel kunde bränslekravet på fordonsgas specificeras, då tankmöjligheter för fordonsgas etablerats i avtalets geografiska område. Att inte ett strikt bränslekrav på endast biogas användes var för att det inte fanns tillgängliga tankställen över hela regionen.

Upphandlingsmyndighetens miljökrav för fordonstjänster har inte använts i denna upphandling men används vid andra upphandlingar av fordonstjänster i kommunen, exempelvis skolskjuts.

Dialog med leverantör inför upphandlingen

En dialog med leverantörer genomfördes inför upphandlingen. Dialogen var givande, kommunerna fick förslag på bra förbättringar från leverantören.

Utformning av krav (ska-krav, bör-krav och viktning)

Kommunerna använder inte bör-krav vid upphandling då de vet vad de vill ha. Dessutom är det svårt att bedöma/vikta bör-krav. Exempelvis kan det vara svårt hur man ska jämföra en leverantör som är bäst i samtliga bör-krav, men dyrare än leverantören som inte är bäst på bör-kraven. Att ställa bör-krav kräver för mycket av mindre organisationer, upplever hållbarhetsstrategen.

Det finns tankar att använda viten i utvecklingsdelar av avtal, till exempel gällande krav på en gasbil första avtalsåret, två gasbilar andra avtalsåret o.s.v. Vite ses inte som relevant i andra delar av ett avtal.

Kontroll av kravefterlevnad vid anbudssvar

Miljökraven vid anbudssvar var enkla att följa upp då det innebar att kontrollera om dokument fanns eller inte. Gasdrivna lastbilar behövde inte finnas fysiskt vid avtalskrivandet, men bevis på att de beställts måste kunna uppvisas vid anbudssvar.

Uppföljning under avtalstid

Kunskap om vilka resurser som fanns tillgängliga för uppföljning var god då man hade kunskap om det från den första avtalsperioden. Miljökraven ändrades inte i stor utsträckning mellan de två perioderna.

Uppföljningen sker via möten och att leverantören inkommer med rapporter om utsläppsstatistik. Rapporter, vilka ska skickas in årligen, har ännu inte inkommit i år men det finns kommunikation med leverantören angående detta och en rapport för 2019 ska skickas in i början av 2020.

Ansvarig för uppföljningarna är i dagsläget en logistikansvarig. Hållbarhetsstrategen har inte direkt tillgång till tidigare inskickade rapporter och kan därför inte svara för bedömningen av denna, men anser att det är bättre att diskutera miljöfrågorna under möten än bara kräva in rapporter.

Avtalstrohet

-

Samarbete och nätverk

Avtalet i sig är ett bra interkommunalt samarbete mellan Ystad, Tomelilla och Simrishamn. Resurser i form av tid, pengar och kompetens för avtalet delas mellan kommunerna.

Längden på avtalet

-

Det svåraste momentet

Det svåraste momentet var att tänka på uppföljning och utvärdering redan under formuleringen av miljökraven.

Något att lyfta fram

-

4.3.2.5 Ängelholms kommun

Från Ängelholms kommun intervjuades två upphandlare. De var inte med i projektgruppen för avtalet för distributionscentral då de är relativt nyanställda. Ansvariga för det ursprungliga avtalet har slutat.

Den politiska styrningen

Kommunen har satt upp en miljöplan och har miljömål som inkluderande mål för fossilbränslefria transporter av det kommunen äger eller brukar. Kommunen ska vara fossilfri 2021.

Tillgång till miljökompetens vid upphandling

Upphandlingsgruppen anser sig varken ha kompetens eller resurser för att ställa miljökrav. Kommunens miljöstrateg ska tilldela 20 % av sin tjänst för stöd till upphandlingsgruppen. Hen är dock överbelastad vilket hindrar att stöd ges i denna omfattning.

Behovs- och marknadsanalys vid upphandling

I dag har kommunen tre prioriteringsgrader för miljökrav i upphandlingar, där transporter ligger på prio 1. För transporttjänster ställs därför alltid miljökrav.

Då ingen av de intervjuade var anställd vid tidpunkten för framtagandet av förfrågningsunderlaget för distributionscentral har de ingen kunskap om hur upphandlingen gick till. Troligtvis finns ingen dokumentation tillgänglig för överlämning.

Dialog med leverantör inför upphandlingen

Då ingen av de intervjuade var med vid framtagandet av avtalet kan de inte svara för detta specifika avtal.

Utformning av krav (ska-krav, bör-krav och viktning)

Idag används inte bör-krav. Ingen viktning verkar ha skett vid anbudssvar.

Kontroll av kravefterlevnad vid anbudssvar

-

Uppföljning under avtalstid

Den statistik angående miljökrav som krävs enligt avtalet inkommer ej. Ingen information angående om förarna har genomgått utbildning i sparsam körning begärs in. Möjligheten finns att en överenskommelse slutits mellan leverantör och kommun vid ett tidigare tillfälle under avtalstiden, om alternativ redovisning eller ett undantag från kravet. Om så är fallet har avtalsansvariga inte fått någon information om detta. Uppföljningar av avtalet sker vid återkommande möten. Vid dessa möten har inte miljökrav diskuterats.

Då det inte finns resurser att följa upp miljökraven i avtal framhävs det motsägelsefulla i att ställa miljökrav om ingen uppföljning görs. Chefen för upphandlingsfunktionen arbetar dock med att ta fram rutiner för uppföljning av de av avtalets miljökrav som bedöms som viktigast.

Avtalstrohet

Kommunen har fokuserat på att ställa krav på beställare att inte beställa varor varje dag utan mer sällan, vilket medfört en effektivare och mer miljövänlig transportsituation.

Samarbete och nätverk

-

Längden på avtalet och förändringar i miljökraven

Vid diskussioner med leverantören har miljöförbättrande åtgärder för framtiden tagits upp. Till exempel skulle det fungera att använda eldrivna fordon.

Det svåraste momentet

-

Något att lyfta fram

-

4.3.3 Livsmedel

4.3.3.1 Malmö stad

Från Malmö stad intervjuades projektledare och en del av projektgruppen för livsmedels-grossistavtalet. Kompletterande svar har inkommit från hållbarhetskoordinator.

Den politiska styrningen

Det finns en tydlig politisk styrning kring vilken ambition Malmö stad har när det gäller miljömål och vilken roll miljökravställning i upphandling ska ha för att nå de satta miljömålen. Upphandling ses som ett viktigt verktyg för att nå stadens miljömål och i upphandlingspolicy och sakpolicys, för exempelvis mat och transporter, beskrivs att man ska ställa höga krav.

Upphandlingsenheten är en del av Stadskontoret och rapporterar direkt till kommunstyrelsen, det finns alltså ingen politisk upphandlingsnämnd. Det finns inte någon detaljstyrning i enskilda upphandlingar, utan man utgår från de styrdokument som finns.

Tillgång till miljökompetens

Miljökompetens finns hos miljöförvaltningen, men också hos upphandlingsenheten. För det här specifika avtalet fanns också miljökompetens på skolrestauranger. I projektgruppen fanns miljökompetens från miljöförvaltningen, upphandlingsmyndigheten och från skolrestauranger. Personen från skolrestaurangerna hade dessutom stor branschkompetens.

Samarbetet mellan dessa kompetenser har fungerat mycket bra. Det var ett väldigt intensivt arbete och ibland hade projektgruppen olika syn på vissa frågor men diskussion och resonerang inom gruppen ledde fram till ett gemensamt kravunderlag. Intervjuad projektledare är mycket positiv till samarbetet i projektgruppen och tycker att det var roligt och spännande.

Behovs- och marknadsanalys vid upphandling

Det finns en praktisk checklista för upphandling, som inkluderar arbetsprocessen för hållbarhetskoordinatorerna. Utgångspunkten är policys om sådana finns, till exempel finns riktlinjer angående ekologiska livsmedel och miljöbilar. Inom flera områden saknas dock detaljerade policys och program, men då finns miljömål som uttrycker en riktning. Det gäller till exempel minskad klimatpåverkan och kemikalieanvändning. I sådana situationer får referensgruppen, upphandlaren och eventuellt en chef gemensamt komma fram till vad som är rimligt att ställa miljökrav för.

Behovsanalysen inför livsmedelsupphandlingen gjordes av kompetens från skolrestauranger, som hade stor branschkunskap. Beställare från verksamheterna beskriver endast tekniska specifikationer hos livsmedelsprodukterna (typ, storlek, näringsvärde o.s.v.), men inte någonting om produkternas miljöprestanda. För att inkludera miljöaspekter i kravställningen plockade man in miljökompetens i referensgruppens.

Upphandlingsmyndighetens miljökriterier användes i störst utsträckning för miljökravställning. Genom att använda certifikat eller produktmärkningar kunde många miljö- och djurskyddsfrågor omfattas av samma krav. I vissa fall är också svensk djurlagstiftning inkluderad inom certifieringssystem för ekologisk odling/produktion, så man får det ”på köpet” och kan minska antalet ställda krav.

För att ta reda på vad marknaden kunde leverera utgick referensgruppen från den information som fanns i databasen Dabas¹ en öppen livsmedelsdatabas där leverantörer själva kan ladda upp information (näringsinnehåll, ursprungsland, olika certifieringar etc.) om sina produkter. Referensgruppen ger bilden av att leverantörer blivit bättre på att lägga in mer omfattande information i Dabas. De hade stor nytta av sin erfarenhet och kompetens inom sitt sakområde för att kontrollera tillförlitligheten i den information som fanns tillgänglig i Dabas. Vid osäkerhet kontaktades i vissa fall leverantören.

Fördelningen man i upphandlingen har av upphandlingsmyndighetens kriterier Bas, Avancerad och Spjutspets är ett resultat av en optimering baserad på marknadsanalys, möjlighet till uppföljning och kontroll, samt Malmö stads ambition om att ställa så höga krav som möjligt.

---

¹ För mer information: <https://www.dabas.com/>

Dialog med leverantör inför upphandlingen

I förarbetet inför upphandlingen bjöds leverantörer in till en öppen informationsträff där Malmö stad förklarade vad upphandlingen gällde, vilken omfattning och vilka miljökrav som skulle ställas. Leverantörerna fick också ta del av Malmö stads policy för hållbar mat. Tre leverantörer kom till mötet, två stora och en mindre aktör.

Därefter hölls en öppen frågor & svar-session via webben. Där kunde leverantör ställa mer produktspecifika frågor. Frågorna relaterade till miljökraven och kunde exempelvis gälla att leverantören hävdade att en viss produkt inte fanns på marknaden i ekologisk utformning. Staden kontrollerade frågorna gentemot informationen som fanns tillgänglig i Dabas, övrig informationssökning (på webben) och den kompetens och kunskap om branschen som fanns i projektgruppen. På så sätt kunde projektgruppen säkerställa att det som efterfrågades i anbudsprislistan, inklusive miljökraven, fanns tillgängligt på marknaden. Arbetsmetoden framhålls som väldigt bra. Jämförelsevis har man i tidigare livsmedelsupphandling kontrollerat produktkrav vid anbudssvar, vilket var mer tidskrävande.

Utformning av krav (ska-krav, bör-krav och viktning)

Ska-krav användes för att visa att Malmö stad har höga ambitioner och att de inte ville hamna i ett avtal där leverantören lovat för mycket som de senare inte kunde leva upp till.

Generellt i Malmö stads upphandlingar varierar fördelningen mellan ska- och bör-krav. När hög efterlevnad önskas används hellre skarpa ska-krav än bör-krav. Bör-krav kan vara mer tidskrävande att ställa och undviks därför.

Kontroll av kravefterlevnad vid anbudssvar

Uppföljningen vid anbudssvar gjordes via Dabas. Mycket av arbetet var redan gjort under tidigare nämnda frågor & svar-fas, men en ytterligare kontroll gjordes vid anbudssvar. Kvaliteten i Dabas kan vara mycket varierande, då Dabas endast är en plattform för informationsdelning och inte har en egen kvalitetssäkring. Därför är det viktigt med relevant kompetens och erfarenhet inom både miljö- och livsmedelsfrågor.

Verifikationen för kravet på miljöledningssystem (MLS) ändrades från tidigare livsmedelsupphandling. Tidigare var verifikationen inte ett ISO 14001 certifikat utan man skulle visa att man hade ett MLS likvärdigt certifikatet. Den dokumentation som då kom in var väldigt varierande och kunde vara krånglig och tidskrävande att kontrollera. För att kringgå detta problem använde man i den här upphandlingen ett skarpare krav om ett certifikat enligt ISO 14001 eller certifikat från ett annat tredjepartsreviderat miljöledningssystem.

Angående verifikationskravet för bisfenol A (BPA) i förpackningar, som skulle kontrolleras på anmodan från staden, är det osäkert om en sådan kontroll gjorts.

Uppföljning under avtalstid

Uppföljning av avtalet har inte gjorts och det är osäkert om det finns en plan för detta i nuläget. Orsaken till bristfällig uppföljning är att Malmö stad just nu står utan ansvarig för livsmedelsupphandlingar. För att få en kontinuitet i arbetet med kravställning och uppföljning behövs en lägre omsättning på upphandlare. Det konstateras också att i en kommun i denna storlek hade det behövts två heltidstjänster för att genomföra livsmedelsupphandlingar både för att säkra kunskapen om upphandlingsprocessen och möjliggöra en systematisk uppföljning.

Det finns inte någon rutin för uppföljning av miljökrav i dagsläget. Arbete pågår för att ta fram en uppföljningsstrategi och plan.

Uppföljningen av miljödata från inköp har underlättats stort med IT-tjänsten Compare². Till Compare rapporterar leverantören hur mycket av varje vara som staden beställt och utifrån detta kan en sammanställning av CO₂-utsläpp från inköp av livsmedel göras. Datan används för att följa upp det mål om minskade klimatutsläpp Malmö stad har för sina inköp av livsmedel. På så sätt kan måloppfyllnad kartläggas över hela organisationen och alla verksamheter. Malmö stad har sedan tidigare tagit fram utsläppsdata för 2002 för att etablera ett basår. Inom projektet Klimatklivet har staden arbetat med samverkan mellan upphandling och andra styrmedel, exempelvis menyförändringar och utbildning för verksamheterna. Trots en befolkningsökning i Malmö har man därmed kunnat vända trenden av ökade bruttoutsläpp till en minskande trend.

Avtalstrohet

Det finns ett tydligt samband mellan avtalstrohet och pris. De som har högst avtalstrohet betalar också det lägsta priset för sina livsmedel. Hos Malmö stad är det ekologiska utbudet på avtalsprislistan ofta billigare, vilket leder till att en hög andel ekologiskt på tallriken ger en billigare prislapp per portion.

I Malmö stads e-handelssystem är produkter som finns på avtalsprislistan markerade med en blå boll. De produkter som är ekologiska eller miljömärkta är markerade med en grön boll. Produkterna sorteras så att de som har både en blå och grön boll hamnar först vid en sökning. Informationen om systemet med blå och gröna produkter når beställare via en film och ytterligare information på intranätet.

Samarbete och nätverk

Malmö stad är med i ett nätverk för inköp av ekologiska varor, där också Lund, Västra Götalandsregionen och Göteborg ingår. Nätverket har varit mycket värdefullt och projektledaren upplever att hon och hennes kollegor lärt sig mycket.

Längden på avtalet

Avtalets längd är enligt praxis. Miljökraven hade troligtvis inte sett annorlunda ut vid ett längre avtal eftersom Malmö stad redan har så pass ambitiösa krav.

Det svåraste momentet

Det var svårt för projektgruppen att balansera ambitiösa politiska mål i policy och riktlinjer som skulle uppfyllas med den ojämna mognaden på marknaden. Av de två leverantörer som svarade på anbudet, kunde den ena svara upp på väldigt många av miljökraven, särskilt om ekologiska varor, medan den andra inte kunde det i lika stor utsträckning. Den andra leverantören hävdade att miljökraven gav upphov till otillbörlig konkurrens. Projektgruppen fick då stöd av Malmö stads jurister som är kunniga inom konkurrenslagstiftning och lösningen blev att ett belastningsvärde bestämdes för de produkter som inte kunde levereras enligt kraven.

Något bra att lyfta fram

Malmö stads målsättning för andelen ekologiska produkter (90 % till 2020) och minskning av CO₂-utsläpp från inköp av mat (minus 40 % till 2020), har gjort att man arbetat hårt med

---

² För mer information: <http://www.wz-data.se/>

åtgärder och kommit en bra bit på vägen. Dessutom, på grund av att Malmö stad vågar ställa så omfattande krav om ekologiska produkter får de ett bättre pris på ekologiska produkter.

Fördelar som lyfts under intervjun är dels upphandlingsmyndighetens kriteriebibliotek, där man kunde använda formuleringarna rakt av, dels att leverantörerna hade lagt in så mycket i databasen DABAS. Det senare underlättade kontrollen inför och under upphandlingen.

Vidare lyfts fördelarna med en tvärfunktionell projektgrupp. Samarbetet mellan en kostkompetens, en upphandlingskompetens och en miljökompetens kompletterade varandra på ett mycket bra sätt.

4.4 Intervjustudie med berörda leverantörer

De leverantörer som fått avtal i studiens åtta upphandlingar kontaktades för att kartlägga hur de upplevde ambitionsnivån och relevansen för miljökraven, samt hur de upplevt uppföljningen om någon sådan gjorts.

Svar inkom från leverantörer på avtalet för Helsingborgs stad, Simrishamns/Tomelillas/Ystads kommuner, Kristianstads kommun samt för Malmö stad.

4.4.1 Kemiskt innehåll i varor

4.4.1.1 Helsingborgs stad

Leverantören har fått leverera på avtalet. Inför upphandlingen genomfördes en dialog med leverantören via telefon. Under avtalsstiden har kommunikationen angående uppföljning av miljökraven skett mestadels via mejl.

Leverantören svarar att miljökraven relaterade till kemiskt innehåll i varor stämmer väl överens mellan de flesta upphandlande myndigheter i Sverige. Miljökraven från andra myndigheter är inte högre än vad som ställs i detta avtal.

Det upplevs som svårare att rapportera om kemiskt innehåll som sträcker sig längre än informationskraven i europeisk kemikalielagstiftning, Reach. Problematiken ligger i att kommunicera en vidare kemikaliebegränsning till underleverantörer som framförallt verkar på den europeiska marknaden.

Leverantörer efterfrågar en tydligare röd tråd mellan olika upphandlingars miljökravställning för produktgruppen. Detta skulle kunna uppnås genom ett mer omfattande samarbete mellan upphandlande myndigheter, leverantörer och Upphandlingsmyndigheten. Syftet med samarbetet ska vara att möjliggöra bästa möjliga upphandling med relevanta miljökrav, även ur leverantörens perspektiv. Leverantören menar att marknadens åsikter i vissa fall inte tas tillvara.

4.4.2 Fordonstjänster

4.4.2.1 Simrishamns/ Tomelillas/Ystads kommuner

Leverantören upplever att avtalet och samarbetet med de upphandlande kommunerna fungerar bra. De har fått leverera på avtalet och anser att miljökraven är mycket relevanta för tjänstens utformning. Det finns inget miljökrav som upplevs som svårare eller enklare att rapportera om. Leverantör och upphandlande kommuner har avstämningsmöten 1-2 gånger per år. Där diskuteras majoriteten av kraven i avtalet.

4.4.2.2 Kristianstads Kommun

Tre leverantörer har avtal med Kristianstads kommun angående skolskjuts. Två leverantörer inkom med svar.

Leverantör 1

Leverantören har fått leverera på avtalet. Ingen uppföljning har gjorts under avtalstid utifrån den information leverantören fått ta del av. Inför upphandlingsförfarandet genomfördes ingen dialog med leverantören. Miljökravställningen upplevs som relevant för fordons-tjänsten. Inget miljökrav upplevs som svårare eller lättare att rapportera om. Miljökraven i avtalet är i huvudsak likartad med krav från andra kommuner.

Leverantör 2

Leverantören har fått leverera på avtalet. Ingen uppföljning har gjorts under avtalstid utifrån den information leverantören fått ta del av. Inför upphandlingsförfarandet genomfördes en dialog med leverantören angående miljökrav för fordonstjänsten.

Miljökraven upplevs relevanta i viss utsträckning. Krav angående miljöklassning av fordon (Euroklass), drivmedelskrav, däckegenskaper, miljökrav angående tvätthallar och organisationens miljöledning anses relevanta. Dock påpekas att kravet på euroklass 5 kan bedömas som relativt föråldrat redan vid avtalsstart år 2017.

Kravet på rutiner för däcktryck anses inte relevant. Det finns också en problematik i kravställning om fossilfritt drivmedel. Kravefterlevnad är mycket beroende av vad som finns tillgängligt på marknaden för respektive fordonstyp och ibland finns inte drivmedel som uppfyller miljökraven tillgängligt. Därför kan det vara svårt att leva upp till avtalet under hela avtalstiden.

Miljökraven upplevs som samstämmiga mellan kommuner. Det som kan skilja sig åt är ifall miljöledningssystemet ska vara tredjepartscertifierat eller inte.

Inga krav upplevs särskilt svåra att rapportera på. Dock är mer direkta krav, exempelvis förbrukat drivmedel, enklare att rapportera. Leverantören önskar tydligare formuleringar om hur miljörapportering ska ske redan i förfrågningsunderlaget. Det finns också en önskan om att se över vikten av att ha certifierade miljöledningssystem, då detta är mycket kostnadsdrivande för ett mindre företag.

4.4.2.3 Ängelholms kommun

Leverantören har fått leverera på avtalet. Det finns en dialog mellan beställande kommun och leverantör angående miljökraven i avtalet. Dock uttrycker också leverantören att det inte finns några speciellt specificerade miljökrav att rapportera kring. Uppföljning har inte gjorts under avtalstiden utifrån den information leverantören har fått ta del av.

Miljökrav som anses som relevanta för tjänsten är miljöklassning på motorer, krav om drivmedel och utsläpp. De anser leverantören att de kan påverka i dagsläget.

Leverantören levererar endast till Ängelholms kommun och kan inte säga något om miljökraven i relation till andra upphandlande myndigheter.

4.4.3 Livsmedel

4.4.3.1 Malmö stad

Leverantören har fått leverera på avtalet. Det finns en god och smidig dialog mellan Malmö stad och leverantören och den är kontinuerlig under avtalet. Dialogen sker via mejl, telefon och under avstämningsmöten. Senaste avstämningsmötet var i september 2019 då leverantören och ansvarig uppföljare från Skolrestauranger träffades och diskuterade hur arbetet går. Miljöfrågor, så som tillgängliga ekologiska produkter och möjligheten till giftfria förpackningar, är något som alltid kommer med i agendan men varje specifikt krav går man inte in på.

Inför upphandlingsförfarande hölls en dialog mellan leverantören och Malmö stad via öppna forum, som ett öppet initialt möte och en frågor & svar-session via webben. Leverantören upplevde att de där fick god respons på sina frågor.

Miljökraven anser leverantören är mycket relevanta. De ser det som ett kraftfullt incitament för att driva investeringar för miljövänligare produkter och aktiviteter internt och längre bak i sin värdekedja. Särskilt gäller detta för stora avtal så som det för Malmö stad, det ger en extra tyngd som motivering till kostnadsdrivande investeringar i miljöteknik/produkter. Miljökraven gällande bisfenol A i förpackningar och klimatsmarta fordonstjänster har fått leverantören att söka kunskap och arbeta proaktivt med dessa frågor.

Varje avtal med olika kommuner har unika krav, men miljökraven, särskilt för de stora kommunerna, upplevs driva marknadens miljöarbete framåt.

Inga miljökrav anses vara svårare eller lättare att rapportera in på. Tvärtom upplever leverantören att inrapportering av statistik är mycket smidigt. Leverantören rapporterar in vilka varor som är köpta på avtalet till Malmö stad som i sin tur låter en tredje part, it-tjänsten Compare, sammanställa statistik angående olika faktorer (exempelvis andelen ekologiska varor, CO₂-utsläpp från inköpta livsmedel).

5. Analys och diskussion

Från kartläggning av miljökraven, intervjuer med kommuner och leverantör, samt enkäten har fem områden med möjlighet att främja en effektiv miljökravställning kunnat urskiljas; politisk styrning och förankring i organisationen, tillgång till kompetens, behovs- och marknadsanalys för effektiv miljökravställning, relevans hos produktspecifika miljökrav, uppföljning och mätbarhet samt organisationens roll för att skapa effektiva miljökrav. De diskuteras i följande avsnitt.

5.1 Politisk styrning och förankring i organisationen

Offentlig upphandling är enligt Sveriges upphandlingsstrategi och många andra nationella och internationella organisationer ett erkänt verktyg för att driva marknaden mot mer miljövänliga produkter och tjänster. Vid kartläggningen av miljökraven i de olika upphandlingarna har det framkommit att alla kommuner har styrning för sitt miljöarbete, men i varierande omfattning. Från enkäten och intervjuerna framkommer att politiska beslut och styrdokument genomgående är en tydlig och stark motivation för att ställa miljökrav vid inköp av varor och tjänster. Kommunalpolitiska miljömål kan konstateras vara mycket viktiga för att ge upphandling möjligheten att vara ett kraftfullt verktyg för ökad hållbarhet.

Trots att tydligt formulerade politiskt strategiska miljömål och styrdokument motiverar till att inkludera mer ambitiösa miljökrav i upphandlingen kan det också skapa villrådighet då målen inte är ordentligt förankrade i organisationen med mer operativ styrning, exempelvis genom delmål, mätetal, åtgärder och handlingsplaner. Ett hinder för samspel mellan målsättning och miljökrav framkom från enkätsvaren; de visade att det ibland upplevs otydligt när miljökrav ska ställas. Möjligtvis kan detta bero på att politisk målsättning inte tagits ner på en nivå där prioritering av målen tydligt fastställs. Dock kunde svaranden på enkäten tydligt peka ut vilka produktgrupper där det var prioriterat att ställa miljökrav. Att svaren motsäger varandra kan vara en indikation på att det inte uttalat finns prioriterade produktgrupper för miljökravställning, men att kunskapen och insikten hur miljömålen kan relateras till olika produkter och tjänster är relativt god inom organisationen.

Ytterligare ett hinder mot att arbeta mer offensivt med miljömålsuppfyllnad genom upphandling och inköp kan vara att det inte finns tydliga beslut eller riktlinjer för hur man ska vikta olika aspekter av en produkt eller tjänst mot varandra. Vad får kostnaden av ett miljökrav vara, exempelvis en dyrare kostnad för fossilbränslefria fordon och fordons-tjänster. Vilken vikt har miljömål gentemot exempelvis funktionskrav, om marknaden inte kan leverera optimalt för båda aspekterna i en och samma produkt? Den senare problematiken stötte man på i Klippans kommun vid upphandling av fordonstjänst. Där kunde ansvarig upphandlare ”ta ner” miljömålen på en nivå som fungerade för tekniken på marknaden genom ett viktningskoncept där fordonen delades in i grupper och det var medelvärdet av gruppens miljöprestanda som kravställdes. Ett annat exempel på målkonflikt är Malmö stads livsmedelupphandling där en stor andel produkter önskades vara ekologiska. Genom höga kommunalpolitiskt strategiska miljömål och tydlig policy för hållbara livsmedel kunde projektgruppen motivera krav på en hög andel ekologiskt trots en ojämn mognad på marknaden. Båda är exempel på hur upphandlande enhet anpassat upphandlingens förutsättningar efter den politiska målsättningen. Denna flexibilitet är önskvärd men det framkommer i intervjuerna att båda situationerna upplevdes som svåra och ett hinder för att inkludera miljökrav i den utsträckning som önskades. För att undvika liknande situationer kan fler och tydliga operativa styrdokument vara ett bra verktyg för miljökravsansvarig.

Skillnaden i omfattningen av vilka miljöfrågor som inkluderas i kraven skulle kunna relateras till kommunens ambitionsnivå. I en mindre kommun med mer begränsad tillgång till miljökompetens och övriga resurser är miljökravställningen fokuserad på den mest prioriterade politiska målsättningen. Två upphandlingar om fordonstjänster från mindre kommuner har studerats och där var målet relaterat till minskad klimatpåverkan. I fallet med Klippans kommun var det den politiska styrningen som spelade den största rollen för vilka miljöfrågor som inkluderades i kravställningen. I den interkommunala upphandlingen (Simrishamn/Tomelilla/Ystad) beskriver däremot hållbarhetsstrategen att miljökraven även formulerats med en eftertanke på möjligheten för uppföljning. I de upphandlingar av fordonstjänster där miljökravens omfattning är större, exempelvis inkludering av krav på tvätthall och bilvårdsprodukter som syftar att begränsa skadliga kemiska ämnen, föreligger en risk att omfattningen inte är anpassad efter organisationens förutsättningar för uppföljning. Den eftertanke som fanns i den interkommunala upphandlingen är ett mycket gott exempel på hur projektgruppen har agerat utifrån kommunens ambitionsnivå, förmåga och förutsättning att ställa och följa upp miljökrav.

Helsingborgs stad är ett gott exempel på där politiskt strategiska miljömål återspeglas i inköpsorganisationen. Miljöprogram, policys och tydliga riktlinjer för prioritering av produktgrupper för miljökravställning följer varandra. Det skapar ett verktyg som projektgruppen för upphandlingen kan använda för att planera arbetet och därmed använda sin tid på ett resurseffektivt sätt. Det resulterar också i att omfattningen av både miljökravställning och uppföljning följer en röd tråd.

5.2 Tillgång till kompetens

När ansvaret för att inkludera miljöfrågorna läggs på beställarna är risken stor att miljökrav inte tas med, som beskrivet av upphandlare i Klippans kommun. Problematiken är att beställarna inte har någon miljökompetens och heller inte ett uttalat ansvar för att inkludera miljöfrågor. Beställare saknar ofta möjligheten att göra en övergripande systemanalys för miljökrav, samtidigt som det inte finns tillräckligt med miljökompetens inom kommunen för att tillgodose det behovet. Utfallet blir att miljökrav ibland kanske inte ställs, att man missar att ställa krav för relevanta miljöaspekter, eller att miljökraven inte ställs på ett sätt som fungerar för övriga verksamheter i kommunen. Om det inte finns kunskap om marknaden eller tillgång till miljökompetens finns också risken att man inte vågar ställa miljökrav för rädslan att inte få in anbudsvär.

Hos miljöförvaltningarna i kommuner som studerats finns tillgänglig miljökompetens, men det varierar i hur stor utsträckning upphandlare eller referensgrupper har tillgång till den kompetensen. Ängelholm och Kristianstad har exempelvis formella beslut på att få tillgång till miljökompetens på 20 %. Klippans kommun har sporadisk tillgång till miljöstrateg men den resursen räcker inte till för att få in ett miljösystemperspektiv i upphandling i stor utsträckning. I Malmö stad, Helsingborgs stad och Lunds kommun finns en miljökompetens på inköpsenheten/upphandlingsenheten.

Att tillgången till miljökompetens finns genom hela upphandlingsprocessen är också av stor vikt för att miljökraven som ställs ska vara anpassade efter organisationens förutsättningar och ambition. Sakkunskap krävs för att ställa miljökrav och för att kunna anpassa dem efter kommunal målsättning, och kunna göra avvägningar mot andra krav på produkten/tjänsten. Enkätsvaren visar tydligt att hållbarhetsstrateg är en viktig funktion i organisationen som ansvarar både för att miljökrav inkluderas men även att de följs upp.

Tillgång till miljökompetens genom hela upphandlingsprocessen behöver inte automatiskt betyda att miljökraven blir mer ambitiösa men sannolikheten ökar för att de blir relevanta för upphandlingen och anpassas till organisationen.

Med det sagt måste det finnas ett samspel mellan strategisk miljöplanering och operativ miljöplanering. Ansvaret ligger inte endast på miljöfunktionen att driva en effektiv miljökravställning. Miljöfunktionen kan få mycket svårt att genomföra en analys som beskriven ovan om det inte finns tydliga befogenheter, ansvar och resurser avsatta för detta inom organisationen.

Interkommunalt samarbete kan förstärka miljökompetens hos små kommuner och här är ett bra exempel samarbetet mellan Simrishamns, Tomelilla och Ystads kommuner. Där kunde den samlade kompetensen från de tre kommunerna medföra en bättre och effektivare upphandling av varudistributionstjänsten, än om varje kommun arbetat för sig.

Miljökompetens har i större kommuner istället möjlighet att anpassas efter den upphandlande produkten/tjänsten vilket framkom i intervjun med Lunds kommun. Miljökompetens kunde röra sig relativt flexibelt i organisationen, trots dess "hemmaort" hos en viss förvaltning, och ingå i en projektgrupp för upphandling inom en annan förvaltning. På så sätt finns möjligheten att specialistkompetens för ett visst sakområde, exempelvis fossilfritt bränsle eller kemikalielagstiftning, kan nyttjas som ett stöd i miljökravställning i hela organisationen.

En fördel för små kommuner kan istället vara närheten mellan kollegor och kompetenser. Exempelvis beskriver Tomelillas miljöstrateg att det finns ett nära och bra samarbete med ansvarig upphandlare eftersom de två funktionerna sitter så nära varandra och enkelt kan mötas och diskutera olika frågor.

Det har genomgående i intervjuerna framhållits att en projektgrupp med samlade kompetenser är mycket viktigt för relevant miljökravställning. Exempelvis i projektgrupperna för Lund kommuns upphandling om skolskjuts och Malmö stads upphandling om livsmedelsgrossist fanns en kombination av miljökompetens, bransch- och produktkompetens, kunskap om beställarens behov och upphandlingskompetens. Med den samlade kompetensen kan väl avvägda miljökrav ställas som tar hänsyn till produktens/tjänstens funktion och marknaden. Möjligheten att ta del av andras kunskap kan ge stöd och skapa trygghet för att ta sig an de hinder som man stöter på under arbetets gång. Dessutom beskrivs samarbetena som mycket lärorika, och användbara erfarenheter till nästa upphandlingsförfarande kan skapas.

I alla de studerade upphandlingarna syns vikten av stöd från externa källor. Upphandlingsmyndighetens kriteriebibliotek har använts flitigt. Särskilt synligt blir detta för de upphandlingar som rör fordonstjänster, men de är också i majoritet i studien varför en jämförelse med andra produktgrupper haltar. För omfattande upphandlingar, som Malmö stads livsmedelsupphandlingar, framkommer möjligheterna att genom Upphandlingsmyndighetens kriterier få med relevanta miljökrav för flera produktgrupper och tjänster i och med att de redan är formulerade. Andra externa källor som använts är Skånetrafikens miljökrav, VA-Syds riktlinjer för utsläpp till avloppsvatten, samt andra kommuners miljökrav och SKL Kommentus ramavtal. Stöd genom nätverk och samarbete framhålls också genomgående i resultaten som ett mycket bra sätt att utveckla den egna miljökravställningen, hitta möjligheter till lösningar på hinder som uppkommer, och framförallt som ett roligt sätt att lära sig mer om sitt uppdrag.

5.3 Behovs- och marknadsanalys för effektiva miljökrav

Behovs- och marknadsanalysen för de åtta olika upphandlingarna skiljer sig åt, dels beroende på vilken produkt eller tjänst som upphandlas, men också utifrån kunskapen och erfarenheten hos ansvariga för upphandlingen, om avtalet gällde en första eller andra period, omfattningen på beställningen, samt vilken kontakt som redan fanns etablerad med marknaden.

Att använda miljökrav från redan genomförda upphandlingar kan ge en god indikation på hur mogen marknaden är att svara på kraven. En risk som bör adresseras med att låna och inspireras från andra är att miljökraven kanske inte anpassas efter förutsättningarna i den egna organisationen. Att rakt av ta miljökrav från exempelvis Upphandlingsmyndighetens kriteriebibliotek eller andra kommuner med längre framskriden mognad i miljökravställning utan att reflektera över den egna möjligheten till uppföljning riskerar underminera ambitiösa miljökrav.

För att få en vidare kunskapsöversikt över vilken mognad det finns på marknaden angående olika miljöfrågor framhålls leverantörsdialogen som mycket givande av både upphandlande enhet och leverantörer. Det finns många exempel bland upphandlingarna där leverantörsdialogen givit en tydligare bild av vilken ambitionsnivå miljökraven kunde läggas på. Exempelvis fick man i Lund (2) kunskap om att leverantörer kommit mycket längre i sitt arbete för en fossilfri fordonsflotta än vad projektgruppen först trodde. Helsingborgs stad har också utnyttjat leverantörsdialogen för att kommunicera sin ambition att gå längre än lagstiftningen i sina miljökrav om begränsningar av skadliga ämnen i varor. Malmö stad kunde genom sin förberedande dialog med leverantörer få fram ett önskat produktsortiment som väl återspeglade marknaden av ekologiska produkter.

Ett annat sätt att kontrollera mognaden på marknaden samtidigt som man effektiviserar kontroll av anbudssvaren och minimerar dokumentation är att man i marknadsanalysen använder olika databaser som verktyg. Ett gott exempel på en lösning är hur projektgruppen i Malmö stad utnyttjade en etablerad databas på grossistmarknaden, Dabas, för kontroll av certifieringar och produktmärkningar. Samspelet mellan marknadsanalys och uppföljning vid anbudssvar kunde utnyttjas och effektiviserade arbetet genom att verifierande dokumentation av önskade miljökrav kontrollerades i direkt anslutning till kontroll av marknads möjligheter.

Vikten av leverantörsdialog syns även i svaren från leverantörer på avtalen. För miljökrav som syftar till att begränsa skadliga kemikalier i varor beskrivs en hög ambitionsnivå med begränsningar utöver lagstiftning som problematisk. På en europeisk marknad kan det vara svårt att få igenom striktare begränsningar. Att tydligt motivera, förklara syftet och möjligheterna med miljökravställningen kan vara en väg att gå för att ge leverantören verktyg att kommunicera striktare miljökrav bakåt i värdekedjan. Exempelvis ger ett proaktivt substitutionsarbete mycket goda förutsättningar för ökade marknadsandelar när begränsade kemiska ämnen blir reglerade i lagstiftning. En kontinuerlig leverantörsdialog under avtalstid möjliggör utbytet av sådan kunskap. Genom att skriva in krav angående samarbete och kunskapsdelning i direkt relation till miljökraven skapas goda förutsättningar att använda avstämningsmöten som en vidare marknadsanalys och förståelse för leverantörens förutsättningar till utfasning.

För fordonstjänster är leverantörerna relativt eniga om att ställda miljökrav är relevanta och går att svara upp på, i vissa fall med marginal och i ett fall skulle skarpare krav på motorklassning kunnat ställas. Denna problematik kan återses i upphandlingen från Ängelholm, där avtalet sträcker sig över en lång period, från 2012 till 2021. De miljökrav som ställdes

2012 är nu utdaterade och ingen formulering i avtalet möjliggör för kommunen att begära den senaste etablerade tekniken för exempelvis motorklass eller andra fordonstekniska krav på alla de fordon som utför tjänsten. Att formulera miljötekniska krav efter en dynamisk teknikutveckling är väsentligt, om än komplext, för att fånga upp förändringar på marknaden. Vikten av att skapa sådana möjligheter är alltså stor, men ger också mervärde i att kommunen under avtalstiden skapat en kontinuerlig marknadsanalys.

Det framkommer vidare att miljökraven i fordonsupphandlingarna inte är dynamiskt anpassade efter bränslemarknaden, då vissa förnybara alternativ ibland inte finns tillgängliga. Fördelaktigt vore om kraven angående bränsle i så fall relaterades direkt till koldioxidavtryck och inte till ett specifikt bränsle, eller om syftet med miljökravet är vidare än endast minskad klimatpåverkan (kanske ingår en önskan om att öka biogasanvändandet i kommunen), anpassa kravställningen till tillfällig brist på bränsle. Svårigheten med koldioxidavtryck är beräkningarna och det framkommer från studien att leverantörer uppskattar enklare redovisningsmetoder kopplade direkt till huvudaktiviteten, exempelvis bränsleförbrukning.

Ytterligare en önskan från leverantör är att se över kravet på certifierat miljöledningssystem. Certifiering är i många fall en stor investering för små företag och kan utesluta dem från möjligheten att ge anbudssvar. Den här balansen mellan att ställa skarpa miljökrav och fri konkurrensutsättning kan vara svårmanövrerad, och ibland kan motsättningen mellan dem hindra offentlig upphandling från att driva marknaden vidare i miljöarbetet. Det finns många exempel från upphandlingarna där miljöledningssystem verifieras med rutiner, policy och annan relevant dokumentation alternativt ett certifikat. Att kontrollera denna information kräver dock stor sakkunskap om ledningssystem-standarder, och tid för uppföljning.

Balansen mellan ambitiösa miljökrav och fri konkurrensutsättning beskrivs vidare i intervju som ett möjligt hinder. Konflikten mellan ambitiösa politiska mål som är styrande för organisationen och att verka på en marknad där mognadsgraden för att leva upp till målen är mycket ojämn kan skapa problem. Det kan resultera i att upphandlande enhet inte vågar ställa för höga miljökrav eller att leverantörer anser att upphandlingen leder till otillbörligt gynnande. Därför är vikten av en genomarbetad marknadsanalys i kombination med stöd från politiska miljöstrategiska beslut stor.

5.4 Relevans hos produktspecifika miljökrav

Utifrån de upphandlingar som studerats framkommer tydligt att relevansen i de miljökrav som ställts till stor utsträckning är god. Det framgår vidare av intervjun med leverantörerna att det finns en samstämmighet mellan miljökraven och relevansen för produkten/tjänsten. Den slutsatsen kommer igen i enkätsvaren där majoriteten av de svarande ansåg att när miljökrav ställs är de relevanta för produkten eller tjänsten.

Enligt enkäten är produktgruppen städprodukter och kemiska produkter mycket relevant för att ställa miljökrav. Endast en upphandling gällde kemiska produkter, varför ingen direkt slutsats kan dras om kommunerna i större utsträckning arbetar med klimatfrågan än med begränsningar av hälso- och miljöfarliga kemikalier. Däremot kan miljökrav ställas för kemiskt innehåll i varor, både för järnhandelsvaror och gymnastikutrustning, men även för fordonstjänster. Resultatet från intervjuerna visar att det varierar hur mycket arbetet med begränsningar av skadliga ämnen är i de olika kommunerna. Helsingborgs stad har ett tydligt syfte, mål och handlingsplan kring kemikalieinnehåll och användning av kemikalier vilket reflekteras i miljökrav, både grundade i lagstiftning och ambitionen att tillämpa begränsning utöver lagstiftning, samt den nivå på teknisk dokumentation som begärdes in. För andra kommuner framkom det att man precis påbörjat sitt arbete med en kemikalieplan. Att

utvärdera risken med kommunens kemikalieanvändning kräver stor sakkunskap om dels kemiska ämnen och dess egenskaper och dels kemikalielagstiftning. Om fokus för fordons-tjänster ligger på minskad klimatpåverkan blir begränsning av skadliga ämnen en sekundär fråga, som kanske inte tilldelas tillräckligt med resurser inom organisationen för att utvärderas.

Endast Lund kommuns upphandling om järnhandelsvaror och Ängelholms kommuns upphandling om varudistributionscentral har bedömts ha miljökrav där relevansen för produkten/tjänsten är låg. För Ängelholms upphandling beror detta på ett långt pågående avtal och att miljökraven inte uppdaterats under avtalstiden.

För Lunds kommun (1) har möjligtvis de varierande produktgrupperna spelat in i den låga relevansen i miljökraven. Det kan ha varit komplicerat att få in miljökrav som omfattar alla grupper. De riskmaterial som miljökraven omfattar ingår i många olika produkter men produkter i sig används på olika sätt, och risken med materialet kan då variera med produktgrupp och användning. Genom att, som i kravet för batterier, utgå från produktlagstiftning istället för riskerna med ett visst material vid begränsning av kemiska ämnen hade tydligare miljökrav kunnat ställas. Analysen för vilka miljöfrågor som inkluderas i kraven har till synes också brustit då kravet för kemiskt innehåll i plast motsäger europeisk produktlagstiftning för elektronik och elektriska produkter. Förslagen på verifikationsdokument omfattar däremot fler miljöaspekter än de som formulerats i miljökraven. Effekten av miljökraven kan då bli mer omfattande än kravens fokus. Otydligheten i kraven korrigeras på så sätt genom tydliga riktlinjer i verifikationsdokumentationen. Då det även saknas miljökrav relaterade till kemiska produkter är en förbättringspotential att i kommande avtal ställa miljökrav angående exempelvis städprodukter och andra kemiska produkter. En sådan kravställning kan också motiveras med den målsättning om hållbar konsumtion och minskad kemikaliebelastning som finns i Lunds kommuns miljöprogram.

Utifrån intervjuerna framkommer att ska-krav används för att visa på en hög ambition i miljökravställningen genom att etablera skarpa krav. Rent upphandlingstekniskt används i majoriteten av de studerade upphandlingarna ska-krav, vilket stämmer överens med det som framkommit från enkätsvaren och återspeglas i kartläggningen av miljökraven. Resultatet visar vidare att viktning används sällan, eller inte i så stor utsträckning och då med en relativt låg andelsfördelning (10-20%). Exemplet från Klippans kommun visar dock på att viktning med fördel kan användas för att överbygga konflikten mellan funktions- och miljökrav. Ytterligare ett exempel är viktningen som Ängelholms kommun använde för att effektivisera transportsträckan. Att endast använda ska-krav behöver därför inte nödvändigtvis reflektera mer ambitiösa miljökrav utan en kombination med viktning av miljökraven kan användas för att undvika målkonflikter eller ge fördel till en tjänst eller produkt där en eftertanke lagts på hur miljöprestandan kan öka.

Ett annan situation där viktning eller bör-krav möjligtvis kan användas är för att fånga upp miljöfrågor där marknadsåtgärder är i en utvecklingsfas. Exempelvis för att få in ett cirkulärt livscykelperspektiv för produkten/tjänsten. Genom att prioritera återanvändning och reparation skulle man exempelvis kunna utnyttja inköpta varor under en längre tid. En hint av sådan kravformulering sågs i Lunds kommuns förfrågningsunderlag för järnhandelsvaror. Exempelvis skulle ett viktningkoncept eller bör-krav kunna användas för att skapa en morot för en reparationstjänst. Möjligheten att inkludera ett livscykelperspektiv i offentlig upphandling är relativt ny, varför sådan kravformulering kan kräva sin tid och utvärdering.

5.5 Uppföljning och mätbarhet

Det har sällan eller aldrig genomförts eller planerats för någon uppföljning under avtalstiden för de studerade upphandlingarna. Den slutsatsen överensstämmer mellan enkätsvar och intervjuer. Trots att det i de flesta miljökrav anges att dokumentation ska begäras in från leverantören under avtalstid görs inte detta. Orsaken enligt enkät och intervjuer är tidsbrist. Eftersom de flesta upphandlingar har goda förutsättningar för att en genomarbetad uppföljning ska kunna göras finns stor förbättringspotential för uppföljning av miljökrav. Hindren för uppföljning är istället på organisatorisk nivå då tid, ansvar och kompetens för uppföljning inte avsätts.

Där uppföljning inte genomförs saknas det även etablerade rutiner, planer och en tydlig ansvarsfördelning för uppföljning av miljökrav. I flera fall har man inte reflekterat över vilken dokumentation, vilka resurser eller vilken kompetens som krävs för att uppföljningen ska vara möjlig. Det framkommer i majoriteten av intervjuerna att den miljökompetens som stod för formuleringen av miljökrav i förfrågningsunderlaget inte är med vid uppföljning av anbudssvar eller under avtalstid. Detta mönster kan ses i flera kommuner och en av orsakerna är ottydlig ansvarsfördelning i uppföljningsprocessen.

Exempelvis har avtalet för skolskjuts i Lunds kommun följts upp flera gånger under avtalstiden, men miljökraven har inte varit en del av uppföljningen. Dels har de personer som ansvarar för uppföljningen ingen miljökompetens och deras fokus och ansvar ligger i andra avtalskrav. Miljöstrategen i referensgruppen har inte ansvar för uppföljning av miljökrav, och överlag är det ottydligt vilken del i organisationen som ansvarar för den typen av uppföljning. Malmö stad saknar ansvarig livsmedelsupphandlare, då tidigare personal slutat, och ingen nyrekrytering har gjorts ännu. Uppföljningsprocessen har då hamnat i kläm när ingen uppföljningsansvarig funnits kvar i organisationen.

Ett annat hinder för uppföljning kan ses i Ängelholms kommun. Här ansåg leverantören att det inte fanns specificerade miljökrav att rapportera om i avtalet trots att miljökrav finns tydligt specificerade i förfrågningsunderlaget. Ingen uppföljning på dessa miljökrav har gjorts. En av orsakerna är bristfällig dokumentering av upphandlingsprocessen och bristfällig överlämning vid byte av personal i kommunen. Att hitta tydliga brister i uppföljningsarbetet är i sig inget dåligt. Då kan man påbörja arbetet med korrigerande åtgärder och stor vinst kan göras genom exempelvis en prioriteringsordning för uppföljning av miljökrav. Detta är en process som nu pågår i Ängelholm.

Att utvärdera syftet med miljökravet och vilken information som då behövs begäras in för att mäta måluppfyllnad mot syftet, är en viktig faktor för att skapa goda förutsättningar för uppföljning. Vilken verifikation på kravefterlevnad som krävs varierar mycket mellan upphandlingarna, både vid anbudssvar och under avtalstid. För de flesta krav finns god möjlighet till uppföljning via verifikationsdokument, men från intervjuerna framkommer att sådan uppföljning sällan begärs in. I några fall saknas krav på verifierande dokument och endast ett ”ja” krävs för att kravet ska bedömas som uppfyllt. Att använda denna typ av verifiering för krav som syftar till samarbete, kunskapsutbyte och skyldigheter för informationsdelning för leverantören skapar goda förutsättningar för uppföljning. Att använda endast ”ja” för miljökrav som kräver att produkten uppfyller villkoren för standarder, miljömärkning, certifieringar, skarpa haltgränser för utsläpp eller kemiska ämnen, minskar stort möjligheten för beställande organisation att kontrollera att miljökraven efterlevs.

För fordonstjänster framkommer från leverantörsintervjuerna att miljökrav som är mätbara direkt mot tjänstens aktivitet är enklare att rapportera. Exempelvis om syftet är att minska

klimatpåverkan är ett enklare sätt för leverantören att rapportera bränsleförbrukning som statistik relaterat till målet. För att måluppfyllnad ska kunna utvärderas ligger det då på uppföljare att ansvara för att omberäkningar mot givet nyckeltal görs. För att underlätta beräkningarna finns olika IT-system att använda, exempelvis Compare, men en sådan tjänst innebär alltid en kostnad för kommunen. Dock ger det en god möjlighet för kommunen att på ett tydligt sätt visa sin väg mot måluppfyllnad för de kommunala miljömålen.

För att inkludera flera miljöaspekter i en kravformulering är ett gott exempel då olika certifikat, standarder och andra leverantörsförsäkringar används som bas för miljökravet. Malmö stad använder exempelvis produktmärkning för ekologiskt på detta sätt. Certifieringar och produktmärkningar för ekologiska produkter är dessutom ett sätt att gå längre än vad lagstiftningen gör när det kommer till djurskydd och kemikalier i odlings- och förädlingsprocessen. Genom etablerade standardsystem blir det tydligare för leverantör och beställare vilken miljöprestanda som produkten/tjänsten ska ha.

Ett sätt att minska hindren och resursförbrukningen vid uppföljning är om man kan identifiera andra kommuner som har samma leverantör och dessutom liknande miljökrav. Uppföljningen kan då göras tillsammans vilket minskar arbetsbelastning och kostnader för den enskilda kommunen men också för leverantören. Exempelvis kan man dela på kostnaderna för kemiska analyser eller tredjepartsrevisioner.

Görs ingen uppföljning missar organisationen möjligheten till en kontinuerlig marknadsanalys. Vid granskning av anbudssvar kan man bedöma hur marknaden svarar mot kraven. Uppföljning under avtalstid kan genom gott samarbete leda till ökad kunskap om teknikutveckling inom en viss bransch. Utan gedigen uppföljning av miljökrav finns heller ingen chans att utvärdera effekten av miljökravställningen på organisatorisk nivå. Möjligheten att på ett effektivt sätt använda upphandling som ett kraftfullt verktyg för ökad hållbarhet i samhället försvinner därmed.

Det finns dock goda exempel på när ställda miljökrav och uppföljning samspelar. Till största del handlar det om hur inköpsorganisationen är utformad. När den är centrerad runt prioriterade miljöfrågor ges miljökraven utrymme i fördelningen av resurser, vilket kan skapa en önskad effekt på marknaden.

Helsingborgs stad och Malmö stad har som rutin att följa upp miljökrav i avtal. De har identifierat det som ett bra sätt att kontrollera hur marknaden förbättrar sin prestanda samt hur kommunerna själva kan förbättra sin kravställan. Helsingborg har i sitt avtal för gymnastikutrustning skrivit in i olika punkter att uppföljning och dialog med leverantören ska göras löpande under avtalstiden. På det sättet gynnas en kunskapsdelning mellan kommun och leverantör vilket gör att marknadsanalysen inför nästa upphandling av gymnastikutrustning kan minimeras.

5.6 Organisationens roll för att skapa effektiva miljökrav

Alla intervjuade hänvisar på något sätt till politiska mål och organisationens styrdokument för hur miljökraven ska inkluderas i upphandlingen. Syftet med miljökraven har alltså sin utgångspunkt i mål, men sällan används miljökraven för att mäta måluppfyllnad. Ett hinder för att en sådan mätning ska kunna göras är en bristfällig uppföljning, vilket tidigare konstaterats är fallet för majoriteten av kommunerna i studien. Ett ytterligare hinder är möjligtvis en otydlig styrning för hur måluppfyllnad och miljökrav ska kopplas ihop. Sällan kom det fram under intervjuerna med berörda kommuner eller var tydligt formulerat i förfrågningsunderlaget hur miljökraven ska kopplas till nyckeltal för miljömål.

Ett gott exempel för samstämmighet mellan syfte och effekt var Malmö stads livsmedelsgrossistavtal. Genom att sätta skarpa krav på en stor omfattning av ekologiska produkter har Malmö stad lyckats få till ett mycket fördelaktigt pris på ekologiska varor. En beställare som handlar ekologiska varor på avtalsprislistan får en billigare måltid än om hen handlat konventionella varor. Effekten av miljökraven mäts mot målet om andel ekologiska varor.

Ytterligare ett gott exempel på samstämmighet mellan syfte och effekt är Malmö stads arbetsmetod för uppföljning av koldioxidutsläpp från livsmedel. Staden använder sig av it-systemet Compare för att kartlägga CO₂-utsläpp från inköpta livsmedel, och har dessutom data för att etablera ett basår. Dock är det inte enbart miljökrav i upphandlingar som drivit på måluppfyllnaden, utan troligtvis har menyförändringar och ett skifte mot mer växtbaserad kost lett till ett mindre koldioxidavtryck. Genom att skapa ett samspel mellan fler olika styrmedel har en den önskade effekten uppnåtts.

Helsingborgs stad har också sett effekt av sina miljökrav angående kemiskt innehåll i gymnastikrustning. En produkt togs ur sortiment då den innehöll ett oönskat ämne över haltgräns, och detta fick effekt på marknaden eftersom produkten uteslöts totalt ut leverantörens sortimentet. Andra kommuner som hade samma leverantör gagnades alltså även de av Helsingborgs stads arbete. Detta är också exempel på att miljökrav behövs för att säkerställa en utfasning av skadliga kemiska ämnen.

Effekten av miljökraven kan även urskiljas från Malmö stads och Helsingborgs stads upplevelser av leverantörernas ökade kunskap över tiden som miljökraven ställts. Båda kommunerna vittnar om att leverantörerna blir bättre och bättre på att arbeta med de miljöfrågor som det ställs krav om och själva börjar arbeta proaktivt för att möta kraven. Detta är ett mycket gott exempel på effektiv miljökravställning.

Från många av leverantörerna är upplevelsen att miljökraven ökad möjligheten till att motivera miljötekniska investeringar både internt och externt bakåt i värdekedjan.

Inom mindre kommuner kan det dock vara svårt att hitta resurser, både när det gäller tid och pengar, för att kartlägga effekten av miljökrav i upphandling. Därför är vikten av samarbete och informationsdelning mellan kommuner stor. Att hämta inspiration för miljökrav hos kommuner som är långt framskridet i kopplingen mellan miljökrav, måluppfyllnad och effekt kan också ge en indikation på vilken effekt miljökraven skulle kunna ha.

Ett tydligt verktyg för att ta fram miljökrav, som återkom i flera upphandlingar, var Upphandlingsmyndighetens kriteriebibliotek. De som ställde miljökrav upplevde att biblioteket effektiviserade deras arbete. Det framkom även i intervju med hållbarhetsstrateg/upphandlare i Lunds kommun att kriteriebiblioteket är ett mycket bra sätt för att skapa likalydande krav för marknaden, och på så sätt få till en större effekt. Kraven är redan utvärderade och genomarbetade av Upphandlingsmyndigheten, varför systematisk användning av dem skulle effektivisera miljökravställning och planering av uppföljning hos kommunen.

Ytterligare en aspekt som är viktigt för att få önskvärd effekt av ställda miljökrav är avtalstrohet bland beställare. Att arbeta fram ambitiösa miljökrav blir verkningslöst om inte någon handlar produkterna, vilket framkom under intervjuer och särskilt som en öppen kommentar i enkäten. Några exempel som främjar avtalstrohet lyftes under intervjuerna; Lunds kommun och Malmö stad använder ett e-handelssystem för livsmedelshandel där ekologiska varor är markerade med en grön boll och varor på avtalsprislistan är markerade med en blå boll.

Varorna sorteras så att de med kombinationen blå och grön boll hamnar först i listan samt att de har ett förmånligt pris, på så sätt nudgas beställare att vara avtalstroga. Detsamma gäller för Lunds kommun där transporter inom skolan, för exempelvis utflykter, har ett mycket förmånligt pris om man väljer att köpa av avtalsleverantören. Helsingborgs stad följer månadsvis upp nyckeltal för avtalstrohet, vilket skapar god överblick och ger indikationer för vart resurser behöver sättas in för att öka avtalstroheten.

6. Summering och rekommendationer

Miljökraven i de upphandlingar som studerats grundar sig i politiska miljömål och kommunala miljöprogram. De är i mycket stor utsträckning relevanta för produkten eller tjänsten som upphandlats, men de varierar i omfattning och inkluderar olika antal miljöaspekter.

Fem upphandlingar som gällde fordonstjänster har studerats och mellan dem kunde en variation av omfattning ses, men överlag var fokus på miljökraven relaterade till minskad klimatpåverkan. I några fall fanns även ett mindre fokus på begränsning av skadliga kemiska ämnen då krav ställdes på tvätthallar och bilvårdsprodukter.

En upphandling som gällde livsmedel har studerats och för den syntes ett stort fokus hos miljökraven på ekologiska produkter, men även minskad klimatpåverkan och begränsning av skadliga kemiska ämnen omfattades av kravställningen då krav ställdes på transportfordon och kemiskt innehåll i förpackningar. De certifieringssystem som användes för verifiering av kravefterlevnad inkluderade även begränsning av skadliga kemiska ämnen i produktion, förädling och produkt i olika utsträckning.

Två upphandlingar som gällde miljökrav relaterade till begränsning av kemiskt innehåll i varor och kemiska produkter har studerats. De två fallen skilde sig mycket i vilken/vilka produkt/er som efterfrågades och omfattningen på avtalet. Båda upphandlingarna utgick från ett eller flera riskmaterial.

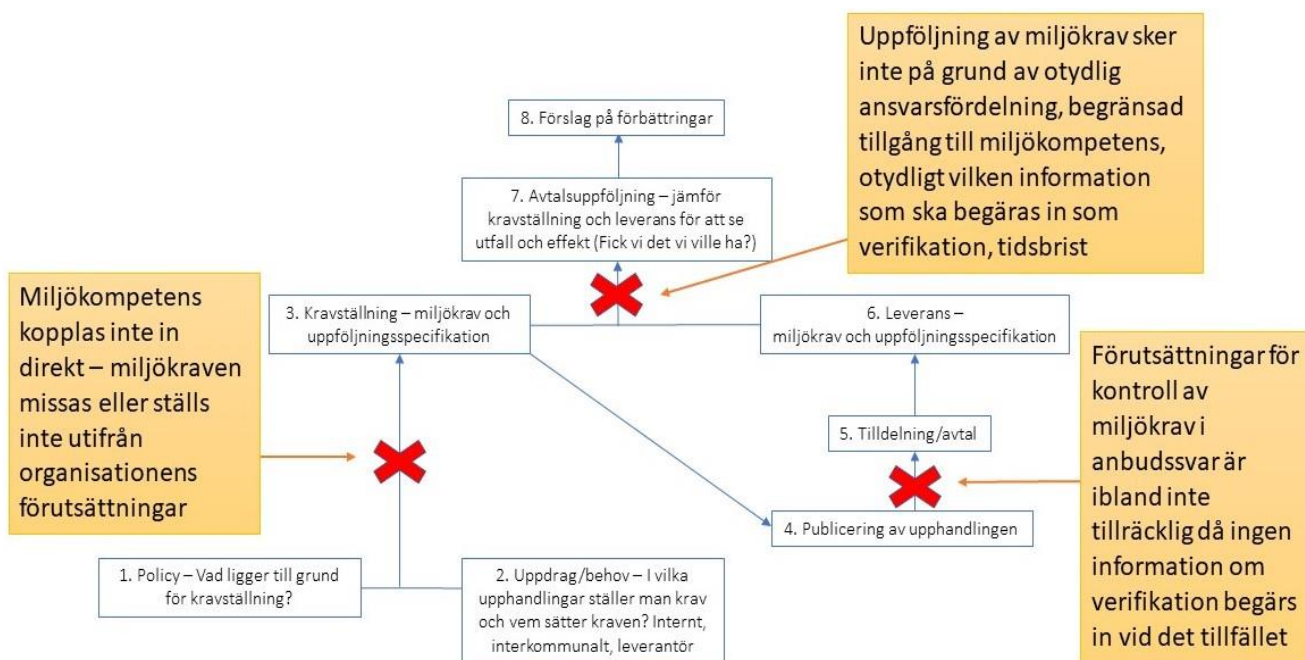
I den mer omfattande upphandlingen hade fyra riskmaterial valts ut. Miljökraven bedömdes här inte tydligt förankrade i problematiken relaterad till riskmaterialen och inte anpassade efter de produktgrupper som efterfrågades. Miljökraven bedömdes dock ha goda förutsättningar att följas upp då förslagen på verifikationsdokument inkluderade väl etablerade produktcertifieringar. Dessutom bedömdes den önskade effekten vara möjlig då fler miljöfrågor fångas upp av de produktcertifieringar som efterfrågades, trots att miljökraven inte bedömdes relevanta i större utsträckning.

Den andra upphandlingen hade valt ut ett riskmaterial och en tydlig röd tråd kunde ses mellan europeisk kemikalielagstiftning, miljömål, prioritering och fokus på begränsning av skadliga kemiska ämnen i kommunens arbete.

Miljökraven bedömdes genomgående ha goda förutsättningar att följas upp, både vid anbudssvar och under avtalstiden. Det saknades dock genomförd eller planerad utförlig uppföljning av miljökrav i många av de studerade upphandlingarna. Det fanns i vissa fall en diskrepans mellan ställda miljökrav och organisationens förutsättningar för att följa upp miljökraven, med tanke på:

- Om verifikationsdokument begärdes in eller om det endast krävdes ett ”ja” vid anbudssvar
- Tillgång till miljökompetens vid kontroll av kravefterlevnad vid anbudssvar och uppföljning under avtalstiden.
- En föränderlig marknad kan göra det är svårt för organisationen att formulera miljökrav som leverantören kan svara på under hela avtalstiden, exempelvis vid brist på råvara eller svårighet att garantera önskad renhet på produkt.

Det bedöms finnas stor möjlighet att främja effektiv miljökravställning genom att förhindra de brister som finns markerade med röda kryss i Figur 2.

Figur 2. Schematisk bild över upphandlingsprocessen och vart det finns förbättringsmöjligheter utifrån studiens resultat.

För att uppföljning av miljökrav ska utföras systematiskt behövs resurser i form av tid, miljökompetens och tydlig ansvarsfördelning. Från studien framkom goda exempel på arbetsmetoder som främjar detta.

- Tydlig prioritering när och hur miljökrav ska ställas återfinns i policys, riktlinjer och andra styrdokument.
- Tillgång till miljökompetens finns genom hela upphandlingsprocessen.
- Om miljökompetens är begränsad i organisationen kan man med fördel samarbeta mellan kommuner för att stärka miljökompetensen.
- Om det finns specialistkunskap i vissa miljöfrågor inom organisationen är det fördelaktigt om den funktionen är flexibel och kan röra sig mellan och delta i olika förvaltningars upphandlingar.
- För god kunskapsöverblick på marknaden är det mycket viktigt att kontinuerlig leverantörsdialog skapas.
- Om miljökrav hämtas från extern källa bör en anpassning göras efter organisationens förutsättning för uppföljning.
- Tydliggör ansvarsfördelning för uppföljning.
- Tydliggör hur mycket tid och vilka resurser som behövs och ska användas för uppföljning.
- Miljökraven ska vara mätbara och det bör finnas en tydlig koppling mellan miljökrav och miljömålets nyckeltal. Först då kan effekten av miljökrav utvärderas.

I Figur 3 sammanfattas de goda arbetsmetoder för effektiv miljökravställning som framkommit i studien genom ett beslutsträd med frågor som bör ställas i varje delsteg i upphandlingsprocessen.

Beslut om upphandling

Är produktgruppen relevant för miljökravställning i enlighet med miljöpolicy och miljömål?

Ansvarig för sammankallande av referensgrupp tar in miljökompetens i gruppen från projektstart

Vilka miljökrav ska ställas?

Vilka miljökrav är relevanta att ställa för produkten/tjänsten?

Utgå från miljömål

Ta inspiration och kunskap om relevanta miljöfrågor från exempelvis Upphandlingsmyndighetens kriteriebibliotek, SKL Kommentus eller andra kommuner och organisationer

Marknadens mognad och ambition

Utifrån givna miljöfrågor, vilka produkter/tjänster på marknaden bidrar mest till måluppfyllnad?

Finns det leverantörer på marknaden som kan leverera produkten/tjänsten?

Vilken ambitionsnivå kan miljökraven läggas på utan att det leder till otillbörlig konkurrens?

Mätbara miljökrav

Kan miljökraven göras mätbara och relaterbara till miljömål?

Vilka nyckeltal finns för miljömålen?

Hur rapporteras statistiken?

Finns kompetens inom organisationen att beräkna om inkommen statistik till rätt måtenhet för nyckeltal?

Vilken information ska begäras in som kontroll av kravefterlevnad?

Vem gör uppföljningen av miljökrav vid anbudsvar?

Vilken tillgång finns till miljökompetens vid anbudsvar? Om liten, använd mer okomplicerade verifikation, ex. certifikat

Vem gör uppföljningen under avtalstid?

Vilken tillgång finns till miljökompetens vid uppföljning under avtalstid? Om liten, använd mer okomplicerade verifikation, ex. certifikat, checklistor.

Finns möjlighet att samarbeta kring uppföljning, eller ta del av uppföljning som en annan kommun med samma leverantör gjort?

Effektutvärdering

Utifrån information från uppföljning och inkommen statistik, hur bidrog miljökraven till måluppfyllnad?

Hur upplevde leverantören de ställda miljökraven? Enklare eller svårare att leva upp till?

Hur ser marknaden ut vid avtalslut, kan mer ambitiösa miljökrav ställas vid nästa upphandling?

Hur ser organisationen ut vid avtalslut? Finns fler resurser för framtagning och uppföljning av mer ambitiösa miljökrav till nästa upphandling?

Figur 3. Beslutsträd och frågor för en upphandlingsprocess som främjar effektiv miljökravställning.

Från studien har också organisations specifika och produktspecifika rekommendationer för en mer effektiv miljökravställning i offentlig upphandling tagits fram (se avsnitt 6.1 och 6.2).

6.1 Organisations specifika rekommendationer för att främja en effektiv miljökravställning

Samspelet mellan relevanta och anpassade miljökrav och uppföljningen av dem spelar en stor roll när det gäller hur effektiv miljökravställningen blir. Rekommendationerna nedan kan öka förutsättningarna för det samspelet och är uppdelade utifrån vilken funktion man har i organisationen.

För beslutsfattare

Etablera rutiner och styrdokument inom organisationens olika inköpsenheter för hur miljökrav ska inkluderas i upphandling. Rutinerna kan exempelvis inkludera några av följande rekommendationer.

- För att skapa styrning och fokus, ta fram en prioriteringsordning för det som köps in. Prioriteringen kan exempelvis baseras på volymvaror, miljömål, miljöpåverkan och möjlighet att ställa krav. Varje faktor kan poängsättas eller på liknande sätt bedömas utifrån en av organisationen framtagna skala. Se nedan exempel av värderingsmatris inspirerat av Länsstyrelsen Östergötland (2019) och Upphandlingsmyndigheten (2017b):
  - Prioriterade produktgrupper eller tjänster kan exempelvis vara de som får 8 poäng eller högre i värderingsmatrisen. Vart gränsen går för prioriterade produktgrupper bestäms av organisationen.
  - Räkneexempel: De rödmarkerade cellerna är produktgruppen P:s egenskaper. P får då $3+2+3=8$ poäng och definieras därför som en prioriterad produktgrupp för att ställa miljökrav vid inköp.

Poängskala	Volymvara	Miljömål	Miljöpåverkan	Möjlighet att ställa krav
3	>1 miljon SEK/år	Prioriterat mål, ej uppfyllt	Stor (ex. påverkar många, påverkar barn och unga, global påverkan)	Stor möjlighet (god tillgång till miljökompetens, sakkunskap, tid för uppföljning, mogen marknad)
2	500 000 -1 miljon SEK/år	Mindre prioriterat mål, ej uppfyllt	Måttlig	Måttlig möjlighet
1	<500 000 SEK/år	Prioriterat mål, uppfyllt	Liten	Liten möjlighet

- För att optimera balansen mellan funktionskrav, beställarbehov och miljökrav bör en referensgrupp som ansvarar för upphandlingen sättas ihop där det finns miljökompetens, branschkompetens och beställarkunskap samt upphandlingskompetens.
- Det är mycket viktigt att en miljöstrateg eller liknande kompetens finns med i referensgruppen från början för att skapa relevanta miljökrav utifrån organisationens förutsättningar.
- Ta fram nyckeltal för miljömålen och relatera dem till miljökrav för olika produktgrupper. Fastställ centralt vilken typ av statistik som ska begäras in för att kunna mäta effekten av miljökraven i relation till miljömålen.

För den som ställer miljökrav

- Om du ansvarar för att formulera miljökrav men inte för att följa upp dem, ta reda på vem som är ansvarig och hens möjligheter till uppföljning. Tänk igenom vilka verifikationsdokument som är rimliga att begära in och vilken kunskap man måste ha för att granska riktigheten i dem.
- Om du exempelvis arbetar i en mindre kommun med begränsad tillgång till miljökompetens för uppföljning av miljökrav, ta fram enkla checklistor eller riktlinjer för hur man kontrollerar givna verifikationsdokument så att de som följer upp men saknar miljökompetens ändå kan följa upp miljökrav.
- Dokumentera hur och när uppföljning gjorts och vad som kom fram av uppföljningen så att kunskapen finns tillgänglig inom organisationen i den händelse att ansvarig för uppföljning av avtalet slutar.
- För att enklare balansera fri konkurrensutsättning och höga miljökrav är det viktigt med en genomarbetad marknadsanalys. För att få till en sådan bör upphandlingsprocessen inkludera:
  - Bransch – och produktkunskap i referensgruppen.
  - En dialog med leverantörer, om inte branschkunskap finns i sådan form hos referensgruppen själva.
  - Miljökompetens inom sakfrågor för produkten/tjänsten i referensgruppen.
- Om det finns goda exempel från tidigare upphandlingar internt för liknande produkter eller tjänster, återanvänd miljökraven och kunskapen om marknaden.
- Använd uppföljningen som en förstudie för marknadsanalys. Formulera krav om samarbete kring kommunens klimatarbete, kemikalieplan eller annan miljöfråga och ge incitament för leverantören att informera om teknikutveckling inom branschen på uppföljningsmöten genom exempelvis möjlighet till merförsäljning av övrigt sortiment.
- Se över om det går att använda viktning istället för ska-krav för att ge möjlighet för miljökravställning som tar hänsyn till marknader som är i framkant för hållbar utveckling, exempelvis cirkulära affärsmodeller, reparationstjänster, hyrservice eller förnybara råvaror.

- Ta hjälp av viktning för att motverka målkonflikter mellan exempelvis funktions- och miljökrav, så att miljökraven inte ska exkluderas till förmån för funktion.
- Om du använder dig av miljökrav från externa källor, exempelvis Upphandlingsmyndighetens kriteriebibliotek, är det viktigt att bestämma ambitionsnivån på miljökraven utifrån organisationens förutsättningar för att ställa och följa upp krav (utifrån politiska mål, styrdokument, tillgänglig miljökompetens för kontroll vid anbudssvar och uppföljning under avtalstiden, informationsinsamling och budget).
- Vid långa avtal; ställ miljökrav som möjliggör att den senaste uppdaterade standarden, villkoren för certifikat eller miljöklassningen följs. Miljöteknik är mycket dynamisk inom vissa produktgrupper, exempelvis miljöklassning på fordon, och kan bli utdaterad snabbt.
- För att ha möjlighet att utvärdera effekten av miljökraven är det viktigt att ha mätbara krav som kan relateras till nyckeltal för miljömål.
- Om kravet gäller att produkten/tjänsten ska uppfylla villkoren för produktmärkning, certifieringar, standarder eller absoluta haltgränser för exempelvis koldioxidutsläpp eller kemiska ämnen, efterfråga inte endast konfirmerande svar vid anbudssvar. Efterfråga hellre verifierande dokumentation och statistik som kan härledas till nyckeltalen för miljömål. Då ökar möjligheten till uppföljning och utvärdering av miljökraven.

För beställare/inköpare

- Köp in varor och tjänster som finns på avtalsprislistan.
- Om möjligt, välj miljömärkta varor i största möjliga mån.
- Om du ansvarar för beställning av upphandlingsavtal, önska en miljökompetens till din referensgrupp. Även om tillgång till miljökompetens inte finns lyfter en sådan önskan vikten av att ha miljökompetens på plats i din kommun.

6.2 Produktspecifika rekommendationer för att främja en effektiv miljökravställning

Notera att rekommendationerna nedan är anpassade efter tiden för när rapporten skrevs. Miljöteknisk utveckling sker snabbt och vissa av rekommendationerna kan därför bli utdaterade. Det är därför viktigt att vara uppdaterad på vilken etablerad teknik/produkter som finns tillgänglig på marknaden, samt den lagstiftning som styr.

Kem-tekniska produkter

- Ställ krav på att leverantören bifogar produktens säkerhetsdatablad vid anbudssvar. Säkerhetsdatabladet kan fungera som verifikationsdokument för exempelvis:
  - Att inga SVHC (särskilt farliga ämnen) ämnen förekommer i produkten.
  - Att inga CMR-ämnen (cancerogena, mutagena och reproduktionstoxiska) förekommer i produkten.

- Att allergena ämnen inte förekommer i produkten. Kravet kan antingen ställas med grund i en lagstadgad minsta tillåtna halt eller om man väljer att begränsa ämnet i längre utsträckning än lagstiftning, med nolltolerans.
- Att produkten inte är märkningspliktig enligt europeisk kemikalielagstiftning CLP (EG) nr 1272/2008 om klassificering, märkning och förpackning av ämnen och blandningar. En märkningspliktig produkt innehåller hälso- eller miljöskadliga ämnen över en specificerad haltgräns. Haltgränsen beror på vilka hälso- eller miljöfarliga egenskaper ämnet har.
- Ställ krav på att produkten uppfyller villkoren för exempelvis.
  - Svanen.
  - EU-blomman.

Livsmedel (ekologiska produkter och minskad klimatpåverkan)

- Utgå från Upphandlingsmyndighetens miljökrav om livsmedel och se över vilka som fungerar i din organisation i relation till miljöpolicy och miljömål, resurser för uppföljning vid anbudssvar och under avtalstid.
- Ställ krav om att ekologiska produkter uppfyller direktiv (EG) (834/2007) om ekologisk produktion och märkning. Begär in leverantörsförsäkran om att kravet uppfylls, alternativt gå genom certifieringar och produktmärkningar.
- Använd certifieringar och produktmärkningar som verifikation på kravefterlevnad. Efterfråga exempelvis att produkter uppfyller villkoren för Krav eller liknande.
- Använd databasen Dabas för kontroll av certifieringar och produktmärkningar under en öppen frågor & svar-session innan kravformuleringen gjorts, som en initial kontroll av vad marknaden kan leverera. Det som är fastställt i förfrågningsunderlaget sedan finns med säkerhet på marknaden.
- Överväg vilka andra aspekter kring livsmedel där miljökrav skulle kunna få effekt; förpackningar, transport, ursprungs- och förädlingsland, motverka matsvinn, andel växtbaserade produkter gentemot animaliska produkter.

Fordons- och transporttjänster (minskad klimatpåverkan)

- Utgå från Upphandlingsmyndighetens miljökrav och se över vilka områden som fungerar i din organisation i relation till miljöpolicy och miljömål, resurser för uppföljning vid anbudssvar och under avtalstid.
- Ställ krav på att tillämplig miljöklassning av fordon vid nyanskaffning ska användas (senaste etablerade Euroklass som används på marknaden).
- Se över vilken typ av statistik som begärs in för att verifiera kravefterlevnad. Bränsleförbrukning är ett enkelt sätt för leverantörer att rapportera på miljökrav, men kräver resurser från kommunen att göra omberäkningar till exempelvis koldioxidutsläpp.

- Om syftet med miljökravet är att öka andelen förnyelsebart bränsle, se över kravet så att det kan anpassas efter en dynamisk marknad där det ibland är brist på kravställt bränsle.
- Om upphandlingen gäller varudistribution, se över möjligheten att effektivisera transportsträckan genom att ställa krav om att leverantören ska planera en optimerad körsträcka utifrån central och utlämningsplatser.
- För verifikationsdokument begär uppdaterad fordonslista och kontrollera mot transportstyrelsens vägtrafikregister för att kontrollera ålder, motorklass, buller, bränsletyp och genomsnittlig bränsleförbrukning.

Kemiskt innehåll i varor (begränsning av skadliga ämnen)

- Se över vilken produktlagstiftning som finns för den produktgrupp som ska upphandlas. Ofta används produkter på olika sätt därför kan det vara lättare att ställa produktspecifika miljökrav istället för materialspecifika. De kemiska ämnen som begränsas av produktlagstiftningen (t.ex. i begränsningsbilagan till Reach-förordningen) ger en indikation på vilka hälso- och miljöfaror som är kopplade till produktens användning.
- Ställ miljökrav som grundar sig i EU:s kemikalielagstiftning, Reach.
  - Ställ krav på att produkten inte innehåller ämnen på kandidatförteckningen.
  - Ställ krav på att kemiska ämnen i begränsningsbilagan inte får förekomma i produkten (om relevant för produktgruppen).
  - Se över möjligheten att ställa krav som går utöver begränsningarna i kemikalielagstiftningen och vilken haltgräns som i så fall skulle kunna efterfrågas. Se över kommunens tillgång till kunskap om kemikalielagstiftning samt branschens förutsättningar för utfasning.
- För elektroniska och elektriska produkter: Ställ krav om efterlevnad av gällande RoHS (2011/65/EU), vilket begränsar tungmetaller, flamskyddsmedel och mjukgörare.
  - Verifikationsdokument; intyg från leverantör om att RoHS följs. Antingen produktspecifikt eller företagsspecifikt beroende på ambition, tid och omfattning på upphandlingen.
- Ställ krav på att produkten uppfyller kraven i certifieringar, exempelvis:
  - Svanen (flera varugrupper).
  - EU-blomman (flera varugrupper).
  - Öko-tex (tillverkning och innehåll av kemiska ämnen i textila material).
  - TCO Certifiering (elektronik).
- Utgå från Upphandlingsmyndighetens miljökrav för textil, plast, elektronik, möbler, leksaker och hobby och skapandematerial och se över vilka områden som fungerar i din organisation i relation till miljöpolicy och miljömål, resurser för uppföljning vid anbudssvar och under avtalstid.

Referenser

Abrahamsson, I., 2019. *Hållbarhetsstrategi, Tomelilla kommun* [Intervju] (10 12 2019).

Dalhammar, C. & Leire, C., 2017. *Långsiktiga effekter av miljöanpassad upphandling*, Stockholm: Konkurrensverket.

E.ON, 2019. *Mailkontakt: info@eon.se* [Intervju] (10 12 2019).

Energigas Sverige, 2019. *Vad är fordonsgas?*. [Online]

Available at: <https://www.energigas.se/fakta-om-gas/fordonsgas-och-gasbilar/vad-er-fordonsgas/>
[Använd 10 12 2019].

Energikontoret Skåne, 2019. *Processschema över upphandlingsförfarandet..* Lund: u.n.

Fordonsgas , 2018. *www.fordonsgas.se*. [Online]
Available at: <https://fordonsgas.se/tanka-gas/gasstationer/>
[Använd 02 12 2019].

Helsingborg Stad, 2018. *Vägledning för miljöbänsyn - fördjupning av inköpsenhetens rutiner för upphandling och avtalsuppföljning*, Helsingborg: Helsingborg Stad.

Kemikalieinspektionen, 2019. *Reach-förordningen*. [Online]
Available at: <https://www.kemi.se/lagar-och-regler/reach-forordningen>
[Använd 24 11 2019].

Klippan kommun, 2013. *www.klippan.se*. [Online]
Available at:
<http://www.klippan.se/download/18.60d98d9413a88797c088000853/Miljo%CC%88programkort+2012-10-11+I%3%A5guppl%3%B6st.pdf>
[Använd 29 11 2019].

Kristianstad kommun, 2016. *Biogasstrategi - uppföljning av mål och handlingsplan* , Kristianstad: Kristianstad kommun.

Lunds Kommun, 2017. *Lundaeko II*, Lund: Lunds Kommun.

Länsstyrelsen Östergötland, 2019. *Miljöutredning 2019*, u.o.: Länsstyrelsen Östergötland .

Olofsson, P., 2019. *Skadliga kemikalier hindrar cirkulära affärsmodeller*, u.o.: Recycling.

Rehnström, I., 2019. *Hållbarhetsansvarig Skånetrafiken* [Intervju] (16 11 2019).

Ryding, S.-O., 2018. *Upphandla klimatsmart och cirkulärt i ett livscykelperspektiv*, Stockholm: IVL Svenska miljöinstitutet.

SKL Kommentus, 2019a. *Upphandla klimatsmart och hållbart - fördjupning om verktyg och lagstiftning*, Stockholm: SKL Kommentus.

SKL Kommentus, 2019b. *Upphandla klimatsmart och hållbart - inspiration och tips till kommuner*, Stockholm: SKL Kommentus.

Skånetrafiken, 2019. *Personlig kontakt* [Intervju] (13 11 2019).

Stockholm Stad, 2016. *Erfarenheter och effekter av miljökrav på transporter i upphandlingar*, Stockholm: Miljöförvaltningen Stockholm Stad.

Strand, M. & Subrizi Wessling, K., 2015. *Den hållbara inköpsprocessen - Behov och insatser för att stärka de skånska kommunernas arbete*, u.o.: Energikontoret Skåne och Hållbar Utveckling Skåne på uppdrag av Länsstyrelsen Skåne.

UNDP, 2015. *12 Hållbar konsumtion och produktion*. [Online]
Available at: <https://www.globalamalen.se/om-globala-malen/mal-12-hallbar-konsumtion-och-produktion/>
[Använd 15 11 2019].

Upphandlingsmyndigheten, 2017a. *Hållbarhet*. [Online]
Available at: <https://www.upphandlingsmyndigheten.se/hallbarhet/>
[Använd 15 11 2019].

Upphandlingsmyndigheten, 2017a. *Steg 4. Prioritering av mål samt förberedelser för ett inköpsstrategiskt arbetssätt*. [Online]
Available at: <https://www.upphandlingsmyndigheten.se/organisera/strategiskt-inkopsarbete/inkop-som-styrmedel/steg-4/>
[Använd 10 12 2019].

Upphandlingsmyndigheten, 2018a. *Upphandla för en giftfri miljö*. [Online]
Available at: <https://www.upphandlingsmyndigheten.se/hallbarhet/upphandla-for-en-giftfri-miljo/>
[Använd 29 11 2019].

Upphandlingsmyndigheten, 2018b. *Giftfri förskola*. [Online]
Available at: <https://www.upphandlingsmyndigheten.se/hallbarhet/upphandla-for-en-giftfri-miljo/giftfri-forskola/>
[Använd 29 11 2019].

Upphandlingsmyndigheten, 2019a. *Statistik om offentlig upphandling*. [Online]
Available at: <https://www.upphandlingsmyndigheten.se/verktyg/statistik-om-offentlig-upphandling/>
[Använd 15 11 2019].

Upphandlingsmyndigheten, 2019b. *IT och telekom*. [Online]
Available at: <https://www.upphandlingsmyndigheten.se/hallbarhet/stall-hallbarhetskrav/it-och-telekom/>
[Använd 29 11 2019].

Upphandlingsmyndigheten, 2019c. *Personbil*. [Online]
Available at: [upphandlingsmyndigheten.se/hallbarhet/stall-hallbarhetskrav/fordon-och-transport/persontransporter/personbil/](https://www.upphandlingsmyndigheten.se/hallbarhet/stall-hallbarhetskrav/fordon-och-transport/persontransporter/personbil/)
[Använd 24 11 2019].

Bilaga 1. Frågor, enkätstudie.

1. Varför ställer din kommun miljökrav i upphandlingar? (flervalsfråga)
  - a. Miljöpolicy
  - b. Målsättning, typ miljömål. Som en den i åtgärdsplan för ex klimatutsläppsmål (grundar sig ju i ett beslut, se c och d)
  - c. Beslut från politisk organisation
  - d. Beslut från ledningsgrupp inom upphandling/inköp
  - e. Eget initiativ från upphandlare
  - f. Inflytande från beställare
  - g. Annat:
2. Vem ansvarar för att upphandlingarna omfattar miljökrav?
  - a. Ansvarig upphandlare
  - b. Hållbarhetsstrateg
  - c. Beställare
  - d. Annan:
3. Finns det en uppdaterad skriftlig rutin för framtagande av miljökrav för inköp/upphandlingar?
  - a. Ja
  - b. Nej
4. Tycker du det är tydligt när miljökrav ska ställas och inte?
  - a. Ja, det är tydligt
  - b. Det är tydligt i vissa fall
  - c. Nej, det är otydligt
5. När miljökrav ställs tycker du att de har relevans för den upphandlade produkten/tjänsten?
  - a. Ja, i stor utsträckning
  - b. Ja, i måttlig utsträckning
  - c. Nej, i låg utsträckning
6. Om du är upphandlare och ställer miljökrav, vilket påstående känner du passar bäst in på dig?
  - a. Jag har kompetens att ställa miljökraven själv
  - b. Jag har en miljökompetens att tillgå som är anställd på upphandlings/inköpsavdelningen
  - c. Jag har tillgång till miljökompetens från annan avdelning.
  - d. Jag har tillgång till stöd och kompetens utanför organisationen
  - e. Det saknas kompetens inom organisationen för att stödja mig i att ställa miljökrav
  - f. Jag vet inte vart jag ska vända mig för att få stöd i att ställa miljökrav
7. Har en dialog med leverantörerna förts innan miljökraven fastställs?
  - a. Ja
  - b. Nej
8. Om ja, tycker du att dialogen har hjälpt dig att ställa miljökrav?
  - a. Ja
  - b. Nej

9. Om viktning av krav används i upphandlingen, hur stor andel brukar miljökraven stå för?
  - a. 0-10%
  - b. 10-20%
  - c. 20-50%
  - d. Mer än 50%
  - e. Vet ej
10. De miljökrav som ställs i upphandlingar, majoriteten av dem är:
  - a. Bör-krav
  - b. Ska-krav
  - c. Lika fördelat mellan bör- och ska-krav
  - d. Vet ej
11. För vilka produktgrupper är det prioriterat att ställa miljökrav vid inköp i din organisation?
  - a. Fordon och transporttjänster
  - b. Livsmedel och livsmedelstjänster
  - c. Skolmaterial, leksaker och skapandematerial
  - d. Städmaterial och kemikalier
  - e. Kontor- och textilmaterial
  - f. Bygg och fastighet (ex. projektering, uppförande, drift)
  - g. IT och telekom
  - h. Sjukvård och omsorg
  - i. Annat:
  - j. Ingen produktgrupp är prioriterad
12. När skrivs i vanliga fall miljökraven in i upphandlingen?
  - a. I upphandlingsfasen
  - b. I avtalsfasen
  - c. Miljökrav finns i båda faserna
13. Görs uppföljning på miljökravställningen?
  - a. Ja
  - b. Nej
14. Om ja; Vad stämmer bäst överens med hur du upplever den tid du lägger på uppföljning av miljökrav?
  - a. För mycket
  - b. Lagom
  - c. För lite
15. Utvärderas effekten av upphandlingen (ex. minskade CO₂ utsläpp från transporter) utifrån uppföljningsdata?
  - a. Ja
  - b. Nej
16. Har det hänt någon gång att ni har utdelat ”straff” för att leverantören inte levt upp till avtalet och miljökraven?
  - a. Ja, de har fått en varning
  - b. Ja, vi har utdelat vite
  - c. Ja, vi har sagt upp avtalet
  - d. Ja, annat:
  - e. Nej
17. När miljökrav tas fram grundar den sig i uppföljning och utvärderingen av tidigare ställda krav?
  - a. Ja
  - b. Nej

18. Är ni med i något nätverk för hållbar upphandling?
- Ja, i SKL Kommentus nätverk
  - Ja, i ett nätverk med närliggande kommuner
  - Ja, annat:
  - Nej
19. Om ja; tycker du att nätverket hjälper dig och stärker din kompetens i att ställa miljökrav i offentlig upphandling?
- Ja
    - Varför?
  - Nej
    - Varför?
20. Har du något mer du vill framföra angående hur ni inom er organisation tar fram och följer upp miljökrav?
- Öppet svar

Bilaga 2. Underlag, intervju med berörda kommuner.

Tabell 1. Frågor för intervju med berörda kommuner.

Gemensamma frågor	
<p>1. Vilken är den politiska styrningen m a p miljökrav vid upphandling?</p> <p>1.1 Finns ett tydligt åtagande inom kommunen?</p> <p>1.2 Berätta hur du upplever den politiska styrningen i denna fråga.</p>	
<p>2. Vart i er organisation finns kompetens att ställa miljökrav och hur tog du del av den i den här upphandlingen?</p> <p>2.2 Vad fungerar bra och vad hade kunnat förbättras i det samarbetet?</p>	
<p>3. Hur gjordes behovsanalysen/marknadsanalysen för vilka miljökrav som var relevanta för denna upphandlingen?</p> <p>3.3 Görs detta rutinmässigt när ni tar fram miljökrav?</p> <p><i>(Varför bedömdes de ställda kraven vara relevanta för upphandlade produkter?)</i></p>	
<p>4. Förde ni en dialog med leverantörer inför upphandlingen?</p> <p>4.1 Varför/varför inte?</p> <p>4.2 Om ja; Vad kom fram av den? Positiva/negativa aspekter?</p>	
<p>5. Hur resonerade ni när ni bestämde vilken typ av kravställning som skulle användas för den här upphandlingen (börkrav, skakrav och viktning)?</p> <p><i>(Vad har kommunen för strategi kring börkrav, skakrav och viktning i upphandlingar? När används de speciella metoderna? Anses någon metod mer användbar för vissa produktgrupper? Varför?)</i></p> <p>5.1 Ni har använt/inte använt vitesformulering i upphandlingen, varför/varför inte?</p>	

<p>6. När ni tog fram miljökrav för denna upphandling vad var det svåraste momentet?</p> <p>7. Vill du lyfta fram någonting som fungerade bra i arbetet att ta fram miljökrav för denna upphandling?</p>	
<p>8. Beskriv hur kontrollen gick till för att avgöra om leverantören uppfyller ställda krav i anbudssvaret. <i>(Vem gör kontrollen och vilken kompetens har hen? Rådgör hen med annan person med miljökompetens eller är hållbarhetsstrateg eller liknande person helt ansvarig för att kontrollera efterlevnad av miljökrav?)</i></p> <p>Avtalsspecifikt: Exempelvis krävs att verifikation på att kravet uppfylls bifogas för krav 4.6.2 och 4.6.4., samt intyg på att leverantören är certifierad enligt ISO 14001 eller motsvarande. Hur kontrolleras detta?</p>	
<p>9. När miljökraven formulerades hur resonerade ni kring vilka resurser som behövs för att kunna göra en uppföljning under avtalstiden?</p> <p><i>(Hur togs budget fram för exempelvis kemiska analyser? Tänker man på hur ansvarig uppföljare kan avsätta tid för uppföljning och hur hen ska rapportera in den? Om inte upphandlaren gör uppföljning under avtalstiden, har hen en dialog med beställare ansvarig för uppföljning innan kraven ställs?</i></p> <p><i>Hur resonerades det kring mätbarhet och nyckeltal för miljökrav, för att kunna följa upp effekten av kraven? Exempelvis säkerställa mindre gifter i förskola, mindre CO2-utsläpp ect.)</i></p> <p>10. Kan du berätta om hur uppföljning under avtalstid gått till/är planerad? När, hur och vem följer upp miljökraven?</p> <p><i>(Följer ansvarsfördelningen för uppföljning en fastslagen rutin/ arbetsmetod? Hur rapporteras uppföljningen och vem tar del av svaret? Vem ansvarar för att planera och leda avstämningsmöten? Hur tycker du att det fungerat för den här uppföljningen?)</i></p>	

<p>11. Hur använder du resultaten från uppföljningen av miljökrav, generellt och för denna upphandling? (<i>Vid framtagande av kommande upphandlingar? Har du tagit del av resultatet av uppföljningen?</i>)</p>	
<p>12. Premieras avtalstrohet hos beställare och i så fall hur, hur? (<i>Hur vet inköpare eller beställare inom kommunen att hen ska använda sig av avtalet på rätt sätt?</i>)</p>	
<p>Om det finns tid;</p> <p>13. Samarbetar kommunen med externa aktörer inom miljökrav i upphandling? 13.1 Med vilka? 13.2 När är ett samarbete värdefullt?</p>	

Bilaga 3. Underlag, intervju med berörda leverantörer.

1. Är det något miljökrav som är lättare/svårare att rapportera på nu under avtalstiden?
2. Vilka miljökrav i avtalet anser ni vara relevanta för er produkt/tjänst? Finns de några miljökrav ni anser inte vara relevanta?
3. Vet du om kommunen har gjort en uppföljning av miljökraven i avtalet? Och i så fall, hur blev du informerad?
4. Fanns det en dialog med beställande organisation inför upphandlingen om vilka miljökrav som är relevanta för er produkt/tjänst?
5. Har ni fått leverera på avtalet?
6. Om ni levererar till andra kommuner, är kravställningen liknande och om inte, är skillnaderna betydande och hur påverkar skillnaderna er?
7. Är det något du vill tillägga angående miljökraven i avtalet?

Bilaga 4. Sammanställning av miljökrav från förfrågningsunderlag.

1. Kemiskt innehåll i varor

1.1 Helsingborgs stad - gymnastikutrustning

Tabell 1. Miljökrav i förfrågningsunderlag för gymnastikutrustning, Helsingborgs stad.

Avsnitt	Miljökrav	Redovisningskrav för uppföljning
3.4 Miljöledningssystem	Anbudsgivaren ska i sin verksamhet bedriva ett systematiskt miljöarbete.	Certifikat enligt ISO 14001, EMAS eller FR2000 eller likvärdigt, alternativt egna dokumenterade miljöledningsrutiner. Om ovanstående dokumentation inte inkommer med anbudet ska det på begäran inkomma inom tre (3) arbetsdagar.
4.6.1 Krav på innehåll i produkterna	Helsingborgs stad anser att det är viktigt att skydda barn och ungdomars hälsa från att skadas av kemikalier. Staden arbetar aktivt för att fasa ut skadliga kemiska ämnen från miljöer där barn och ungdomar vistas och vill att antagen leverantör samarbetar med staden kring detta mål.	Svar ”ja/nej” som bevis på kravefterlevnad vid anbudssvar.
4.6.2 Innehåll av särskilt farliga ämnen (SVHC-ämnen) (kandidatförteckningen)	Samtliga produkter i det sortiment som offereras, både nettosortiment och övrigt sortiment, ska inte innehålla ämnen som finns upptagna på gällande kandidatförteckning (artikel 59 i Förordning (EG) nr 1907/2006 om Registrering, utvärdering, godkännande och begränsning av kemikalier (Reach)) i halter över 0,1 viktprocent (1000mg/kg) per ämne.	Leverantörsförsäkran/intyg om att produkter inte innehåller några SVHC-ämnen.
4.6.3 Ftalater i PVC	18 ftalater (mjukgörare) begränsas i de produkter som innehåller PVC. 15 av de specificerade ftalaterna finns med på kandidatförteckningen och omfattas alltså av krav	Svar ”ja/nej” som bevis på kravefterlevnad vid anbudssvar.

	4.6.2. Helsingborgs stad begränsar 3 av ftalaterna i högre utsträckning än vad lagstiftning kräver.	
4.6.4 Teknisk dokumentation gällande ftalater	<p>Leverantören ska till anbudet bifoga fullständig teknisk dokumentation som visar att kravet Ftalater i PVC uppfylls för en begränsad mängd artiklar som bedömts vara som mest berörda av kravet.</p> <p>Under avtalstid kan teknisk dokumentation för ytterligare sju produkter begäras in. Om dokumentation inte inkommer utgår vite om 5000 SEK per påbörjad fjortondagsperiod.</p>	<p>Specificerar verifikation av kravefterlevnad för 4.6.3 vid anbudssvar och under avtalstiden.</p> <p>Godkänd dokumentationen specificeras som; analysprotokoll, dokument som styrker att alternativt material eller mjukgörare används, certifiering enligt Nordic ecolabelling of toys version 2.</p> <p>Båda verifikationerna ska leverantören bistå med.</p>
4.6.5 Tillanbudet bifogad dokumentation	Krav för tydlig dokumenthantering för av leverantör bifogad information.	Svar ”ja/nej” som bevis på kravefterlevnad vid anbudssvar.
4.6.6. Kemisk analys	Helsingborgs stad utför kemiska analyser av inköpta varor. Om något icke önskvärt ämne förekommer ska leverantören samla in, erbjuda ett kvalitetsmässigt likvärdigt alternativ samt ersätta bortplockad vara utan extra kostnad.	Svar ”ja/nej” som bevis på kravefterlevnad vid anbudssvar.
4.6.7 Samverkan med andra myndigheter vid uppföljning	<p>Möjliggör för kommunen att samarbeta med andra myndigheter och kommuner för information om kravefterlevnad för 4.6.6.</p> <p>Ställer även krav på leverantören att informera staden om det skulle komma till deras kännedom att någon av de offererade produkterna innehåller icke önskvärda ämnen enligt avtalet eller annan lagstiftning.</p>	Svar ”ja/nej” som bevis på kravefterlevnad vid anbudssvar.
4.6.8 Positivt exempel på hållbara inköp	Helsingborgs stad vill att leverantören aktivt samarbetar angående stadens arbete med hållbar upphandling, vilket kan leda till att leverantören lyfts fram i andra sammanhang.	Svar ”ja/nej” som bevis på kravefterlevnad vid anbudssvar.

4.6.9 Miljöförbättringar under avtalstiden	<p>Krav på leverantören att omvärldsbevaka avseende produkter som tas fram eller utvecklas och som är ett bättre alternativ ur miljö- eller hälsosynpunkt än de som finns i det upphandlade sortimentet.</p> <p>Leverantören ska, i samband med avstämningsmöten eller liknande, informera upphandlande myndighet om sådana nya eller nyutvecklade produkter och den upphandlande myndigheten vill kunna lägga till någon enstaka produkt till det upphandlade sortimentet under avtalstiden.</p>	<p>Svar ”ja/nej” som bevis på kravefterlevnad vid anbudssvar.</p>
---	---	---

1.2 Lunds kommun – järnhandelsvaror

Tabell 2. Miljökrav i förfrågningsunderlag för järnhandelsvaror, Lunds kommun.

Avsnitt	Miljökrav	Redovisningskrav för uppföljning
3.4.1 Batterier	Batterier, klassificerade som miljöfarliga enl. Kommissionens Direktiv 91/157/EEC och 98/101/EEC ingår inte i produkten.	<p>Förslag till verifikation: Intyg från batteri-leverantör/Svanen-licens (kriteriedokument 2.2)/ TCO 99-licens eller / IT-Miljödeklaration version 2000 eller senare.</p> <p>Inget krav på att bifoga verifikationsdokument i förfrågningsunderlag. Möjligtvis inkommer det som bilaga.</p>
3.4.2 Kadmium/bly	Bly eller kadmium får ej tillsättas aktivt i plastdelar (över 25g).	<p>Förslag till verifikation: Intyg från plastdels-tillverkare/Svanen-licens (kriteriedokument 3.1)/IT Miljödeklaration version 2000 eller senare.</p> <p>Inget krav på att bifoga verifikationsdokument i förfrågningsunderlag. Möjligtvis inkommer det som bilaga.</p>
3.4.3 Plast	Plast i varan innehåller inte tillsats av flamskyddsmedlen PBB, PBDE och klorparaffiner (undantaget plast i elektriska/elektroniska	<p>Förslag till verifikation: Intyg från plastleverantör eller plastkomponentleverantör.</p> <p>Verifikationsdokument begärs in på anmodan av kommunen.</p>

	komponenter och kablage samt återvunnen plast).	
3.4.4 Producentansvar	Producentansvaret för förpackningar uppfylls genom att anbudsgivaren eller att anbudsgivarens leverantörer i tidigare led är ansluten till REPA-registret eller genom ett eget fungerade system. (SFS 1997:185 med ändringar).	Inga krav på verifikationsdokument vid anbudssvar. Troligtvis kontrolleras anslutning till REPA-registret.
3.6 Garanti och service	För samtliga produkter gäller minst två års fabriksgaranti. Säljarens ansvar för fel som visar sig inom två år räknat från varans avlämnande... ...Under garantitiden ska leverantören kostnadsfritt reparera eller byta mot felfri vara.	Verifikation; en beskrivning av rutiner för reklamationer och garantiärenden, samt för returnering av felbeställda varor.

2.Fordonstjänster

2.1 Klippans kommun - bilpool

Tabell 3. Miljökrav i förfrågningsunderlag för upphandling av kommunal bilpool, Klippans kommun.

Avsnitt	Miljökrav	Redovisningskrav för uppföljning
E 1.4 Beräkning kriteriet Miljöklass fordon	Miljökraven omfattar totalt koldioxidutsläpp och minsta räckvidd för en grupp om sju bilar. Anbudet ställer krav om maximalt 665 CO ₂ gr/km samt räckvidd om 45 mil per tankning för gruppen. Gruppen ska vara ”bonus malus neutral”, det vill säga att om någon bil i gruppen ger upphov till skattechöjning på grund av högt klimatutsläpp/km ska det vägas upp av andra bilar inom gruppen med låga klimatutsläpp/km.	Totala CO ₂ -utsläppen för hela gruppen ska anges av leverantören vid anbudssvar.
C2. Beskrivning av fordonskrav	De offererade fordonen ska motsvara minst klassen Ba/Bb som finns definierade i ramavtalet enligt SKL Kommentus ramavtal Fordon 2014.	Leverantören ska redovisa en fordonslista för gruppen om 7 bilar vid anbudssvar.

2.2 Kristianstads kommun – skolskjuts

Tabell 4. Miljökraven i upphandling om skolskjuts, Kristianstads kommun.

Avsnitt	Miljökrav	Redovisningskrav för uppföljning
4.9.1 Drivmedel	<p>Syftet med kravet är att uppfylla målet om en fossilbränslefri kommun.</p> <p>Fordonen ska drivas med el, HVO eller biogas enligt givna standarder.</p> <p>Styrkande dokumentation ska kunna uppvisas under avtalstid på anmodan från kommunen att drivmedlen används, är enligt standard och att HVO inte innehåller palmolja och biprodukter från framställningen av palmolja.</p>	<p>Inga krav på verifikationsdokument vid anbudssvar.</p> <p>Innan avtalsstart ska leverantören kunna visa upp ett Biogas 100-avtal vid anmodan.</p> <p>Krav på styrkande dokument under avtalstid vid anmodan.</p>
4.9.2 Fordonsförteckning	<p>Fordonsförteckning med registreringsnummer, uppgift om fabrikat och modell, årsmodell, och miljöklassning på de fordon som är tänkta att användas vid utförande av tjänsten ska bifogas anbudet.</p> <p>Anbudsgivare förbinder sig vidare att inför varje avtalsuppföljning inkomma med en ny/uppdaterad fordonsförteckning om nya fordon börjat användas.</p>	<p>Fordonslista kan används som verifikation och kontroll för kravefterlevnad för kravställning om drivmedel, euroklass och ålder.</p> <p>Ska bifogas vid anbudssvar.</p>
4.9.3 Miljöledningsarbete	<p>Anbudsgivaren ska senast sex månader efter kontraktsskrivning ha ett miljöledningsarbete som omfattar den verksamhet som utför transporterna och minst innehåller följande:</p> <ul style="list-style-type: none"> • en implementerad miljöpolicy som är antagen av ledningen. • miljömål och handlingsplaner och rutiner för att kontinuerligt minska miljöpåverkan exempelvis energi, drivmedel och kemikalieanvändning och utsläpp av växthusgaser. • rutiner för att säkerställa att alla lagar och föreskrifter som berör verksamheten efterlevs. • rutiner och metoder för att efterleva miljökrav enligt avtalet samt rutiner för avsteg ifrån detta. 	<p>Inga krav på verifikationsdokument vid anbudssvar.</p> <p>Under avtalstid ska leverantören ha specificerade dokument på plats. Ingen skrivelse i kravet om att kommunen kommer begära in dokumentationen, men inom kravet finns den möjligheten.</p>

	<ul style="list-style-type: none"> • rutiner och metoder för kommunikation och redovisning/rapportering. 	
4.9.4 Euroklass	<p>Personbilar som används vid utförandet av uppdraget ska som lägst uppfylla utsläppskraven motsvarande Euro 5. Vid nyanskaffning av personbil under avtalstiden ska varje fordon som används för uppdraget som minst uppfylla kraven för Euro 6.</p> <p>Bussar som används vid utförandet av uppdraget ska som lägst uppfylla utsläppskraven motsvarande Euro V. Vid nyanskaffning av fordon som kommer att användas i transportuppdraget ska dessa fordon lägst uppfylla kraven för Euro VI.</p> <p>Specialfordon som används vid utförandet av uppdraget ska som lägst uppfylla utsläppskraven motsvarande Euro 5. Vid nyanskaffning av fordon under avtalstiden ska varje fordon som används för uppdraget som minst uppfylla kraven för Euro 6.</p>	<p>Inga krav på verifikationsdokument vid anbudssvar. Kan kontrolleras genom bifogad fordonsförteckning vid anbudssvar.</p> <p>Under avtalstid ska leverantören bifoga uppdaterad fordonslista vid uppföljningsmöten.</p>
4.9.5 Ålderskrav	<p>Personbil som omfattas av uppdraget ska ha en högsta ålder om fem år räknat från första registreringsdatum (gäller löpande under hela kontraktperioden).</p> <p>Bussar som omfattas av uppdraget ska ha en högsta ålder om åtta år räknat från första registreringsdatum (gäller löpande under hela kontraktperioden).</p> <p>Specialfordon som omfattas av uppdraget ska ha en högsta ålder om sex år räknat från första registreringsdatum (gäller löpande under hela kontraktperioden).</p>	<p>Inga krav på verifikationsdokument vid anbudssvar. Kan kontrolleras genom bifogad fordonsförteckning vid anbudssvar.</p> <p>Under avtalstid ska leverantören bifoga uppdaterad fordonslista vid uppföljningsmöten.</p>
4.9.6 Fordonsbuller	<p>Uppmätt buller enligt typgodkännande får ej överstiga 72 dB avseende personbilar och specialfordon.</p>	<p>Inga krav på verifikationsdokument vid anbudssvar. Kan kontrolleras genom bifogad fordonsförteckning vid anbudssvar.</p>

	Bussar som är klass I-fordon får ej överstiga 77 dB (A).	
4.9.7 Energi- märkning av däck	<p>Rullmotståndet hos de däck (dubbdäck och regummerade däck undantagna) som används inom ramen för uppdraget ska minst uppfylla följande klasser enligt förordning EG nr 1222/2009 om märkning av däck vad gäller drivmedelseffektivitet och andra väsentliga parametrar:</p> <p>Däckklass; C1, C2, C3 Energieffektiviseringsklass; E, E, D Våtgrepp; C, C, C</p> <p>Observera: Krav på våtgrepp gäller enbart för sommardäck.</p>	Inga krav på verifikation vid anbudssvar eller under avtalstid.
4.9.8 Däcktryck	Leverantören ska ha fastställda rutiner för kontroll av däcktryck. Däcktrycket får ej varaktigt understiga fordonstillverkarens rekommendationer.	Inga krav på verifikation vid anbudssvar eller under avtalstid.
4.9.9 Vinterdäck	Fordonens däck ska anpassas så att de uppfyller gällande krav för årstiden.	Inga krav på verifikation vid anbudssvar eller under avtalstid.
4.9.10 Hydraulolja	<p>Hydraulolja som används ska uppfylla miljökraven enligt svensk standard SS 15 54 341 eller likvärdigt.</p> <p>Om nödvändig produkt inte finns på marknaden eller är olämplig för den avsedda användningen ska leverantören visa detta.</p>	Möjligtvis krav på verifikation av kravefterlevnad om oljan <i>inte</i> uppfyller kravet, inga krav på verifikationsdokument om att oljan uppfyller kravet.
4.9.11 Tvätthallar	Tvätthall som används för ordinarie fordonstvätt ska uppfylla de obligatoriska produktspecifika kriterierna för Svanen (Kap 12, O1O19), miljömärkning av fordonstvättar version 3.0 eller senare.	Inga krav på verifikationsdokument.
5.2 Utvärderings- modell	Prisavdrag för användande av biogasdrivna fordon under hela avtalstiden kommer att premieras på så sätt att det medger ett prisavdrag vid utvärderingen motsvarande 40 000 kr per fordon, dock max 200 000 kr totalt per delområde 1 och 2. Detta sker mot	<p>Verifikation av att biogasdrivna fordon har använts under avtalstiden ska kontrolleras vid avtalslut.</p> <p>Leverantören får incitament att leva upp till kravet under hela avtalstiden samt själva lämna in styrkande dokument vid avtalslut.</p>

	<p>bakgrund av den Biogasstrategi som finns antagen inom kommunen.</p> <p>OBS! Avdraget används endast vid utvärdering och har ingen påverkan på de priser som ska faktureras under avtalstiden).</p>	
--	---	--

2.3 Lunds kommun – skolskjuts

Tabell 5. Miljökrav i förfrågningsunderlag för skolskjuts, Lunds kommun.

Avsnitt	Miljökrav	Redovisningskrav för uppföljning
3.4.1 Miljöpolicy och miljöansvarig	<p>Anbudsgivaren ska bifoga företagets miljöpolicy.</p> <p>Anbudsgivaren ska namnge den person som ansvarar för miljöåtagandet i anbudet.</p>	Vid anbudssvar bifogas miljöpolicy samt kontaktuppgifter till person med ansvar för anbudsgivares miljöåtagande.
3.6.5 Krav på fordon och utrustning	<p>Fordonen ska inte vara äldre än tio (10) år, räknat från fordonets registreringsdatum. Lägst uppfylla Euroklass 5 vid avtalets början. Senast tre (3) år efter avtalsstart lägst uppfylla Euroklass 6.</p> <p>Däck av energiklass C. Däck ska även uppfylla Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1907/2006 (REACH), så att förekomst av PAH följer kraven i Bilaga XVII.</p>	<p>Svar ”ja/nej” som bevis på kravefterlevnad vid anbudssvar.</p> <p>Inga krav på styrkande dokumentation inför anbudssvar eller under avtalstid.</p> <p>Möjligtvis kontrolleras kraven gentemot Trafikstyrelsens vägregister, om begäran om fordonslista gjorts (se krav 3.6.7).</p>
3.6.6 Miljökrav	<p>Fordonen ska tvättas i tvätthall som har slam- och oljeavskiljare och efterföljande rening med krav på provtagning från kommun eller miljöförvaltningen i den berörda kommunen. Efterföljande rening kan uteslutas om provtagning visar att mängdkraven enligt SS-EN-858-2 uppfylls.</p> <p>Bilvårdsprodukter och smörjoljor måste uppfylla eller motsvara miljökriterierna för SIS-märkning Svanen eller likvärdiga produktkriterier.</p> <p>Leverantören ska ombesörja en miljövänlig hantering av oljor, tvättning och däck.</p>	<p>Svar ”ja/nej” som bevis på kravefterlevnad vid anbudssvar.</p> <p>Intyg om miljögodkänd tvättplats ska bifogas vid anbudssvar.</p> <p>Ärligen ska leverantören inkomma med intyg om miljögodkänd tvättplats samt analysresultat från provtagning.</p> <p>Uppföljning av Svanen-märkta bilvårdsprodukter och oljor specificeras ej.</p>

3.6.7 Drivmedel	<p>100 % av uppdraget ska köras på fossilfria drivmedel, såsom exempelvis biodrivmedel, biogas eller el. Offererat drivmedel ska minst uppfylla den utgåva av de standarder som finns inom respektive bransch.</p> <p>Produktkvalitet HVO HVO 100: SS-EN 14214.</p> <p>HVO dieseln ska ha 100 % förnybar råvara, additiv undantagna. Offererat bränsle får inte till någon del vara baserat på palmolja eller biprodukter från framställning av palmolja.</p> <p>Produktkvalitet biogas 100% Biogas SS 15 54 38.</p> <p>Produktkvalitet el 100% förnybar el.</p>	<p>Produktkvalitet HVO: på anmodan visa styrkande dokumentation.</p> <p>Produktkvalitet biogas: ingen uppföljning specificeras.</p> <p>Produktkvalitet el: ingen uppföljning specificeras.</p> <p>Under avtalstid: fordonslista inkl. uppgifter från vägtrafikregistret ang. drivmedel.</p> <p>Under avtalstid: uppföljning av bränsleförbrukning mha tankkort, kvitton eller motsvarande bevis. Lämnas in på anmodan.</p>
3.6.19 Uppföljning	<p>Leverantören ska upprätta en digital dokumentation som ska hållas uppdaterad och vara tillgänglig för Köparen vid behov.</p> <p>Uppföljningsmöten ska ske minst två gånger per läsår.</p>	<p>Vid anmodan ska leverantören visa upp verifierkat som intygar kravefterlevnad angående drivmedel.</p> <p>Aktuell fordonsförteckning ska vara tillgänglig för uppdraget där ålder och Euroklass framgår.</p>

2.4 Simrishamns/Tomelillas/Ystads kommuner – samlad varudistribution

Tabell 6. Miljökrav i förfrågningsunderlag för upphandling av samlad varudistribution, Simrishamns kommun, Tomelillas kommun och Ystads kommun.

Avsnitt	Miljökrav	Redovisningskrav för uppföljning
1.1.6 Mål	Ett av målen för upphandlingen är ”minskad miljöpåverkan”	-
1.1.7 Kvalitetsmått	<p>Kommunerna kommer under avtalstiden att med jämna mellanrum sammanställa en rapport med vissa nyckeltal kopplade till målen ovan.</p> <p>Miljöpåverkan för distributionen av varorna är ett av nyckeltalen som kommer följas upp.</p> <p>Distributören uppmanas att under avtalstiden löpande komma med</p>	<p>Nyckeltalet miljöpåverkan specificeras vidare i krav 1.4.6 4 Miljö.</p> <p>Samarbete och kunskapsdelning mellan kommun och leverantör angående miljöpositiva åtgärder, vilket i längden kan ge fördel vid förlängning. Incitament för vidare miljöarbete hos leverantören.</p>

	förslag på åtgärder som kan bidra positivt till utvecklingen av målen. Inte minst eftersom utvecklingen av målen kan bidra till huruvida kommunerna önskar förlänga avtalet eller inte efter den första avtalsperioden.	
1.3.7 Miljöledningsarbete	<p>Anbudsgivaren ska vid kontraktsstart redovisa rutiner för ett systematiskt miljöarbete för att minska miljöpåverkan från uppdraget. Arbetet ska omfatta den verksamhet som ansvarar för lokalerna och utför transporter, inklusive underleverantörer, och ska minst inkludera följande delar:</p> <ul style="list-style-type: none"> • En miljöpolicy som är antagen av ledningen och väl känd bland personalen. • Rutiner för att identifiera betydande miljöaspekter i den verksamhet som omfattas av uppdraget, exempelvis användning av energi, drivmedel och kemikalier, utsläpp av växthusgaser som koldioxid, kväveoxider, kolväten, partiklar och koloxid samt buller och vibrationer. • Rutiner för att löpande följa upp satta mål kopplade till de betydande miljöaspekterna. • Rutiner som säkerställer efterlevnad av relevant miljölagstiftning samt rutin för återkommande uppdatering av ovanstående. • Rutiner för kontinuerlig utbildning av personalen i miljöfrågor med anknytning till uppdraget. • Rutiner för hur avvikelser hanteras. 	<p>Förslag till verifierat enligt denna punkt som redovisas senast vid kontraktsstart:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Certifikat enligt ISO-14001, EMAS eller miljöledningsstandarder som bygger på relevanta europeiska eller internationella standarder. • Likvärdiga intyg från andra organ etablerade inom EES. • Redovisning av distributörens egna miljöledningssystem. <p>Under avtalstid ska distributören årligen, senast 30 juni, sammanställa en rapport som kommunerna ska få ta del av. Rapporten ska behandla hur distributören löpande arbetar med sitt miljöledningssystem.</p>
1.4.6 Miljö	De fordon som används för transportuppdraget ska uppfylla kraven för Euro V alternativt Euro IV med eftermonterad utrustning	I anbudssvar ska leverantören svara på följande frågor:

	<p>som minst uppfyller motsvarande utsläppsnivå.</p> <p>De fordon som används för transportuppdraget ska drivas på fordonsgas. Tankställen för fordonsgas är etablerade i Simrishamn, Tomelilla och Ystad.</p> <p>Distributören ska under kontraktperioden sätta upp mål för att minska utsläpp av kväveoxider, kolväten, partiklar och buller från tempererad last.</p> <p>Ersättningsfordon som används för uppdraget ska uppfylla kraven enligt Euro V men behöver inte drivas med alternativa drivmedel.</p>	<p>A) Distributören försäkras genom att svara ja efterlevnad av branschriktlinjerna för temperaturdisciplin. Beskriv i fritextfält er plan för att minska utsläpp av kväveoxider, kolväten, partiklar och buller från tempererad last under avtalstiden.</p> <p>Ja/Nej. Ja krävs Detta svar ska uppdateras årsvis.</p> <p>B) Distributören ska senast en vecka efter att avtal undertecknats ha lagt en beställning på fordon som uppfyller kraven i upphandlingen. Om fordon inte levereras i tid till avtalsstart får fordon som uppfyller kraven för ersättningsfordon användas fram tills ordinarie fordon levereras.</p> <p>Ja/Nej. Ja krävs</p> <p>C) Distributören ska inkomma med årlig miljörapport som återger CO₂-utsläpp, fortkörningsindex, ecoindex baserad på datafångst från daglig transportuppföljning.</p> <p>Ja/Nej. Ja krävs</p>
--	--	--

2.5 Ängelholms kommun – distributionscentral

Tabell 7. Miljökrav i förfrågningsunderlag för upphandling av distributionscentral, Ängelholms kommun.

Avsnitt	Miljökrav	Redovisningskrav för uppföljning
1.2 Omfattning och bakgrund	<p>Syftet med upphandlingen grundar sig i Ängelholms kommuns miljö-program, där olika aktiviteter beskrivs för att minska kommunens miljö-belastning. Bland annat finns beslut att undersöka möjligheterna att upphandla</p>	<p>-</p>

	<p>en samordnad varu-distributionscentral för att minska det totala antalet transporter och minska utsläppen av koldioxid och andra emissioner.</p>	
3.5.3 Miljöarbete	<p>Ängelholms kommun strävar efter att köpa miljöanpassade produkter och tjänster och ta hänsyn till social och etiska aspekter där det är tillämpligt. I anbudet ska kortfattat redogöras för anbudsgivarens miljöarbete.</p>	<p>Leverantören ska i förfrågningsunderlaget beskriva företagets miljöarbete och miljömål.</p> <p>Kontrolleras vid anbudssvar.</p>
4.9 Distributionscentralens placering	<p>För att förstärka miljöhänsynen kommer distributionscentralens placering och transporterna från denna till kommunernas enheter att utvärderas.</p> <p>Kommunen har angett olika avstånd som utgår från Transportgatan (koordinator N56,25 E 12,895) i Ängelholm, ju kortare transporter för varudistributionen desto högre värde för miljön.</p> <p>Zon 1. max 15 km 4 poäng Zon 2. över 15 km upp till 30 km 3 poäng Zon 3. över 30 km upp till 40 km 2 poäng Zon 4. över 40 km och upp till 60 km 1 poäng Zon 5. över 60 km 0 poäng</p>	<p>Leverantören ska ange vilket alternativ som distributionscentralen kommer att placeras inom, samt adress och gärna koordinator.</p> <p>Kontrolleras vid anbudssvar.</p>
5.18 Fordonen	<p>Tunga fordon d.v.s. > 3,5 ton Vid genomförandet av uppdraget ska fordon som uppfyller lägst kraven i Euro III användas.</p> <p>Vid anskaffning av fordon som under avtalstiden kommer att användas i transportuppdraget ska dessa</p>	<p>Miljöklassning av fordon (euroklass) samt maximalt utsläpp av koldioxid kontrolleras gentemot Transportstyrelsens vägregister.</p> <p>Det finns inget dokumentationskrav angående fordonslista eller motsvarande verifikation på vilka fordon som används för tjänsten.</p>

	<p>fordon lägst uppfylla kraven för Euro IV eller bättre.</p> <p>Vid byte av däck på fordon som används för uppdraget ska de nya däcken vara fria från antioxidanten IPPD.</p> <p>Lätta lastbilar d.v.s. < 3,5 ton</p> <p>Vid genomförandet av transportuppdraget ska lätta lastbilar som är maximalt åtta år gamla d.v.s. MK 2005 eller bättre, användas.</p> <p>Vid genomförande av transportuppdraget ska lätta lastbilar som maximalt släpper ut 230 g koldioxid vid blandad körning enligt uppgifter i vägtrafikregistret eller motsvarande utländska register användas åtminstone i samma proportion som transportuppdraget utgör av leverantörens samlade transportuppdrag.</p> <p>Dubb fria däck ska användas om inte transportarbetet regelmässigt utförs i områden med låg snöröjnings- och halkbekämpningsstandard.</p>	<p>Nyckeltalet för maximal CO₂-utsläpp är otydligt. Gäller per km eller annan enhet?</p>
5.28 Underleverantör	<p>...underleverantörer omfattas av samma krav och villkor som distributören.</p>	-
5.29 Personal	<p>Samtliga förare som utför transporter för kommunens räkning ska vara utbildade i sparsam körning vid driftstart. Samtliga tillkommande förare ska erhålla motsvarande utbildning.</p>	<p>Inget krav på verifikationsdokumentation vid anbudssvar eller under avtalstid.</p>
5.36 Statistik	<p>Statistik för in- och utleveranser samt</p>	<p>Statistik och miljöredovisning ska lämnas för senaste</p>

	<p>miljöredovisning ska lämnas i månadsvis i Excelformat.</p> <p>Det som ska rapporteras är:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Datum - Fordon (enligt redovisning inför avtalsstart) - Rutt - Km - CO₂-utsläpp 	<p>månaden samt ackumulerad för innevarande år.</p>
5.37 Uppföljning	<p>Kommunen ska äga rätt att kontrollera och följa upp avtalad verksamhet. Kommun ska, tillsammans med företrädare för leverantören, äga tillträde till de lokaler där verksamheten bedrivs samt få tillgång till sådana uppgifter om verksamheten som kommunen anser vara erforderliga.</p> <p>Åtgärder och påföljder vid brister</p> <p>Brister som framkommer vid uppföljningar eller som i övrigt framkommit på annat sätt ska åtgärdas inom en av parterna överenskommen tidsrymd. Distributören ska skriftligt redovisa sina åtgärder till kommunen. Av den skriftliga redovisningen ska tydligt framgå på vilket sätt och inom vilken tidsrymd påtalade brister åtgärdats. Parterna kan kalla till samråd om så krävs för att åtgärda brister.</p>	<p>Distributören och kommunen ska minst en gång per kvartal träffas för uppföljning av kvaliteten vid planerings- och uppföljningsmöte. Kommunen är sammankallande.</p>

3.Livsmedel

3.1 Malmö stad – livsmedelsgrossist

Tabell 8. Miljökrav i förfrågningsunderlag för livsmedelsgrossist, Malmö stad.

Avsnitt	Miljökrav	Redovisningskrav för uppföljning
---------	-----------	----------------------------------

1.3.3.5 Miljöledningssystem	<p>Anbudsgivaren ska ha och följa ett miljöledningssystem enligt EMAS eller ISO 14001 eller likvärdigt intyg från något annat organ som är etablerat inom Europeiska ekonomiska samarbets-området (EES).</p> <p>Kravet på miljöledningssystem kan inte uppfyllas genom återopande av extern kapacitet.</p>	<p>Certifikat för EMAS eller ISO14001 utfärdat av ackrediterat revisor.</p>
1.5.5 Ekologisk produktion	<p>Alla ekologiska produkter ska uppfylla kraven i förordning (EG) 834/2007) om ekologisk produktion och märkning av ekologiska produkter.</p>	<p>Svar ”ja/nej” som bevis på kravefterlevnad vid anbudssvar.</p>
1.5.6 Ställda krav på varorna i sortimentsfilen	<p>Till förfrågningsunderlaget finns en bifogad sortimentsfil där Malmö stad använder sig av Upphandlingsmyndighetens krav för livsmedel.</p> <p>Fördelningen är; Upphandlingsmyndigheten Bas 64%, Upphandlingsmyndigheten Avancerad 29%, Upphandlingsmyndigheten spjutspets 1%.</p> <p>Framförallt används certifieringar som kontroll för efterlevnad av Upphandlingsmyndighetens krav, exempelvis MSC eller KRAV.</p>	<p>Verifikat ska antingen bifogas anbudet eller vara en hänvisning till Dabas, hemsidor eller länkar.</p>
1.5.11 Bisfenol A	<p>Bisfenol A får inte finnas med i förpackningar för offererade produkter.</p>	<p>Verifikat från producenten av förpackningsmaterialet ska kunna lämnas på begäran.</p>
1.5.13 Transporter	<p>Staden ställer miljökrav på tunga fordon, lätta lastbilar och personbilar som används för att utföra uppdraget. Vid avtalsstart accepteras en lägre miljöklassning (Euro V/5) och under avtalstid ska nyanskaffade fordon hålla en högre miljöklass (Euro VI/6).</p>	<p>Kravefterlevnad kontrolleras gentemot Transportstyrelsens vägtrafikregister.</p> <p>Svar ”ja/nej” som bevis på kravefterlevnad vid anbudssvar.</p> <p>Ingen information om vart leverantören ska lämna uppgifter om vilka bilar som används.</p>

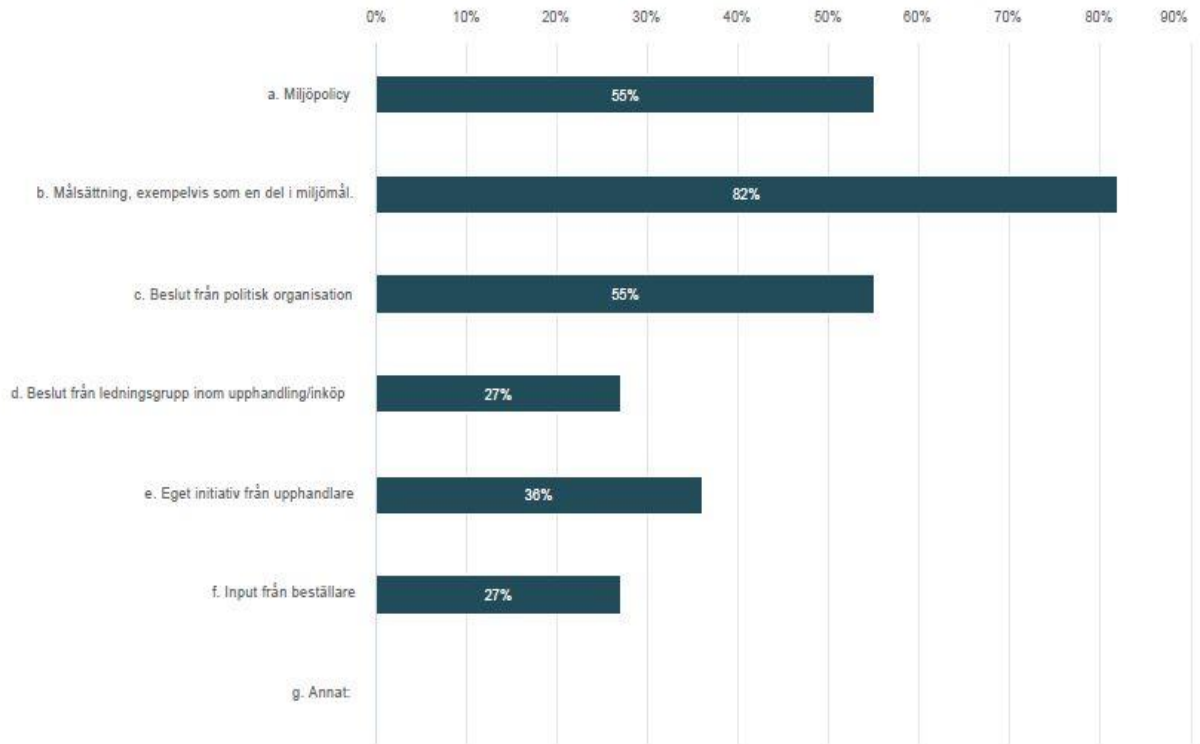
1.6.7 Spårbarhet	Leverantören ska kunna redovisa spårbarhet för framförallt volymprodukter genom hela leverantörskedjan.	Ska redovisas till staden senast ett år in i avtalet, på begäran från staden.
1.6.18.6 Miljömärkning av varan	Leverantören ska kunna ge relevant information angående miljömärkning eller annan miljöanpassning av en vara.	Svar ”ja/nej” som bevis på kravefterlevnad vid anbudssvar. Inget krav på verifikationsdokument.
1.6.21 Kontaktperson - miljöfrågor	Det ska finnas en kontaktperson för miljöfrågor hos leverantören.	Svar ”ja/nej” som bevis på kravefterlevnad vid anbudssvar. Inget krav på verifikationsdokument.
1.6.22 Avtalsuppföljning Bisfenol A	Leverantören ska vid årlig avtalsuppföljning kunna redovisa vilka livsmedelsförpackningar i det övriga sortimentet som innehåller Bisfenol A och hur mycket staden har köpt av dessa. Leverantören ska även kunna redovisa om det finns möjliga ersättningsprodukter som är fria från Bisfenol A.	Svar ”ja/nej” som bevis på kravefterlevnad vid anbudssvar.
1.6.23 Svinn	Kommunen vill samverka med leverantören genom kontinuerlig dialog under avtalstiden och till exempelvis genom svinnutbildningar och/eller bli erbjuden produkter med kortare hållbarhetstid till ett rabatterat pris.	Svar ”ja/nej” som bevis på kravefterlevnad vid anbudssvar.
1.6.24 Miljöledningssystem	Leverantören ska ha miljöledningssystem enligt EMAS eller ISO 14001 eller likvärdig europeisk eller internationell ackrediterad standard under hela avtalsperioden.	Svar ”ja/nej” som bevis på kravefterlevnad vid anbudssvar.
1.6.26 Statistik	Statistik över inköpta varor ska av leverantören rapporteras in i it-systemet Compare.	Ingen separat statistik begärs in som rapporterar miljödata direkt, eller som rapporterar på de miljökrav som ställs. CO ₂ -utsläpp från inköpta livsmedel kan göras via Compare.
1.6.27 Uppföljning, implementering,	Kravet specificerar att leverantören ska informera om	Svar ”ja/nej” som bevis på kravefterlevnad vid anbudssvar.

kontroll och prevention	<p>avtalet ute i stadens verksamheter och förvaltningar.</p> <p>Det specificerar också att uppföljningsmöte ska ske minst en gång per år. Uppföljning kan också göras av tredjepartsrevisor, eller annan av staden utsedd revisor.</p> <p>Leverantören ska bistå uppföljningsansvarig inom staden med rutiner och annan dokumentation under avtalstiden.</p>	
--------------------------------	--	--

Bilaga 5. Svar, enkätstudie.

1. Vad ligger till grund för ställda miljökrav i kommunens upphandlingar?

Antal svar: 11 , Valda alternativ: 31

Figur 1. Svartsfördelning, fråga 1: Vad ligger till grund för ställda miljökrav i kommunens upphandlingar.

2. Vem ansvarar för att upphandlingarna omfattar miljökrav?

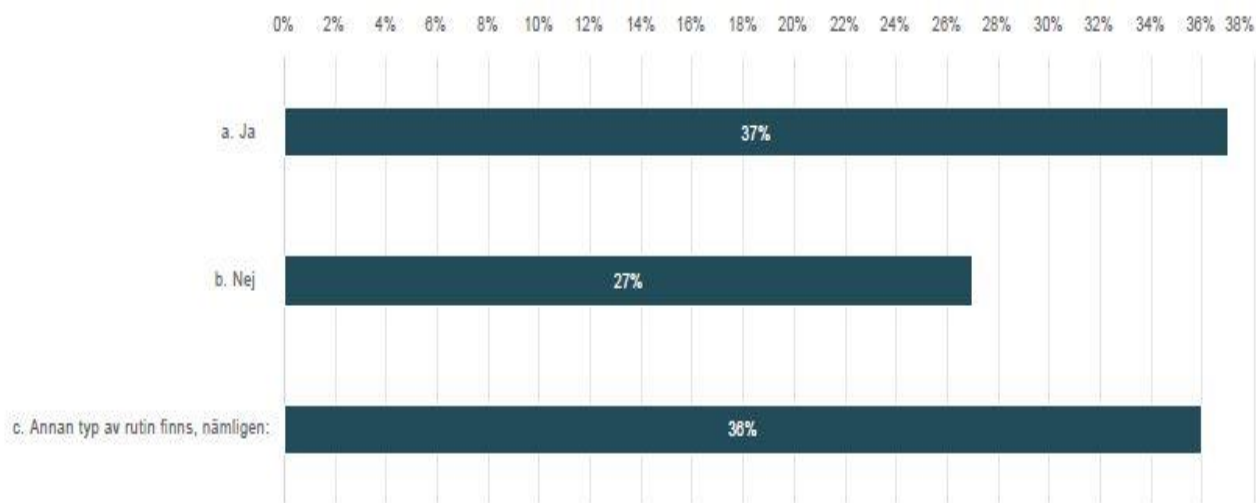
Antal svar: 11

Figur 2. Svartsfördelning, fråga 2: Vem ansvarar för att upphandlingarna omfattar miljökrav.

3. Finns det en uppdaterad skriftlig rutin för framtagande av miljökrav för inköp/upphandlingar?

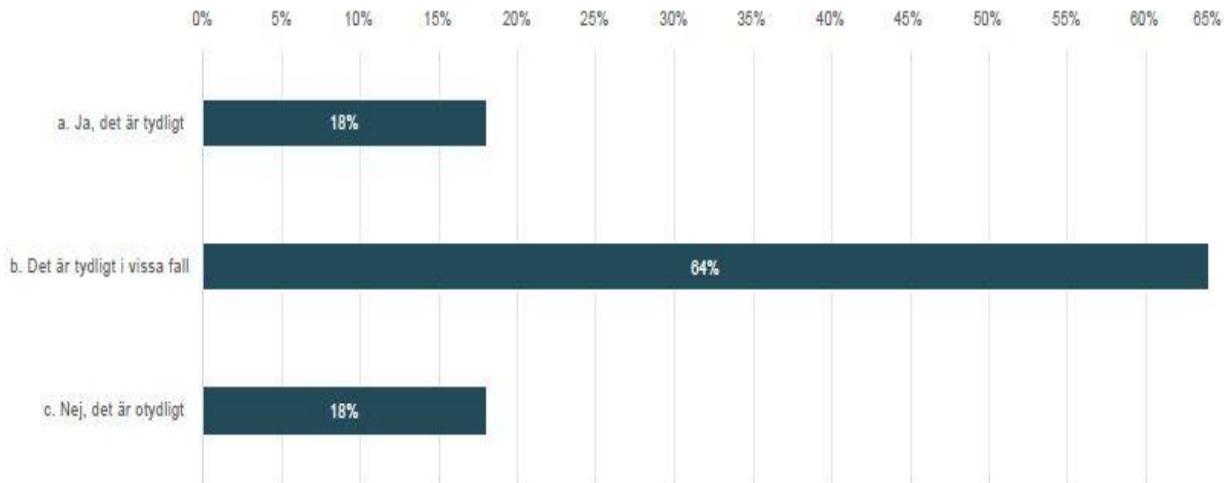
Antal svar: 11

Figur 3. Svarsfördelning, fråga 3: Finns det en uppdaterad skriftlig rutin för framtagande av miljökrav för inköp/ upphandlingar.

4. Tycker du det är tydligt när miljökrav ska ställas och inte?

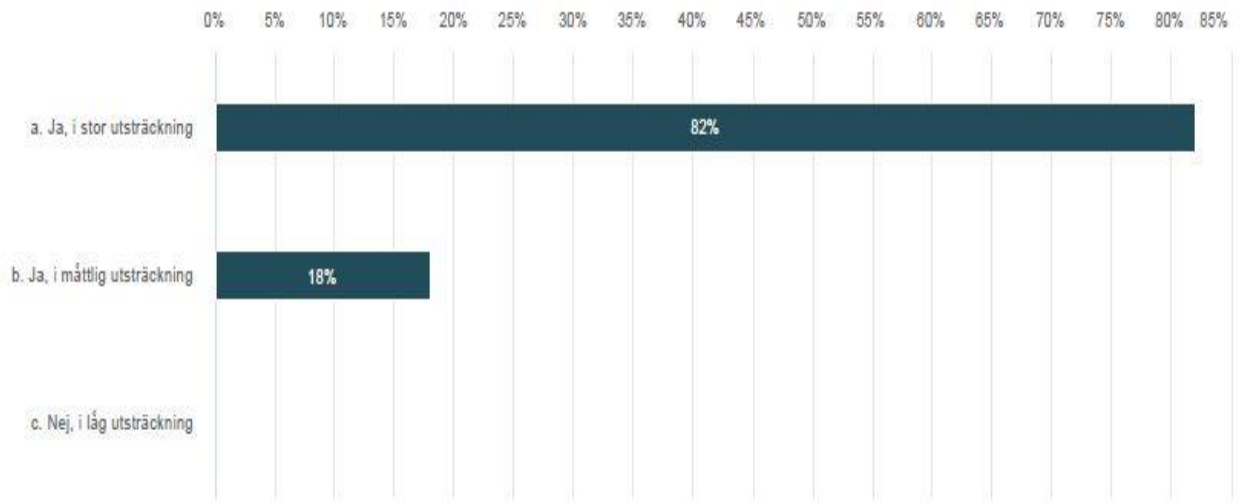
Antal svar: 11

Figur 4. Svarsfördelning, fråga 4: Tycker du att det är tydligt när miljökrav ska ställas och inte.

5. När miljökrav ställs upplever du att de är relevanta för den upphandlade produkten/tjänsten?

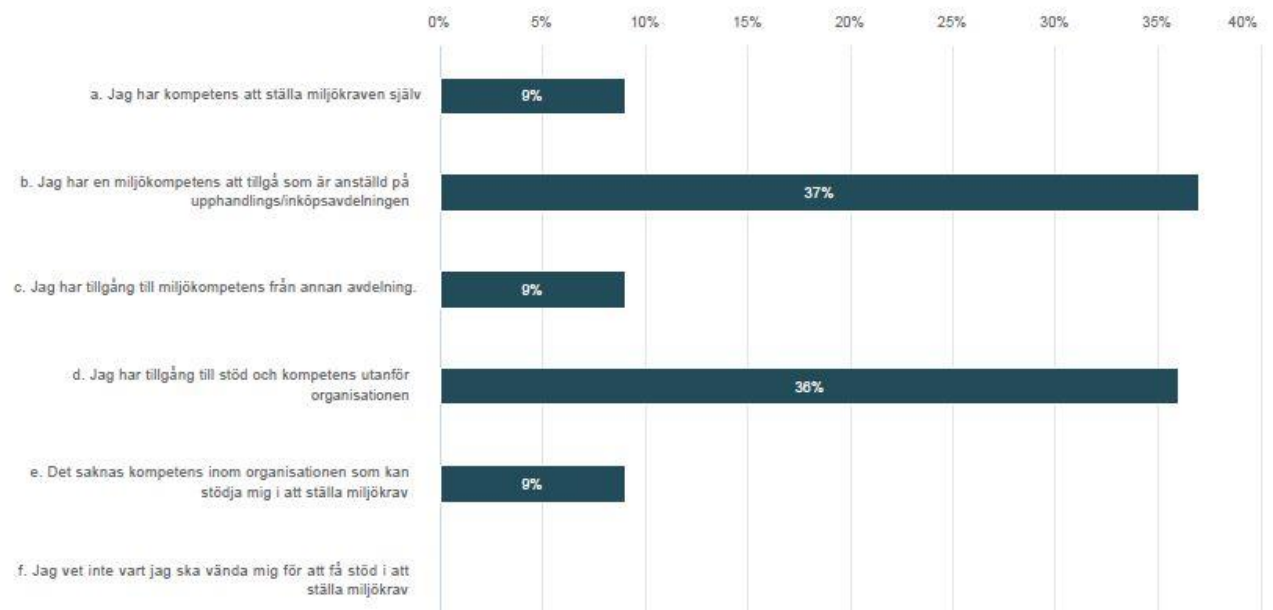
Antal svar: 11

Figur 5. Svarsfördelning, fråga 5: När miljökrav ställs upplever du att de är relevanta för den upphandlade produkten/tjänsten.

6. Om du är ansvarig för att ställa miljökrav i kommunens upphandlingar, vilket påstående känner du passar bäst in på dig?

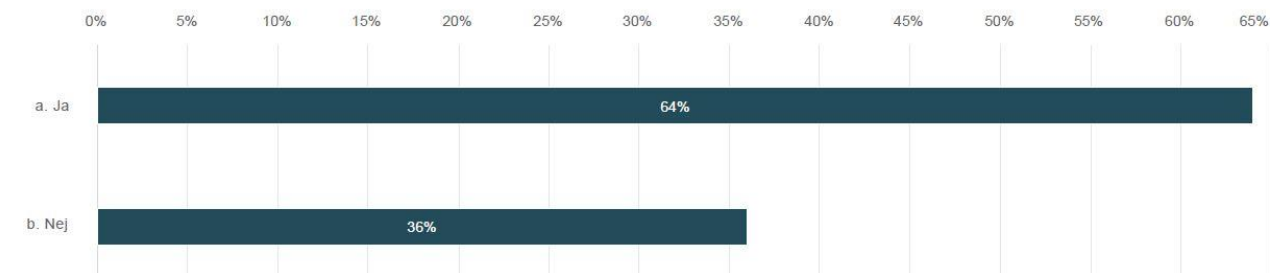
Antal svar: 11

Figur 6. Svarsfördelning, fråga 6: Om du är ansvarig för att ställa miljökrav i kommunens upphandlingar, vilket påstående känner du passar bäst in på dig.

7. Har en dialog med leverantörerna förts innan miljökraven fastställs?

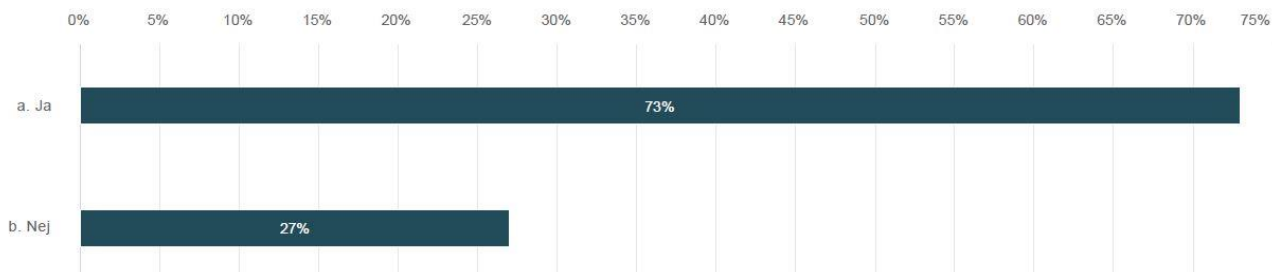
Antal svar: 11

Figur 7. Svarsfördelning fråga 7: Har en dialog med leverantören förts innan miljökraven fastställs.

8. Om ja, tycker du att dialogen har hjälpt dig att ställa miljökrav?

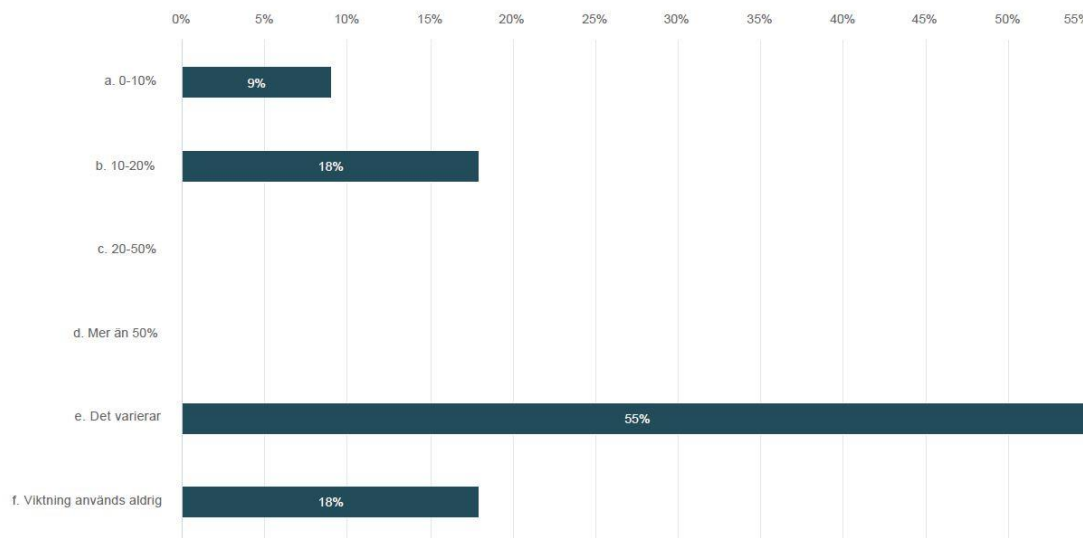
Antal svar: 11

Figur 8. Svarsfördelning fråga 8: Tycker du att dialogen har hjälpt dig att ställa miljökrav.

9. Om viktning av krav används i upphandlingen, hur stor andel brukar miljökraven stå för?

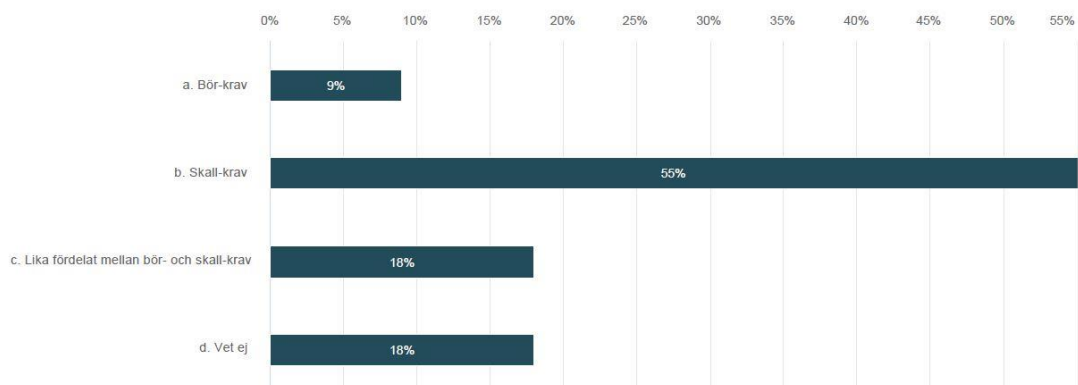
Antal svar: 11

Figur 9. Svarsfördelning fråga 9: Om viktning av krav används i upphandlingen, hur stor andel brukar miljökraven stå för.

10. De miljökrav som ställs i upphandlingar, majoriteten av dem är

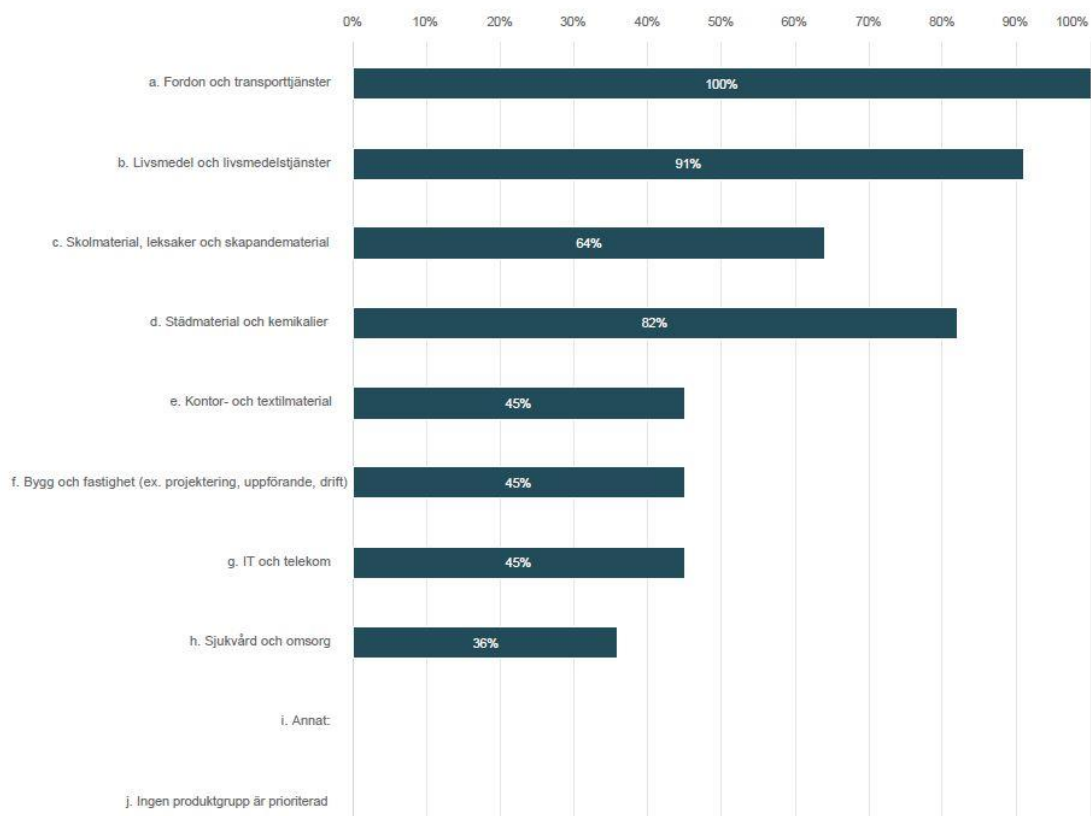
Antal svar: 11

Figur 10. Svartsfördelning fråga 10: De miljökrav som ställs i upphandlingar, majoriteten av dem är.

11. För vilka produktgrupper är det prioriterat att ställa miljökrav vid inköp i din organisation?

Antal svar: 11 , Valda alternativ: 56

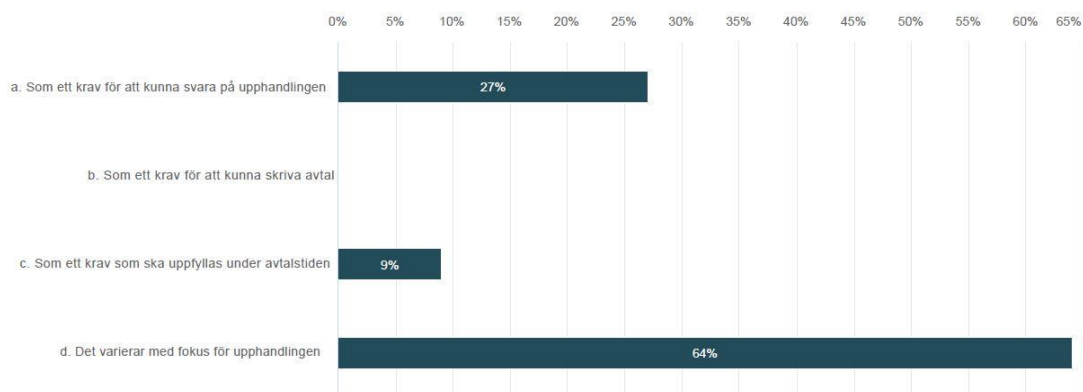

Figur 11. Svartsfördelning fråga 11: För vilka produktgrupper är det prioriterat att ställa miljökrav vid inköp i din organisation.

12. Hur skrivs i vanliga fall miljökraven in i upphandlingen?

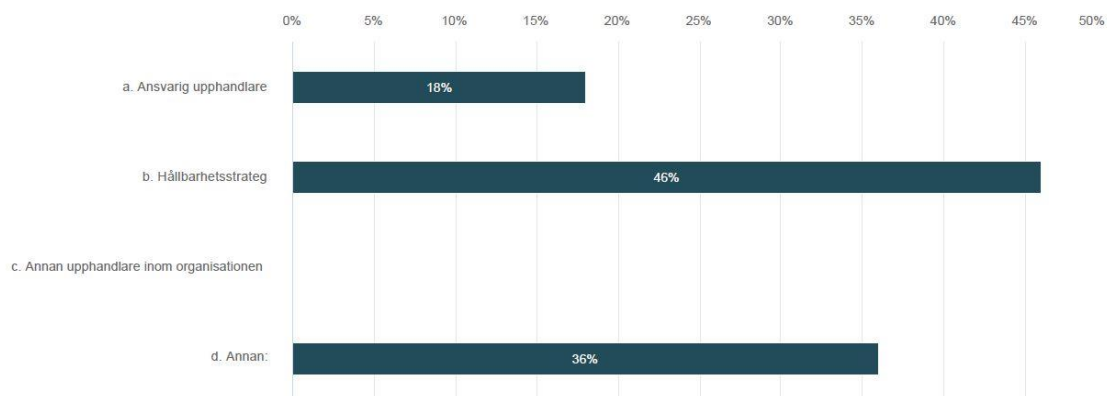
Antal svar: 11

Figur 12. Svarsfördelning fråga 12: Hur skrivs i vanliga fall miljökraven in i upphandlingen.

13. Vem är ansvarig för att uppföljning av ställda miljökrav görs?

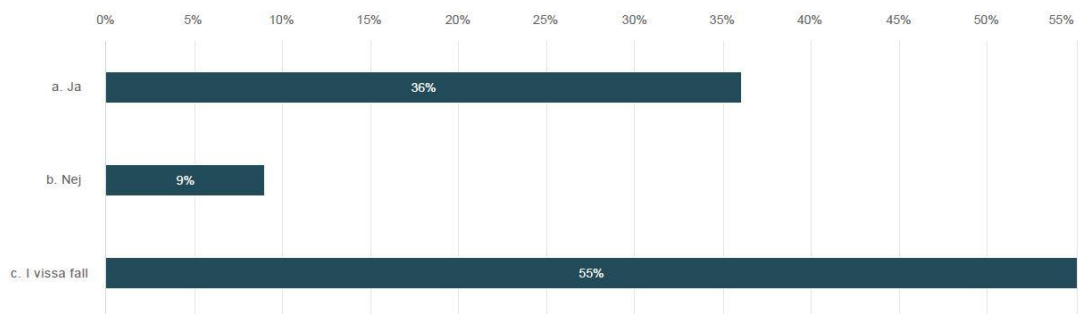
Antal svar: 11

Figur 13. Svarsfördelning fråga 13: Vem är ansvarig för att uppföljning av ställda miljökrav görs.

14. Görs uppföljning av krav efterlevnad för miljökravställningen?

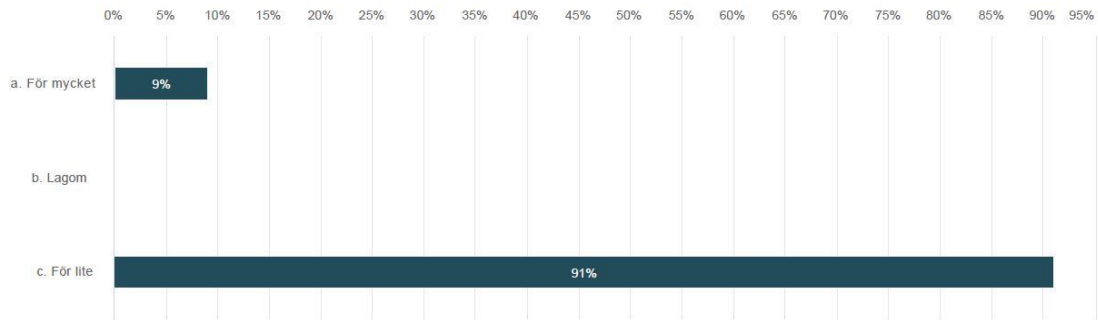
Antal svar: 11

Figur 14. Svarsfördelning fråga 14: Görs uppföljning av krav efterlevnad för miljökravställningen.

15. Om ja; Vad stämmer bäst överens med hur du upplever den tid du lägger på uppföljning av miljökrav?

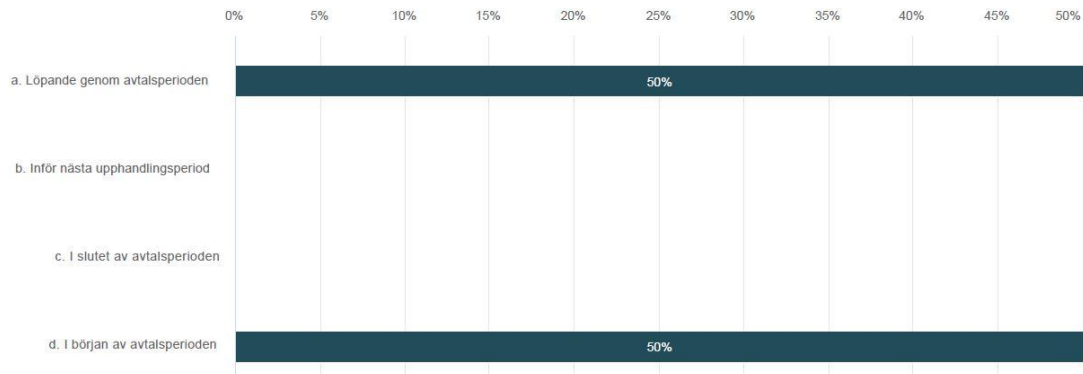
Antal svar: 11

Figur 15. Svarsfördelning fråga 15: Vem bestämmer bäst överens med hur du upplever den tid du lägger på uppföljning av miljökraven.

16. Vid vilken tidpunkt görs uppföljningen?

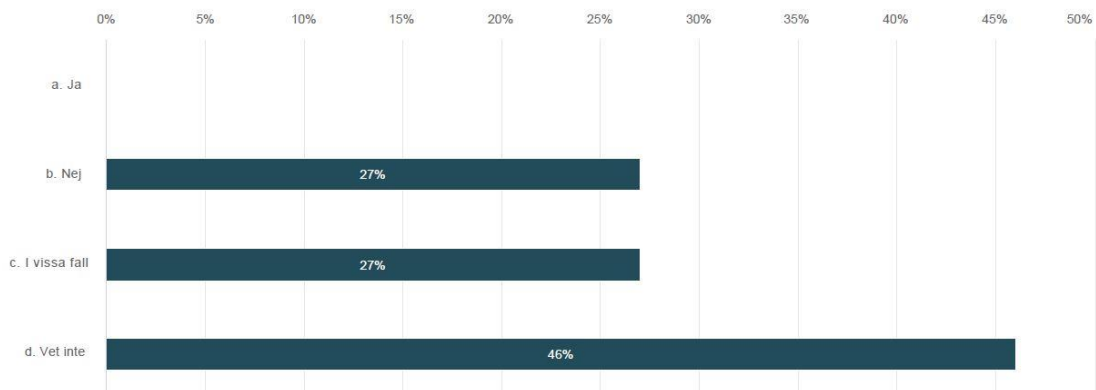
Antal svar: 8

Figur 16. Svarsfördelning fråga 16: Vid vilken tidpunkt görs uppföljningen.

17. Utvärderas effekten av upphandlingen (ex. minskade CO2 utsläpp från transporter) utifrån uppföljningsdata?

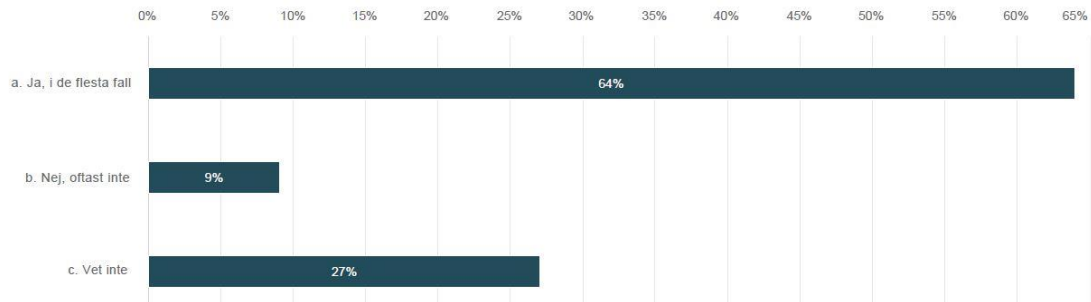
Antal svar: 11

Figur 17. Svarsfördelning fråga 17: Utvärderas effekten av upphandlingen (ex. minskade CO2-utsläpp från transporter) utifrån uppföljningsdata.

18. När miljökrav tas fram grundar de sig i uppföljning och utvärdering av tidigare ställda krav alternativt krav från rådgivande organ exempelvis SKL Kommentus eller Upphandlingsmyndigheten?

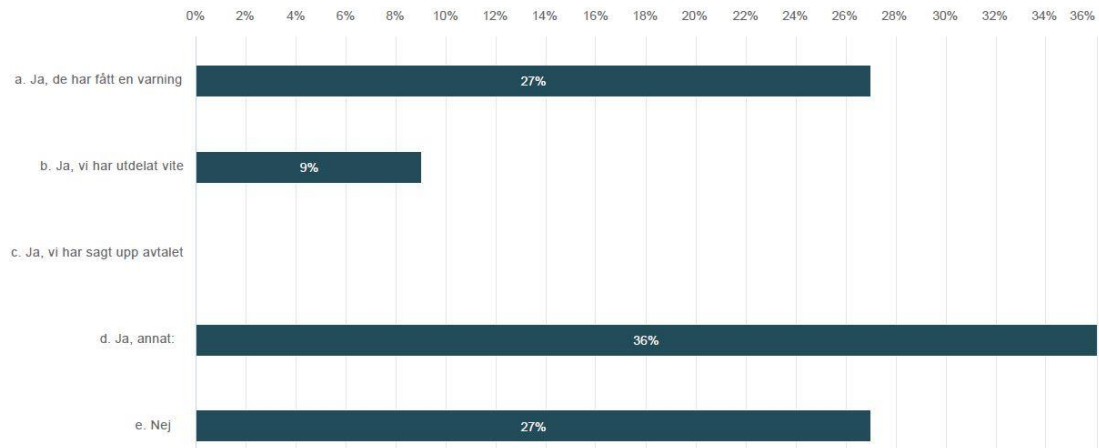
Antal svar: 11

Figur 18. Svarsfördelning fråga 18: När miljökrav tas fram grundar de sig i uppföljning och utvärdering av tidigare ställda miljökrav alternativt krav från rådgivande organ, exempelvis SKL, Kommentus eller Upphandlingsmyndigheten.

19. Har det hänt någon gång att ni har utdelat "straff" för att leverantören inte levt upp till avtalet och miljökraven?

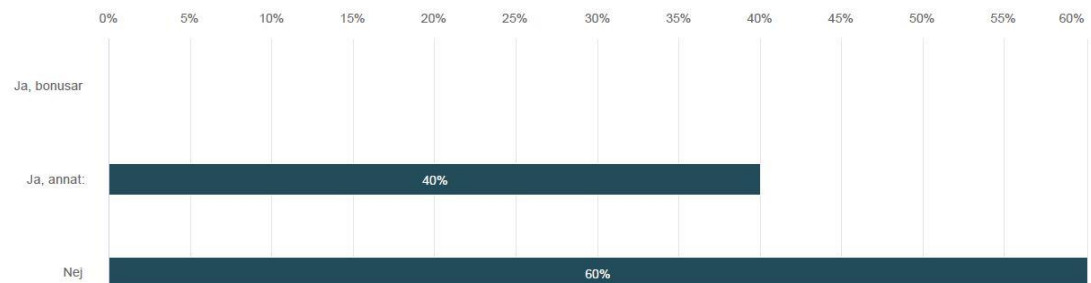
Antal svar: 11, Valda alternativ: 11

Figur 19. Svarsfördelning fråga 19: Har det hänt någon gång att ni utdelat "straff" för att leverantören inte levt upp till avtalet och miljökraven.

20. Arbetar ni med belöningar för att få leverantören att prestera bättre på ställda miljökrav?

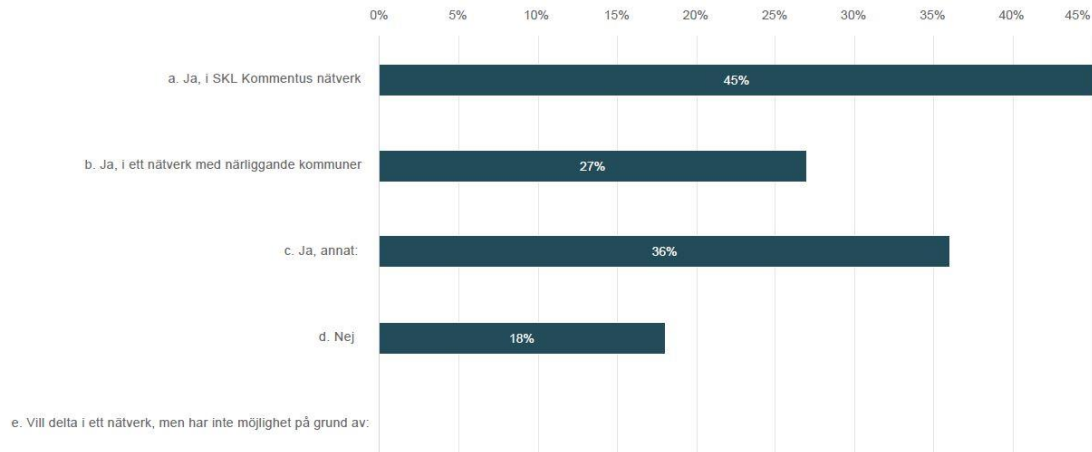
Antal svar: 10

Figur 20. Svarsfördelning fråga 20: Arbetar ni med belöningar för att få leverantören att prestera bättre på ställda miljökrav.

21. Är ni med i något nätverk för hållbar upphandling?

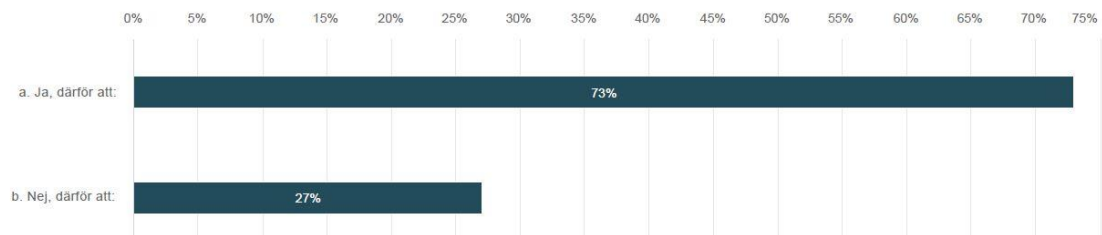
Antal svar: 11 , Valda alternativ: 14

Figur 21. Svartsfördelning fråga 21: Är ni med i något nätverk för hållbar upphandling.

22. Om ja; tycker du att nätverket hjälper dig och stärker din kompetens i att ställa miljökrav i offentlig upphandling?

Antal svar: 11

Figur 22. Svartsfördelning fråga 22: Tycker du att nätverket hjälper dig och stärker din kompetens i att ställa miljökrav i offentlig upphandling.